

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARARSI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ**

**“ULUS DEVLET, EGEMENLİK VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE
EGEMENLİĞİN SINIRLARI”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hatice Aksoy**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Haydar Çakmak**

Ankara, 2009

Hatice Aksoy tarafından hazırlanan ‘‘Ulus Devlet, Egemenlik ve Avrupa Birliği’nde Egemenliğin Sınırları’’ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK
Tez Danışmanı

Bu alışma 06.03.2009 tarihinde gerçekleşen tez savunması neticesinde jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

ye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

ye : Doç. Dr. Oya AKGNEN

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET, ULUS – DEVLET VE EGEMENLİK

1.1. Devlet Kavramı	3
1.2. Ulus - Devlet Kavramı.....	5
1.2.1. Egemenlik Kavramı.....	8
1.3. Küreselleşme Kavramı	14
1.4.1. Küreselleşme Süreci	17
1.4.2. Küreselleşme Karşısında Ulus-devlet	20
1.4.3. Küreselleşme Karşısında Egemenlik	24

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ

2.1. Avrupa Birliği Fikrinin Tarihsel Gelişimi	28
2.2. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları	31
2.3. Avrupa Birliği' nin Kurumsal Yapısı	43
2.4. Avrupa Birliği Hukuku	52
2.4.1. Topluluk Hukukunun Kaynakları	54
2.4.2. Topluluk Hukukunun Doktriner Özellikleri	59
2.4.3. Uluslararası Hukuk-İç Hukuk- Avrupa Birliği Hukuku Üçgeni	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ' NDE EGEMENLİĞİN SINIRLARI

3.1. Avrupa Birliği' nin Yetkileri	65
3.2. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Egemenlik - AB İlişkisi	73
3.2.1. Üye Ülke Anayasalarında Egemenlik Yetkilerinin Devri Konusu	78
3.2.2. Adalet Divanı Kararları ve Üye Devlet Mahkemelerinin İçtihadı.. ..	91
3.3. Devlet Egemenliğinin Devri mi Paylaşımı mı?	96

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA	105

ÖZET

Devlet bir kurumlar bütünüdür. Devlet, içeride milli topluma bakmak, dışarıda da içinde var olmak zorunda olduğu daha geniş toplumlarla ilgilenmek zorundadır. Devlet, sınırları içinde yönetimi kendi tekeline alır. Bu durum tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir politik kültürün yaratılması eğilimidir.

Ulus-devlet; sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirecek ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak gelenekler ile köken mitini canlandıracak birleşmeyi amaçlayan devlet olarak tanımlanabilir. Ulus-devletin yapmak istediği; devleti ya da siyasal iktidarı merkezîleştirmek, kültürü standartlaştırmak, hukukta eşitliği ve ekonomide bütünlüşmeyi sağlamaktır.

Bugünün dünyasındaki egemenlik anlayışı, genel olarak, bir devletin ülke toprakları üzerinde yönetme yetkisini kullanma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın hukuksal bir anlamı olduğu kadar siyasî bir anlamı da mevcuttur ve bu iki anlam iç içe geçmiş durumdadır. Egemenlik devletin gücünü temsil etmektedir. Uluslar işbirliğine girdikçe egemenlik gündeme gelmektedir.

Küreselleşme; ülkeler arasındaki iktisâdi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslar arası ilişkilerin yoğunlaşması gibi birbirleriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Küreselleşme süreci, ulus devlet yapısı içindeki hükümetlerin gücünü ve etkinliğini azaltmakta, hükümetler; ekonomik nesnelere, teknolojik yeniliklerin, bilgi, haber ve fikirlerin akışını kontrol etmekte güçlük çekmekte, ulus devletlerin millî ekonomik politika izleme imkânı giderek azalmakta, ekonomik sınırların aşınması millî siyasî sınırların da aşınmasına yol açmaktadır. Küreselleşme olgusu, bir yandan ülkelerin ulus-üstü düzeyde ortak çıkarlarını gözeten ve koruyan örgütlenmelere

katılımlarını ön plâna çıkarırken, diğer yandan ulusal ve ulus- altı düzeylerde yeni yönetim modellerini zorunlu kılmaktadır.

Dünyada devlet egemenliğinin kurulu modelleri ve uygulamalarına meydan okuyan pek çok güç vardır. Bu güçler, küreselleşme ve uluslararasıdır. Avrupa Birliği, gerek hedefleri gerekse bu hedeflere ulaşma doğrultusunda oluşturulan teşkilâtlanma yapısıyla diğer hiçbir uluslar arası örgütlenmede görülmeyecek *sui generis* bir uluslar arası yapılanmadır. AT'yi *sui generis* yapan ve diğer örgütlenmelerden ayıran en önemli özellik, belirlenen hedeflere ulaşırken hükümetler arası girişimler yerine, oluşturulan yapısal (anayasal) ve sürekli organlar vasıtasıyla bu amaçlara ulaşmasıdır.

Avrupa Birliği'nin kurumlarının görev, yetki ve sorumlulukları kurucu antlaşmalarca belirlenmiştir. Antlaşmaların uluslar üstü düzenleme, uygulama ve yargılama yapma yetkisi vermiş olduğu kurumlar (Konsey, Komisyon, ATAD), Avrupa Birliği ulusları arasında uluslar üstü otorite olarak da değerlendirebilmektedir. Aynı şekilde gerek bu kurumları oluşturan antlaşmalar hukuku, gerekse yaptığı hukuk, üye devletlerde aynı etkiye sahip olup, üye devletler tarafından tek taraflı olarak değiştirilemez ve ortadan kaldırılamaz nitelikte olması da Avrupa Birliği hukukunun uluslar üstü (supranational) olduğu yaklaşımını geliştirmiştir.

AB tam anlamıyla devletin ana öğelerini bünyesinde bire bir barındırmamakla beraber, devlete, özellikle federal devlet biçimine çok benzer yetkiler kullanmakta, AB Anayasal Antlaşması ile bir anayasal yurttaşlık oluşturmaya çabalamaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı yetkilerini birbirinden ayırtmış ve her biri için ayrı organlar yaratmış ve bunların işleyişini de kurucu antlaşmalara ve nihayetinde anayasa ile hukuk ilkelerine bağlamıştır. . Bireylerine AB Temel Haklar Şartı ile temel hak ve özgürlüklerin kullanımı ve hak arama özgürlüğünü tanımaktadır. Üyesi bulunan devletler ile yetki paylaşımı yaparak bunu anayasa metnine dâhil etmiştir.

ABSTRACT

The State is an entire of the institutions. The State should be interested in looking after the national society inside its own borders as well as in the larger societies existing outside wherein it should be sustainable its existence. The State takes the administration within its borders into its own monopoly. Such a situation is a trend to create a common political culture being shared by all the citizens.

The nation-state can be defined as a State having the right of employing any legal power inside a piece of o the land the borders of which have been demarcated and aiming to the integration to enliven the radical myth through the traditions by creating the common culture, symbols and values, all of which will homogenize the people under its administration. What the nation – state is to centralize the state or political power , and standardize the culture, and provide the equality in law and the integration in economy.

The understanding of sovereignty today in the world is defined, in general, as the right of any State for employing its powers of administration upon the country's lands. This concept has a lawful meaning as well as a political meaning; and these two meanings are interchangeable with each other. Sovereignty represents the power of the State. As long as the nations enter into collaboration with each other, the sovereignty comes into question.

Globalization is a concept containing the issues being connected with each other such as the development of economic, social and political relationships among the countries, and the better understanding the beliefs and expectations of the nations' cultures, and the intensification of international relationships. The process of globalization diminishes the power and efficiency of the governments being within the structure of nation-state; so such governments have difficulty in controlling the flow of economic objects, technological innovations, informaton, news and ideas, and the

possibility of the nation-states for following up their national economic policies decrease gradually. The phenomenon of globalization puts the fact that the countries participate in the organizations guarding and protecting their common interests and benefits at a supranational level into foreground in one hand, and makes new models of governance compulsory at both national and also supranational levels in the other hand.

Today in the world, there are many forces challenging to the established models and practices of the state dominance. Such forces are globalization and internationalism. The European Union is a sui generis international restructuring with its organizational structure being formed in line with both its goals and also with reaching such goals, which cannot be observed in any international organization. The most important feature making the European Community sui generis and distinguishing from other organizations is to try to reach the goals thus determined through the formed structural (constitutional) and permanent bodies instead of the inter-governmental attempts.

The tasks, authorizations, powers and responsibilities of the institutions of the European Union have been determined within the scope of the constitutive treaties. The institutions which such treaties give the authorization of making the supranational arrangement, application and judgement (such as Council, Commission, Committee, the European Community Court of Justice) can be also evaluated as the supranational authorities among the nations being included in the European countries. Likewise, in the same way, both the law of treaties constituting such institutions and also the law which it has made have the same effect in the member states, and the fact that such laws cannot be changed and do away with unilaterally by the member states has developed the approach that the law of the European Union is supranational.

Despite the European Union does not duly shelter the main elements of a state one to one within its own structure, it has been employing some powers similar to the ones being applied by any state state, and particularly by any federal state, and trying to form a constitutional citizenship. It has separated the powers of legislation, execution and judgment from each other within the framework of the division of powers, and created the separate bodies for each of such powers, and tied the functionality and operation of the same to the constituent treaties and law principles with the constitution. It gives its individuals the freedom of using the fundamental rights as well as of seeking such rights within the context of the Condition of the European Union Fundamental Rights. It has made the share of powers and authorizations with its member states, and included the same in the text of the constitution.

KISALTMALAR

IMF	:International Monetary Fund
GATT	:General Agreement on Tariffs and Trade
WTO	:World Health Organization
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development
BM	:Birleşmiş Milletler
AB	:Avrupa Birliği
AK	:Avrupa Konseyi
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ATAD	:Avrupa Topluluğu adalet Divanı
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AT	:Avrupa Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
EURATOM	:The European Atomic Energy Community
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AAET	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
ODGP	:Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
ATA	:Avrupa Topluluğu Antlaşması
ABA	:Avrupa Birliği Antlaşması
ABİA	:Avrupa Birliği' nin İşleyişine Dair Antlaşma
COREPER	:Committee of Permanent Representatives
ATS	:Avrupa Tek Senedi
a.g.e.	:adı geçen eser

GİRİŞ

Ulus-devlet insanları modern-öncesi toplumun barındırdığı kişisel bağımlılık ilişkilerinden arındırarak, yani aşiret, cemaat ve benzeri ataerkil yapılardan çıkartarak, birey temelli özgürleştirmeyi ama buna karşılık o bireyleri vatandaşlık bağları ile kendine bağlamayı vaat ederek yeni bir komünite oluşturmuş ve bu yolla yeni bir meşruiyet biçimini ortaya koymuştur. Bu zeminde devlet bireyler üzerinde egemen haklara sahip olmakla birlikte bireylerin sorumluluklarını da toplu olarak bünyesinde barındırmayı taahhüt etmiştir. Bu noktada ulus devlet, kendi sınırları içinde yaşayan insanlardan sorumludur ve onlar üzerinde egemenlik hakları taşır. Bu bağlamda, geleneksel uluslararası hukuk da egemen devletler arasındaki ilişkileri düzenlemekle sınırlıdır. Mevzubahis hukuksal altyapı uyarınca, devletler birbirlerinin işlerine karışmazlar ancak birbirlerini muhatap alırlar.

Küreselleşme sürecinin devletlerin egemenlik sahalarında daraltıcı bir rolünün olduğu ve uluslararası hukuk kurallarının devletlerarası ilişkileri düzenlemekle sınırlı görev sahasının genişleyerek devletlerin ülkesel ilişkilerini de yönlendirici bir nitelik kazandığına dair tespitler oldukça yeni bir sorgulama ve eleştiri sahası olarak dikkat çekmektedir. Son dönemde bu konuya dair gösterilen yakın ilgi, bu paralelde yapılan çalışmalara da yansımış ve konu bilimsel çalışmalarda yoğun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ulus-devlet düzeninin derinden sarsıldığı ve çeşitli ulusal yasalar, bölgesel anlaşmalar, bölgesel anayasa denklemleri ve uluslararası yasalar dahilinde birden çok hukuk düzenine aynı anda dahil olan bireyin Orta Çağ'daki anarşi ortamını andıran hak ve sorumluluk karmaşasına muadil bir sistemin üyesi olmaya yüz tuttuğuna dair eleştirel çalışmalar merkez olarak bir uluslar - üstü örgüt denemesi olan Avrupa Birliği ile ulus-devletin ilişkileri ekseninde ilerlemektedir.

Küreselleşme sürecinin yarattığı uluslararası düzenin ve hukuk sistematığının, devletlerin egemenlik alanında yarattığı daralma ve bunun

beraberinde şekillenen ulus-devletler sisteminde yaşanan dönüşüme dair var olan çalışmaların çoğu akademik olmaktan ziyade spekülatif yönler içeren çalışmalar niteliğindedir. Bu çerçevede, ulus-devletin barındırdığı egemenlik olgusu tarihsel gelişimi ve teorik çerçevesi kurulacak modele bağlı olarak irdelenecek ve Avrupa Birliği örnek hukuk düzeniyle desteklenecek bir inceleme süreci ile çalışmamız tamamlanacaktır.

Bu tez, bir uluslarüstü örgüt olarak Avrupa Birliği'nin -kazandığı ivme paralelinde- ulus-devletler üzerinde yarattığı etki sahasını ve devletlerin egemenlik haklarında kaydedilen dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu paralelde, uluslararası kuruluşların etki sahalarındaki genişlemenin, devletlerin vatandaşları ile egemenlik ilişkisi ekseninde yürüttüğü hukuk düzenindeki değişime ne denli etki ettiği incelenecektir. Böylece küreselleşme sonucu refah devleti zayıflayıp demokratik katılım süreçleri zorlanırken diğer yandan da yine küreselleşme sonucunda devletlerin egemenlik alanları daralmakta ve bireyler kendi egemen devletleri karşısında uluslararası kuruluşları harekete geçirebilmektedirler. Çalışmamız bu ana önerme doğrultusunda kaleme alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET, ULUS – DEVLET VE EGEMENLİK

1.1. Devlet Kavramı

Devlet fikri geçmiş tarihlerden itibaren, filozofların, fikir adamlarının, ideologların üzerinde tartıştıkları en önemli konulardan biridir. Literatür incelendiğinde devletle ilgili olarak çeşitli yazarlar tarafından çok değişik tanımlar yapıldığı gözlenmektedir.

Fransız kamu hukukçusu Raymond Carrede-Malberg'e göre devlet "Hususî bir ülkeye yerleşmiş üyeleriyle ilişkilerinde üstün bir eylem, buyruk ve zorlama gücü olan bir örgütlenmeye sahip insanlar topluluğudur". Machiavelli'ye göre ise devlet, "Belli bir ülkede bir halk üzerinde bir otoriteye veya gücün meşru kullanımına sahip olan iktidardır." Böylece devletin sosyal, askeri, siyasî ve ekonomik olarak dörtlü bir işlevi ortaya çıkmaktadır.¹

Bazı düşünürler devleti bir sınıf yapısı olarak görür. Onlara göre devlet; bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında bulundurduğu örgütlenmedir. Örneğin Lenin'e göre devlet, " Tek uğraşı yönetmek olan ve yönetmek için de başka insanların iradesini zorla baskı altına alarak - hapishaneler, özel birlikler, ordular vb. biçimde – özel bir aygıtın gerekliliğini duyan özel bir insan grubu ortaya çıktığı zaman doğmuştur. Devlet kitlelerin gücünü silâhlı ve örgütlü bir azınlığın gücüne bağımlı kılan kurumdur.² Siyaset bilimci Robert Dahl'a göre devlet; betimleyici anlamından çok kural koyucu anlamıyla, bir ülke üzerinde üstün otoriteyi kullanma hakkına sahip bir kişiler grubudur. Bu kural koyucu anlamında devletin otoritesine itaat etmek,

¹ Patricia Crone,, **Pre-Industrial Societies : Anatomy of the Modern World**, One Eorld Yay, 2003, s. 46

² Süha Atatüre, **Küreselleşme Sürecinin Ulus Devlet Üzerindeki Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2001, s. 7

devlet görevlilerini size yapmanızı söylediği şeyi sadece ve sadece onlar böyle yapmanızı söylediği için yapmaktır.³

Sosyal bilimciler devlet tanımında bir ortaklık kurmuşlardır. Devlet bir kurumlar bütünüdür. Bu kurumlar, devletin kendi kadrosuyla yönetilir. Bu kurumlar genellikle bir topluma mal edilen, coğrafi olarak sınırlanmış bir bölgenin merkezindedir. Devlet, içeride milli topluma bakmak, dışarıda da içinde var olmak zorunda olduğu daha geniş toplumlarla ilgilenmek zorundadır. Devlet, sınırları içinde yönetimi kendi tekeline alır. Bu durum tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir politik kültürün yaratılması eğilimidir.⁴

Gianfranco Poggi “Çağdaş Devletin Gelişimi” adlı eserinde devleti; etkinlikleri arasında her biri başkasına kaynak sağlayan, ya da onu kısıtlayan çok sayıda küçük parçadan oluşan karmaşık ve incelikli bir mekanizma olarak tanımladıktan sonra⁵ modern devleti, Ferdinand Tönnies’in cemaat / cemiyet ayrımı çerçevesinde cemaati de göz ardı etmeksizin cemiyet’e daha yakın bir yere oturtur. Ferdinand Tönnies, cemaat ve cemiyette devletin doğuşuyla ilgili kuramını açıklarken bu iki kavram üzerinde ayrıntılı açıklamalar yapar. Özetle o cemaati, diliyle yaşamıyla, folkloruyla, ölümleriyle ve inanışlarıyla var olan bir birliktelik, buna karşın cemiyeti ise, iş yaşam, bilim dünyası birbirinden bağımsız bireylerin işbirlikteliği ve varlığı olarak tanımlar. Cemaat, halkın güçlü bir birlikteliği ve canlılığını, gerçek bir birlikteliğin uzun süre yürütülebildiğini belirten canlı bir organizmadır.⁶

Kısacası devlet; insanlığın barbarlıktan uygarlığa geçiş sürecinde toplumlararası farklılaşmanın ortaya çıkışı, toplumların birbirleri ile olan ilişki ve çatışması içinde toplum olarak karşılaştıkları sorunlara getirdikleri

³ Robert Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara Yetkin Yayınevi,1993,s. 49

⁴ John A. Hall ve G. John Ikenberry, **Devlet**, Çev. Yeşeren Olgu Alibeygil-Murat Şipal, Ankara Doruk Yayınevi 2000, s.11

⁵ Gianfranco Poggi, **Çağdaş Devletin Gelişimi**, Çev.Ş.Kut, B.Toprak, Hürriyet Vakfı Yay.,1991 s. 100

⁶ Ferdinand Tönnies, **Community and Society**, N.J.1998 s. 33–37

çözümün bilinç düzeyinde siyasî ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet insanlığın doğal ilişkileri içinde çözülmeyen sorunlarına, bu ilişkilerin dışında çözümün getirilmesi ve bu çözümün kurumlaştırılması / sürekli kılınması amacıyla geliştirilmiş bir örgütlenme biçimidir. Çözümün süreklilik kazanması, çözümü getiren örgütün süreklilik kazanmasıyla mümkündür. Bu ise bilinç düzeyinde, ilişkilerin üzerinde, söz konusu örgütün kendisine verdiği toplumsal üstünlüğün siyasî düzeyde devlete dönüşmesiyle mümkündür. Siyasî düzeyde, Devlet'e dönüşmesiyle mümkündür. Sonuçta, Devlet, tarihi süreç içinde toplum sorunları önünde kendiliğinden oluşmamış ve kendiliğinden yenilemeyen çözümün sürekliliğini temin ihtiyacı içinde ortaya çıkmıştır. Tarihteki ilk büyük merkezi devlet örnekleri ilk uygarlıkların geliştiği bölgelerde - Yakındoğu, Hindistan, Mısır gibi - ortaya çıkmıştır. Uygarlığın gösterdiği gelişme ve zenginleşme içinde toplumların birbirleriyle olan ilişkileri, çatışmaları çerçevesinde, Devlet de zenginleşmiş ve çeşitli devlet tipleri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, Devlet, toplumun en üst düzeyde çözümünü ve en yaygın bilincini eyleme dönük bir şekilde örgütleyen / düzenleyen topluma ait bir kurum olarak tanımlanabilir.⁷

1.2. Ulus - Devlet Kavramı

Ulus-devlet; sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirecek ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak gelenekler ile köken mitini canlandıracak birleşmeyi amaçlayan devlet olarak tanımlanabilir. Ulus-devletin yapmak istediği; devleti ya da siyasal iktidarı merkezîleştirmek, kültürü standartlaştırmak, hukukta eşitliği ve ekonomide bütünleşmeyi sağlamaktır. Ulus-devlet gerek siyasî ve ekonomik gerekse toplumsal dönüşüm kaynaklı olsun, günümüzün evrensel toplum modelini oluşturmaktadır.⁸

⁷ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s. 95

⁸ Nazlı Yücel, Yusuf Pustu: "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Alternatifi Kent Devlet Olabilir mi?", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 450, Mart 2006, s. 124

Ulus-devlet kavramı insanların kendi kaderlerini milli politik mekanizmalar ve kurumlar çerçevesinde belirleme fikrini ifade etmektedir. Tarihi süreçte; sosyolojik bir olgu olarak ulus devlet, feodal karakterdeki bir siyasî düzenden merkezîyetçi özellikleri ağır basan bir siyasî düzene geçişi temsil etmiş, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültüre sahip, aynı tarihi geçmişi paylaşan, ortak düşmanı veya düşmanları bulunan “*mille*”in, siyasî olarak örgütlenmiş biçimi şeklinde algılanmıştır.

Atilla Nalbant’a göre Ulus-devlet üniter devletin dar tanımıdır. Çünkü üniter devlet, tam da ulus devleti karşılayacak şekilde dar tanımıyla devletin varlık koşulları bakımından tek ülke, tek ulus ve bunlara bağlı olarak tek bir siyasal ve hukukî örgütlenmesinin bulunduğu devlet biçimi şeklinde tanımlanmaktadır. Üniter devletin örgütlenme esasını alan ulus-devletin en önemli ve diğer merkezi yapıları devletlerden ayrılan özelliği, meşruiyetini ulus olgusundan ve milli egemenlik anlayışından almaktadır.⁹

Ulus - Devletin Nitelikleri

Ulus-devlet sınırları içinde topluluk bireyleri önce ulus olarak tanımlanmış sonra vatandaş olarak hukukî statülerini kazanmışlardır. Yine ulus-devlette ülke, vatan olarak yerini bulmuştur. Ulus-devlet kendisini ulus üzerinden tanımladığı ve meşruiyetini de bu yolla kazandığı için egemenliğin ulusa ait olduğu bir yönetim biçimi çerçevesinde örgütlenmiştir. Bu durumda ulus-devletin unsurları, “vatan”, bireyle devlet arasında hukuki bağı oluşturması anlamında “vatandaş”, ve devletin egemenliğini ulusa bağlaması nedeniyle de “ulusal egemenlik” tir.

⁹ Atilla Nalbant, **Üniter Devlet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997,s.17

Yönetimin Merkeziliği; Ulus-devletin merkezilik özelliği, temelde bu yeni yapılaşmada veya oluşumda merkez organının gerek yer gerekse kişiler yönünden bütün karar alma yetkilerini kendinde toplaması özelliğidir. Merkeziyeti, siyasal ve idarî merkezîyetçilik olarak ikiye ayırmamız mümkündür.¹⁰

İdarî merkezîyetçilik siyasal karar alma organlarına bağlı idarenin merkezîyet sistemine göre örgütlenmesi anlamına gelmektedir. İdarî etkinlik sadece merkez organları veya bunlara hiyerarşik olarak bağlı kamu görevlileri tarafından yürütülür.¹¹

Toprak Bütünlüğü; Toprak bütünlüğü modern devletin egemenlik ve merkezîlik nitelikleriyle iç içe düşünülebilecek bir niteliğidir. Çünkü egemenlik ve merkezîlik niteliği, devletin gücünün yasal ve hiyerarşik düzeyde, verili topraklar üzerindeki bütün alanda tartışmasız biçimde kullanabilmesinin ifadesidir. Devletler sisteminde bu güç kullanım, yetki, hak ve yetkesi devletin kendi toprakları üzerinde söz konusudur.¹²

Dil Birliği; Dil birliği modern devletin, egemenlik, toprak bütünlüğü ve merkezîlik niteliklerinin doğal sonuçlarından birisi durumundadır. Modern devlet birliğin tamamlayıcı niteliklerini yurttaşlık ve ulusal ortak dil yapısından almaktadır.¹³

Yurttaşlık; Modern devletin kişilerle devlet arasındaki ilişkileri temelindeki en önemli özelliği yurttaşlıktır. Bu nitelik devletin de bireyin de birbirlerine karşı hak ve ödevlerinin belirli kurallarla çerçevesini gerektirmiş ve bu anlayış modern devletin, önceki devlet tiplmesiyle farklılaşma alanlarından birini oluşturmuştur.¹⁴

¹⁰ Atilla Nalbant, a.g.e. sf:37

¹¹ Atilla Nalbant, a.g.e. sf:38

¹² Süha Atatüre, a.g.e. sf:64

¹³ Süha Atatüre, a.g.e. sf: 67

¹⁴ Süha Atatüre, a.g.e. sf: 70

Modern devlette yurttaş olarak kabul edilen bireyler, bu sıfatın kendilerine sağladığı siyasî hakları ulus devletinin de birer parçası haline getirirler. Yurttaşlık bilinci de olgusu da ilk kez modern devlette bu anlam ve etkinlikte kendini gösterir.¹⁵

Anayasaya Dayalı Parlâmentolu Siyasî Yapı; Modern devletin temel yapısal niteliklerinden biri sözleşmeye dayalı olmasıdır. Sözleşmeye dayalı olma ilkesi demek, anayasal sistemde yasalarla güvence altına alınmış, resmîleştirilmiş hakların ve ödevlerin belirlenmiş olması ve bu yöntemlerle halkın devlet gücünü paylaşma ve kullanma esaslarını ortaya koymaları demektir. Bu anlatımdaki temel belirleyici, kuşkusuz temsil olgusu dolayısıyla bir parlâmentodur.

1.2.1. Egemenlik Kavramı

Egemenlik, üstün ya da üstünlük manasına gelecek şekilde kullanılan, Lâtince (souveranus, kelime daha sonra Fransızca souverain kelimesine karşılık gelmiş, bundan da souverainete kelimesi ortaya çıkmıştır) kökenli bir sözcüktür. Üstünlük kimi zaman, hiç bir başka otoriteye 'bağlı olmamayı', kimi zamanda kendisinden başka herkesi kendisine 'bağlamayı' ifade eder. Bu özellikleri ile egemenlik, feodalizmin sonuna doğru 16. yüzyılda Jean Bodin tarafından ortaya atılan bir kavram olarak karsımıza çıkar. Bodin' e göre "Egemenin herhangi bir şekilde başka bir kimsenin emirlerine tabi olmaması, onun ayırıcı özelliğidir. Çünkü tebaa için hukuk yapan, daha önce yapılmış olan hukuku iptal eden ve metruk hale gelmiş hukuku değiştiren odur. Latince'de hukuk, egemen iktidar ile donatılmış gücü ifade eder." Bodin' den sonra Hobbes, Locke, Rousseau ve Austin' e kadar, egemenlik kavramı

¹⁵ Süha Atatüre, a.g.e. s.72

üzerinde çalışanlar, egemenliğin mutlak, tek, bölünemez ve devredilemez olduğu üzerinde durmuşlardır.¹⁶

Egemenlik kavramı, ilk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından ortaya atılmıştır. Bodin, egemenlik kavramını, Lâtince en yüksek, en üst anlamlarına gelen “superanus” teriminden türetmiştir. Fransız hukukçu, bu terimden hareketle “bir devletin mutlak ve sürekli gücü”nü nitelemek için “souveraineté” (egemenlik) kavramını kullanmıştır. Bodin’e göre egemenlik mutlaktır; güç, işlev ya da süre açısından sınırlandırılmamıştır. Bu yönde getirilecek bir sınırlama egemenliğin doğasına aykırıdır ve egemen otoriteden bahsetmeyi imkânsız hale getirir; bu bakımdan söz konusu mutlak otorite, Tanrı’dan sonra, kendi üzerinde hiçbir güç tanımaz. Fransız hukukçu dönemin koşullarında egemenliğin adresi olarak mutlak monarşileri gösterir.¹⁷

Monarşinin reşit olması, yalnızca ülke içinde siyasal denetimi eline almasıyla sınırlı bir gerçekliğe işaret etmez; aynı zamanda dış güçlerin ülke içi sorunlara karışmasına izin vermemesi anlamına gelmektedir. Yasalar, artık monarkın iradesinin ürünü olarak ortaya çıkacak; devlet, edim ve eylemlerinde dış unsurların etkisinden bağımsız davranma imkânına kavuşacaktır. Bu bağlamda Bodin, aslında yalnızca kralın üstünlüğünü yasal bir zemine oturtmamakta; aynı zamanda eşgüdümle yürütülen bir yönetim sistemini tanımlamakta ve savunmaktadır.¹⁸

Klâsik anlamda egemenlik, mutlak, en üstün, bölünmez ve devredilemez bir yapıya sahiptir. Klâsik Fransız görüşüne göre egemenlik devletin vazgeçilmez bir unsuru olup, devlet idaresine bağlı, kendisinden üstün ve rakip bir güç tanımayan mutlak otoritedir. Çağdaş anlamda egemenlik kavramına bakıldığında, devletin egemenlik anlayışının teorik olarak değerini koruduğu ama pek çok hukukî ve fiili sınırlamalara uğrayarak

¹⁶ Münici Kapani, Politika **Bilimine Giriş**, Seçkin Yayınevi, 2002, Ankara s.56

¹⁷ Emrah Beriş, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme” **AÜSBF Dergisi**, 63-1 s. 58

¹⁸ Anthony Giddens,, **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Kitabevi, 2004, s. 13

klâsik anlamından uzaklaşıp mutlak, bölünmez ve en üstün olma özelliklerini yitirdiği görülmektedir.¹⁹

Uzun zaman devletin başlıca kriteri ve devlet iktidarının en önemli özelliği olan klâsik egemenlik kavramı 20. yüzyılın başlarından itibaren tartışmalara konu olmuş ve çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Mutlak üstünlük, sınırsızlık, bölünmezlik gibi nitelikleriyle bu kavram günümüzün değişen ve gelişen egemenlik kavramı karşısında savunulması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Çünkü her şeyden önce klâsik egemenlik kavramı günümüz hukuk devleti ile bağdaşmamaktadır. Hukuk devleti ilkesi, sınırlı bir iktidara sahip olan ve hukuka bağlı bir devlet anlayışına dayanmaktadır. Ayrıca klâsik egemenlik kavramı, mutlak ve sınırsız olma özellikleri yönünden modern devlet anlayışı ile bağdaşmazlığı dışında ‘tek’, ‘bölünmez’ ve ‘en üstün olma’ özellikleri ile de çözülmesi güç problemler ortaya çıkarır. Bu problemlerden en önemlisi uluslar-üstü örgütlenmeler olgusudur. Gerçekten klâsik egemenlik kavramının yukarıda sayılan özellikleri ile günümüz uluslararası ilişkiler literatürünün temel belirleyicilerinden olan uluslar-üstü örgütlenme modeli birbirine ters düşmektedir.

Bugünün dünyasındaki egemenlik anlayışı, genel olarak, bir devletin ülke toprakları üzerinde yönetme yetkisini kullanma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın hukuksal bir anlamı olduğu kadar siyasî bir anlamı da mevcuttur ve bu iki anlam iç içe geçmiş durumdadır.²⁰ Egemenlik devletin gücünü temsil etmektedir. Uluslar işbirliğine girdikçe egemenlik gündeme gelmektedir. Devlet egemenliği öncelikle hukuk yaratma yetkisini doğurmakta ve bu doğrultuda devlet, karar verme yetkisini nasıl bir yönetim benimseyeceği ve nasıl düzenlemeler yapılacağı konusunda kullanmaktadır.

¹⁹ Atilla Özer, “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C:20 2003, s.189

²⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü*, Cem Yayınevi,2005,s.120

Bir başka ifadeyle, egemenliği sayesinde kendi yetkilerini ve kendi temel hukuk kurallarını serbest iradesiyle belirleyebilmektedir.²¹

Egemenliğin Türleri ve Egemenlik Yaklaşımları

Egemenlik kavramına ilişkin yapılan ayrımlardan en kabul göreni ve en belirleyici olanı egemenliğin dış egemenlik ve iç egemenlik olarak ikiye ayrılmasıdır. Bağımsızlık olarak nitelenen **dış egemenlik**, devletin dışarıda başka hiçbir devlete bağlı olmaması, herhangi bir şekilde başka bir devlete tabi bulunmaması olarak açıklanmaktadır. Dış egemenlik ile devletler arası ilişkilerin hukukî eşitlik statüsüne dayanması sağlanmaktadır. **İç egemenlikle** öncelikle, devlet iktidarının en üstün, sınırsız, mutlak, bölünemez ve devredilemez olması anlaşılmaktadır. Devlet iktidarının özellikleri iç egemenlikle özdeşleşmektedir. Devlet iktidarının kendisi, içeriği ve kapsamı iç egemenlikle kastedilen diğer bir noktadır.²²

İç egemenlik bağlamında yönetimler, herhangi bir dış itirazla karşılaşmaksızın her biçimde kendi iç siyasal örgütlenmelerini gerçekleştirebilecekler ve bunu yaparken de bir müdahale ile karşılaşmayacaklardır. Devlet içinde otorite, ister bir elde toplanabilecek ve merkezîleştirilebilecek, isterse Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi değişik kurumlar arasında egemenlik yetkileri bölünebilecektir. Devlet ister üniter (tek yapıllı), isterse federal yapıllı olabilecektir.²³

Ali Fuad Başgil, devletin ülke içi egemenliğini, "ülke içinde yaşayan insanlara emir verme, yasak koyma, kaide ve kanun vaz etme salâhiyeti"

²¹ Saif Güran, "Egemenlik Ulus'undur Üstünlük Anayasa'dadır", **Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi' nin 38. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler**, C:17, Ankara, 2000

²² Münci Kapani ,a.g.e. s.57-58

²³ Mustafa Koçak, **Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik**, Ankara, Seçkin Yayınevi 2006,s. 123

biçiminde tanımladıktan sonra egemen iktidarın başlıca niteliklerini üstünlük, asllik ve bölünmezlik olarak üç başlık altında toplamaktadır.²⁴

Dış egemenlik, devletin başkaca bir devlete bağımlı olmadığını, diğer devletlerle hukuken eşit konumda bulunduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁵ Uluslararası hukukla kavranan ve devlet egemenliği olarak da tanımlanan bu egemenliğe aynı zamanda Westphalian egemenliği denmektedir.²⁶

Egemenliğe ilişkin yapılan ayrımlardan biri de, egemenliğin dört farklı türü olduğunu kabul etmektedir. Bunlar iç egemenlik, sınır ve karşılıklı bağımlılık egemenliği, uluslar arası hukuk egemenliği ve Westfalyan egemenliktir. Bu ayrıma göre iç egemenlik, bir devlette kamu otoritesinin örgütlenmesi ve bu otoritenin denetim mekanizmasına sahip olması anlamına gelirken, sınır ve karşılıklı bağımlılık egemenliği, sınırlardaki geçişleri kontrol edebilmeye dayanmaktadır. Uluslar arası hukuk egemenliği ise devletlerin birbirlerini karşılıklı tanımsını öngörmektedir. Westfalyan egemenlik anlayışı da bir ulus-devletin ulusal egemenlik alanına başka bir egemenin müdahale edememesi olarak anlaşılmaktadır.²⁷

Klâsik (Mutlak) Egemenlik Anlayışı: Bu görüşe başlıca dayanak teşkil eden ve egemenlik kavramının isim babası olarak kabul edilen Bodin' e göre egemenlik, yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak, en sürekli güçtür.²⁸

²⁴ Aktaran, Mustafa Koçak, a.g.e. s.125

²⁵ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**,5.Baskı, Beta yayınları, İstanbul 1998,s.118

²⁶ Stephen D. Krasner, **Sovercignty Organized Hypocrisy**, 1999, s.20

²⁷ Stepneh D. Krasner, A.g.e. s.3-5

²⁸ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta, 9. Baskı,2000, s.126

Egemenliğin en önemli niteliği “bir” lik olmasıdır. Yani devlet birdir, aynı şekilde devletin ruhunu oluşturan egemenlik de birdir ve tâbii bu egemenliği de bir kişi kullanır.²⁹

Popüler Egemenlik Anlayışı: Jean Jacques Rousseau’ya göre egemenlik, genel iradenin kullanılması demektir. Herkesin tek tek haklarını devretmesiyle ortaya çıkan ortak güç olan genel irade ile ancak toplumu oluşturacak bütün insanların hem kendilerini öteki insanlara bağlamaları, hem de kendilerine itaat ediyor olmaları ve eskisi kadar özgür kalabilmeleri sağlanır.³⁰

Hukukçu John Austin’in egemen toplum olarak adlandırdığı bağımsız siyasî toplumun varlığından söz edebilmek için, bu toplumda üstün iktidara geleneksel olarak itaat edilmesi ve bu üstün iktidarın başka herhangi bir güce itaat etmemesi gerekmektedir. Toplum üyelerinin kendi aralarından belli kişi ya da kişilere itaat ettikleri bu toplumda, kendilerine itaat edilen kişi ya da kişilerin insanî başka hiçbir otoriteye itaat etmemesi gerekir. Austin böylece siyasî toplumu, aileden, klândan, kiliseden ve siyasî partilerden ayırmaktadır. Çünkü bu tür topluluklarda örgütlenmiş bir otorite bulunsa bile, bu otorite kendinden daha yüksek bir otoriteye tâbii olmak durumundadır.³¹

Normatif Egemenlik Anlayışı: Zaman içinde egemenliğe dair hukukî ve siyasî yaklaşımların değiştiği ve normatif bir egemenlik anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Hukukî bir kavram olarak egemenlik, daha sınırlandırılmış bir fikir olarak, hukukun yarattığı ve yalnız hukukla ilgili normatif bir yapı olarak görülmektedir.³²

²⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları – Levent Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara, İmge kb, 2000,s.206

³⁰ Alaaddin Şenel, **Siyasî Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Kısaltılmış 6. Baskı, Ankara, 1996, s.362

³¹ Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, 4.Baskı Ankara, AÜHF yayınları, 1996, s.316

³² Martin Loughlin, **Sword and Scales an Examination of the Relationship Between Law and Politics**,2000,s.126

Avusturyalı Kamu Hukukçusu Hans Kelsen'e göre siyasî toplumda hukuk düzeni, kendi amaçlarına ulaşmak için uygun bulduğu yaptırımlara başvurur. Kelsen' in ortaya attığı "Saf Hukuk Teorisi" de siyasî topluluğu oluşturan zorlayıcı düzenin devlet olduğunu kabul eder. Aslında "devletin hukuk düzeni" veya "devlet tarafından ihdas edilen düzen" devletten başka bir şey değildir.³³

Kelsen, devlet-hukuk özdeşliğini savunarak böylelikle, devlet teorisini sosyolojik ve hukukî olmak üzere ikiye bölünmekten kurtarmaktadır. Bu şekilde ortaya konan hukuk-devlet özdeşliğinden hareket edip söz konusu teoride egemenliğin konumuna bakacak olursak, egemenlik bu bağlamda ulusal hukuk düzeninin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Formel bir kavram olarak ortaya konan egemenlik, devlet hukuk düzeninin tek başına ve en yüksek düzen olarak bütün diğer kısmî düzenleri içine aldığını gösterir. Ayrıca saf hukukî metotla kavranılması gereken egemenlik, somut durumlarda devletin egemen olup olmadığı sorusunun cevaplandırılmasına elverişli değildir. Bu kavram karşısında söz konusu olan doğal ya da sosyal bir olayın saptanması değil, tersine bir prensiptir, yani normatif bilgi için bir varsayım, hukuk teorisine ilişkin bir hipotezdir.³⁴

1.3. Küreselleşme Kavramı

Son yılların ekonomik ve toplumsal yazınında hemen her konu bir biçimde küreselleşme ile ilişkilendirilmiş, küreselleşme mevcut durumu açıklayan bir olgu, eğilimleri yansıtan bir süreç ya da idealize bir hedef olarak sunulmuştur. Sonuçta kompleks bir süreç olan ve paradoksal öğeler de içeren küreselleşme, herkesin farklı anlam yüklediği bir kavram haline

³³ Adnan Güriz, a.g.e. s. 345

³⁴ Vecdi Aral, **Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri**, İstanbul, 1978, s.27

geçmiş, böylece küreselleşmeyi ekonomik ve toplumsal sorunların sebebi, sonucu ya da çözüm yolu olarak gören birçok yaklaşım geliştirilmiştir.³⁵

Küreselleşme sözcüğü iki anlamda kullanılmakta olup, ilkinde; dünya gezegenine gönderme yapmak, ikincisinde ise bir bütünü ya da bir bütün olarak kavranan bir faktörler dizisini çağrıştırmak için kullanılır. Bu ikinci anlamda küreselleşme; ekonomik sosyal ve kültürel alanda artarak homojenleşen bir dünyayı ve eğer fizik güçle dayatılmıyorsa bu homojenleşmeyle aynı anda var olan, farklılığın onaylanıp sürdürülmesine yönelik diyalektik tepkiyi içeren bir süreci ifade etmektedir. Yani küreselleşme, birçok etkinin yan yana yer aldığı, iç içe geçtiği oldukça karmaşık bir sürecin adıdır.³⁶

Küreselleşme; ülkeler arasındaki iktisâdi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslar arası ilişkilerin yoğunlaşması gibi birbirleriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Küreselleşme kavramı, genişleyen uluslar arası ticaret, sınırları aşan finansal kaynak aktarımı, artan dış yardımlar, büyüyen çok uluslu işletmeler ve ortak girişimler anlamına gelmektedir.³⁷

Bir başka tanıma göre “küreselleşme; dünyanın yaşadığı, tarım ve endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan, üçüncü büyük devrimin, açıkça iletişim ve bilişim devriminin görüntülerinden birisidir.”³⁸

Küreselleşme, bir biçimde yerelliğe, yerel kimliklere sarılmayı ve dışlayıcı bir psikolojinin kitlelere hâkim olmasına neden olmuştur. Küreselleşme söylemine paralel olarak hem bölgeselleşme hem yerelleşme,

³⁵ Gülten Demir, “Küreselleşme Üzerine”, **AÜSBF Dergisi**,2001–1,C56,s.74

³⁶ Ahmet Ulvi Türkbağ, “Pasta Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Küreselleşme ve Adalet”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, sayı:18 Ankara, Şubat-Mart-Nisan 2002,s.229

³⁷ Bahadır Akın, “21.Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler”, **Finans Dünyası Dergisi**, 1998, s.3

³⁸ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington**,11: Eylül, Remzi Kitabevi 3.basım,2002,s.18

ulusal egemenlik anlayışına karşı bir tehdit olarak sezinlenmektedir. Bu bağlamda kapitalizmin aldığı asıl eleştiri, insanı yalnız tüketen bir varlık olarak görmesidir. Çünkü küresel ticaret etiğinin –ki bu etiğin varlığı ayrıca tartışılmalıdır- öznesi yurttaş değil, tüketicidir. Küresel ekonomik ölçek ile liberal ekonomik çıkar paydaları sistem üzerinde birleşmekte ancak demokrasi ve insanî değerler paydasında birleşmemektedir.³⁹

Baskın Oran'a göre küreselleşme; batı kapitalizminin kendisini yeniden üretmek için başvurduğu pazarını genişletmesi olgusudur.⁴⁰

Küreselleşmeyi ekonomik bir süreç olarak ele alan bir diğer düşünce de Korkut Boratav' a aittir. Boratav, küreselleşmenin, yeni bir olgu değil ama emperyalizm olgusuna saygınlık kazandıracak yeni bir terim olduğunu vurgulamış ve güçlü, egemen, çevresine hâkim bir merkez ile merkeze ekonomik, siyasî, kültürel anlamda bağımlı olan ve merkeze kaynak aktaran bu anlamda sömürülen çevreden oluşan bir dünya sistemi çizdiğini söylemiştir.⁴¹

Küreselleşmenin, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin ulusal devletin sınırlarının dışına çıkarak dünyaya genişlemesi, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan sınırların sıklaşması ve böylece giderek artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade eden Gülten Demir, küreselleşmenin esas olarak ekonomik süreçlerle ilgili olduğunu savunmuştur.⁴²

Küreselleşme olgusunun genel olarak ekonomik süreçlerle ilişkilendirilmesi ve ekonominin uluslararasılaşmasını ifade eder biçimde açıklanmasına rağmen ekonomi dışındaki sınırları da kaldırdığı kabul edilen

³⁹ Rukiye Akaya, **Küreselleşme Oflusu Karşısında Ulus Sorunu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul,2002,s.143

⁴⁰ Baskın Oran," Kemalizm, İslâmcılık, Küreselleşme", **AÜSBF Dergisi**, Nisan-Haziran 1999–2, s.133–140

⁴¹ Korkut Boratav, Ed. Işık Kansu, **Ekonomi ve Küreselleşme, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ankara, İmge Kitabevi 1997,s. 23

⁴² Gülten Demir, a.g.e. s.74

bir gerçek olmuştur. Aynı şekilde terim olarak ele alındığında küreselleşmenin yeni bir kavram olmasına rağmen olgu olarak ele alındığında uzun zamandır süregelen bir tarihsel gelişmeyi ifade ettiği konusunda literatürde bir görüş birliği vardır.

1.4.1. Küreselleşme Süreci

20.yüzyılın sonlarında teknolojik, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünyada esen değişim rüzgârları, devletleri, şirketleri ve bireyleri hızla etkisi altına alarak, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Küreselleşme olgusunun hızlanıp yoğunluk kazanması, 1980'lerden bu yana dışa açılma politikalarının uygulanmasıyla ivme kazanan uluslararasılaşma süreci, üretim, iletişim ve bilişim konusundaki teknolojik gelişmeler, dünya çapında mali piyasaların ve sermaye hareketlerinin serbestleşip akışkanlık kazanması ve neo-liberal programın dünyaya yayılması sonucunda olmuştur.

Roland Robertson, bugünkü toplumsal yaşamda küreselleşmenin çok yeni bir süreç olmadığını, dolayısıyla modernitenin ya da kapitalist ötesi bir toplumun ürünü olarak değerlendirilemeyeceğini iddia etmektedir. Robertson'a göre küreselleşme beş tarihi süreçten geçerek bugüne gelmiştir. Birinci aşama küreselleşmenin nüvelendiği aşamadır ki Avrupa'da 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Rönesans ve Reform hareketlerini de kapsayan küreselleşmenin doğuş sürecidir. İkinci aşama 18. yüzyıla da ortaya çıkan Aydınlanma hareketiyle başlar ve Fransız Devrimi' ne kadar devam eder. Bu dönemde ulus devletlerin ortaya çıkmaya ve uluslar arası ilişkiler sistematik bir yapıya kavuşmaya başlamıştır. Üçüncü aşama 1870 – 1920 tarihleri arası dönemdir ki küreselleşmenin kalkış dönemidir. Bu dönemin belirgin iki özelliği, sanayileşme hareketlerinin özellikle Avrupa' da yaygınlaşmasıyla ticaret hacminin aşırı derecede yükselmesi ve ulus ve kişisel kimliklerin belirginleşmeye başlamasıdır. Dördüncü aşama Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayıp 1960'lı yıllara kadar süren aşamadır. En önemli küresel olay

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın kurulmuş olmasıdır. Son aşama ise 1960'lardan başlayarak günümüze kadar gelen aşamadır ki post – materyal dönem olarak adlandırılmaktadır. Küresel kurum ve kuruluşların artışı, sivil toplumun yükselişi, medya ve iletişim ağının küreselleşmesi bu dönemin özelliklerindedir.⁴³

Küreselleşme çoğu zaman ekonomik bir süreç olarak ele alınmakla beraber, aslında çok boyutlu bir süreçtir. Bu sürecin tek bir boyuta indirgenerek incelenmesi, günümüzdeki gelişmeleri kavramakta yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda; küreselleşme sürecinin ekonomik boyutunun yanında, siyasal, sosyo - kültürel, ekolojik ve teknolojik boyutlarından da söz edilebilir. Ancak bunlar birbirinden kopuk olmayıp aynı bütünün parçalarıdır ve birbirleriyle karşılıklı etkileşim ve ilişki içindedirler.⁴⁴

Küreselleşmenin oluşumuna etki eden ve küreselleşme sürecinin boyutlarını 3 ana başlıkta açıklayacak olursak;

1. Siyasî Nedenler
2. Ekonomik Faktörler
3. Teknolojik Gelişmeler

1. Siyasî Nedenler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmuş olan iki kutuplu bloklaşma ve Soğuk Savaş 1989 Doğu Avrupa devrimleri ve SSCB'nin dağılması ile ortadan kalkmış dünya sistemi buna bağlı olarak değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında dünya uluslarınca girilen sanayileşme ve kalkınma yarışı üretim sürecinde sınıflı toplumu ve ayrıca buna bağlı olarak iki ayrı ideoloji ve dünya görüşü yaratmıştır. Bu çatışma ortamı, batılı sanayi

⁴³ Roland Robertson, **Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, 1999, s.8–28

⁴⁴ Nazlı Yücel, a.g.e. s.121

lkelerinde sosyal refah devleti uygulamaları ile yumuŖatılabilmifken Doğu Bloku lkelerinde ideolojik zıtlafma halini almıŖtır.⁴⁵

2. Ekonomik Faktörler

GeliŖmiŖ ülkelerde i piyasaların doyması, özellikle 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında dıŖ piyasalara açılma arayıŖı ile iktisadi faaliyetlerin hacimlerinin artmıŖ olması kreselleŖme sürecini ortaya çıkartan ekonomik faktörlerden bazılarını oluŖturmaktadır.

KreselleŖmenin ekonomik ve finans boyutunun iki etkeni vardır, Bunlar küresel üretim ve küresel finanstır. Üretimin kreselleŖmesi, sermayenin üretim alanı olarak dünyayı bir bütün biçiminde değerlendirmesi, globalleŖmiŖ üretim sisteminin parçalarının maliyet avantajı ve ekonomik açıdan optimum bölgelerde gerekleŖtirmesidir. Söz konusu faaliyette üretimin bir parçası maliyet, üretim faktörü, fırsat maliyetleri bakımından deęiŖik üretim bölgelerinde gerekleŖtirilmektedir. KuŖkusuz ki hammadde, ara malı, emek ve dıŖsal maliyetler üretim maliyetini, dolayısıyla yatırım bölgelerini etkiler.⁴⁶

Küresel finans veya finans kreselleŖmesini, ulusal devletler tarafından düzenleme dıŖı bırakılmıŖ, kendi kuralı ile 24 saat ve elektronik bir Ŗekilde yürütülen para hareketi olarak betimleyebiliriz.⁴⁷

KreselleŖmenin ekonomik boyutu çok uluslu Ŗirketler kadar uluslar arası ekonomik rgtler (IMF, GATT, WTO) tarafından da Ŗekillendirilmektedir. Son yıllarda bu tür örgütler tarafından dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla çok sayıda giriŖim yürütülmektedir. Bu

⁴⁵ Mehmet Tuncel, **A Lterature Survey On The Interaction Between Globalization And Nation-State**, ODTU SB Enstitüsü, YayınlanmamıŖ Y.Lisans Tezi, Ankara 1995, s.80

⁴⁶ Vedat Akman, **Gelecek Yüzyılın Gündemi**, İstanbul, Rota Yayınevi,1999 sf: s.20

⁴⁷ Süha Atatüre, a.g.e. s.158

girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik olmuştur.⁴⁸

3. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik gelişmelerin küreselleşmeye hız kazandırması konusunun incelenmesinde genel eğilim birbirini izleyen üç büyük teknoloji devriminin ele alınması şeklinde olmuştur.⁴⁹

Birinci Sanayi Devrimi buhar makinesinin, 18. yüzyıl sonunda sanayide uygulanmaya başlanması, İkinci Sanayi Devrimi 19. yüzyılda temelde içten patlamalı motorların ve elektrik enerjisinin sanayide kullanılması ile gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler üretim ve nakliyat maliyetlerinin düşmesini sağlamış ve kitlesel tüketim için üretimini kolaylaştırmıştır. Diğer iki devrimden farklı olarak mekanik ve elektromekanik sistemlerin elektronik sistemlere dönüşümü olarak adlandırılan üçüncü teknolojik devrimin belirleyici ögesi bilgi ve bilgiyi iletmek anlamında iletişimdir.⁵⁰

Teknolojideki bu gelişmeler neticesinde mesafelerin önemi azalmıştır ve “insan grupları” kavramı da hem sınırların ötesine uzanarak genişlemiş hem de yeni kimlik ve çıkarların ortaya çıkması sebebiyle daralmıştır.⁵¹

1.4.2. Küreselleşme Karşısında Ulus-devlet

Günümüzde ulus devletin temel taşı olan egemenlik kavramında bir dönüşüm yaşanmaktadır. Geleneksel mutlak egemenlik kavramı, yerini bir devletin dünya sistemine üyeliğinin onun kendi vatandaşlarına iyi

⁴⁸ Nazlı Yücel, a.g.e. s.122

⁴⁹ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj yayınevi, 2001,s.52

⁵⁰ Baskın Oran a.g.e. s.52

⁵¹ Ruşen Keleş, ” Uluslar Arası Yerel yönetimler Semineri, Yerel yönetimlerde Yeniden Yapılanma”, **Türk Belediyecilik Derneği Yayınları**, Ankara,1994,s.23

davranmasına bağılı olması anlamına gelen “kayıtlı egemenliğe” bırakmakta ve karşılıklı bağımlılık, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması ve küresel ekonominin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵²

Küreselleşme süreci, ulus devlet yapısı içindeki hükümetlerin gücünü ve etkinliğini azaltmakta, hükümetler; ekonomik nesnelere, teknolojik yeniliklerin, bilgi, haber ve fikirlerin akışını kontrol etmekte güçlük çekmekte, ulus devletlerin millî ekonomik politika izleme imkânı giderek azalmakta, ekonomik sınırların aşılması millî siyasî sınırların da aşılmasına yol açmaktadır. Ulus devletin gücünü azaltan önemli bir etken de, uluslararası veya uluslar-üstü organizasyonların ve anlaşmaların, hem nitelik hem de nicelik bakımından giderek artmasıdır. Böylece devlet, uluslararası alanda egemenliğinden ve hukuk yapma tekelinden bir ölçüde taviz vermek durumunda kalmaktadır.⁵³

Küreselleşme ideolojik olarak, devletin küçültülmesini, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi suretiyle yerelliği, refah devleti anlayışına son verilmesini önermektedir. Bunun anlamı, devletin yeniden yapılandırılması gereğidir. Bu yapılandırma merkezi yönetimlerin “egemenlik” haklarının sınırlandırılması anlayışı ile gerçekleştirilmek istenmektedir. Böylece “sınırlanmış egemenlik” kavramı gündeme gelmektedir. Bu bakımdan devletin yeniden yapılandırılması konusu oldukça hassas bir niteliğe sahiptir.⁵⁴

Küreselleşme olgusu, bir yandan ülkelerin ulus-üstü düzeyde ortak çıkarlarını gözeten ve koruyan örgütlenmelere katılımlarını ön plâna çıkarırken, diğer yandan ulusal ve ulus- altı düzeylerde yeni yönetim modellerini zorunlu kılmaktadır. Özellikle 1980’lerden itibaren devletin rolü ve

⁵² Yusuf Pustu, “Ulus Devletin Geleceği Kent Devleti mi?”, **Karınca Dergisi**,2005,sayı 825,s.32

⁵³ Nazlı Yücel, a.g.e. s.127

⁵⁴ A.Kadir Mahmutoğlu, “Küreselleşme Ve Yerelleşme Boyutunda Modern Devletin Değişimi”, **Türk İdare Dergisi**, C:447,2005 s.16

işlevi üzerinde büyük baskılar oluşmuş ve bu baskılar devletin yeniden biçimlenmesinde belirleyici olmuştur.⁵⁵

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun ulus – devlet iktidarına çizdiği sınır açısından Ignacio Romanet fikrini şöyle dile getirmiştir; “...küreselleşme, ulus - devletin iktidarının belli başlı temellerinden birini oluşturan “ulusal pazarı” öldürdü; onu ortadan kaldırıp, ulusal kapitalizmi sersem ederek, kamu yönetiminin etkisini azalttı. Artık devletler, pazarlarının kapasitesini karşılayamıyor; merkez bankalarının rezerv hacimleri, spekülörlerin vurucu gücü karşısında gülünç derecede aciz kalıyor; artık devletlerin, ne kendilerinin ne de yurttaşlarının çıkarlarını koruyabilecek çaresi var ne de piyasaların etkisini azaltabilecek; sermayelerin saldırısını önleyebilecek çaresi, Yönetişim sorumluları ister istemez, IMF gibi Dünya Bankası gibi OECD gibi uluslar arası kuruluşların önceden belirlediği politikaları uygulamayı kabul ediyor.”⁵⁶

Günümüzde küreselleşmenin ulus-devleti gereksiz, siyaseti ilgisiz, ulusal egemenliği boş bir kabuk haline getirdiği ileri sürülmektedir. Küreselleşme süreciyle beraber artan bu söylemler gerçeği yansıtsa da küreselleşme henüz ulus-devletleri tam anlamıyla ortadan kaldıracak kurallar bütününe sahip değildir. Bugün ulus - devletler yaşanan küreselleşme sürecine rağmen hala önemli bir role sahiptir ve dolayısı ile devletler alanındaki önemini korumaya devam etmektedir.⁵⁷

Klâsik dünyada ulus devletin üzerinde en çok duracağı ve egemenliği ile doğrudan ilişkili olan nitelik, hukukî yapısının modern devletten daha fazla ağırlıklı olacağı ve hiçbir dönemde olmadığı kadar iç hukuk yapısının küresel hukuk ile uyumlu olması olacağıdır. Bu öncelikle insan hakları itibarıyla küresel hukuka uygun bir hukukun tartışılabilir ve denetlenebilir bir şekil

⁵⁵ Nazlı Yücel, a.g e. s.128

⁵⁶ Atilla İlhan, **Hangi Küreselleşme**, Ankara, Bilgi Yay, 1997 s.48

⁵⁷ Martin Wolf, “Ulus Devlet Küreselleşmeye Karşı Durabilecek mi?” **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, sayı:5,s.219

almasıyla kendini gösterecektir. Anayasa dayalı demokratik parlâmenter bir siyasî yapı insan haklarını merkeze alarak niteliğini sürdürecektir. Ancak bu etkinlikte küresel hukukun ve Birleşmiş Milletler düzenlemelerinin üzerine yüklediği baskı modern devlette gözükenden daha ağır olacaktır. Zaten ulus devletlerin başarısı da bu baskılara maruz kalmadan gerek iç gerek dış yapısal düzenlemeleri, ondan da öte zihniyet yenilemesini bir an önce yapabilmesine bağlı olacaktır.⁵⁸

Ulus devletin mutlak hâkimiyetine karşı gelişen küreselleşme süreci “egemenlik” kavramı yerine “kanun hâkimiyeti” kavramını yerleştirmektedir. Küreselleşmenin ulusal irade üzerine çıkardığı “kanun” referansını tabi hukuka dayandırılan evrensel hukuktan almaktadır.⁵⁹

Küresel dünyada ulus devlet, modern çağın devleti gibi önemli bir aktör olarak ve enek egemenlik çerçevesinde yine varlığını sürdürecektir, egemenliğin esnemesine en fazla güç veren ve bunun kabul edilebilir bir küresel nitelik olduğu bilincini içine sindirmesinde en önemli destekçisi ise hukukun üstünlüğü ilkesinin artık tartışılmaksızın sistemde yerini almış olmasıdır. Hukukun üstünlüğünü çekincesiz ve tartışmasız benimsemiş anayasaya dayalı demokratik parlâmenter bir siyasî yapı küresel dünyanın güvenilir bir parçası olarak egemenliğini sürdürecektir. Bu bağlamda hukukun üstünlüğünün kaynağı olarak ulus devletler, küresel hukuk yoluyla gerçekleştirilen düzenlemenin vazgeçilmez önkoşuludurlar ve en önemli kamu iktidarı olma sıfatıyla, farklılaşmış yönetim biçimleri ve topluluk standartlarıyla birlikte çoğulcu “ulusal” toplumların var olması için gereklidirler. Üstelik devletler geleneksel anlamda “egemen” olmaksızın da hukukun üstünlüğünün kaynağı olabilirler. Devletin mutlak yeterliliği ve kudreti hukukun üstünlüğü için gerekli değildir. Devlet, anayasal düzenin kaynağı olarak kendisinin ve diğerlerinin güçlerini kısıtlamasından, haklar ve

⁵⁸ Süha Atatüre, a.g.e. s.237

⁵⁹ Ömer Çaha, “İdeoloji İle Hukuk Arasında Devlet” **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:13, Ankara, Kasım-Ocak 2000–2001, s:87 s.113

kurallar aracılığı ile faaliyetleri yönetmesinden ötürü, hukukun üstünlüğü açısından merkezi bir yer işgal eder.⁶⁰

1.4.3. Küreselleşme Karşısında Egemenlik

Küreselleşme, dünya çapında ekonomik ve kültürel yaşamın pek çok yönünün neredeyse anî bir şekilde birbirine bağımlılığı anlamına da gelmektedir. Ekonomik birbirine bağımlılıktan-ticaret, finans, doğrudan yönetim- başka eğitimsel, kültürel, ekolojik, çevresel, yasal, askeri, stratejik ve politik başka tür bağımlılıklara da söz konusudur. Para ve mallar, fikirler ve insanlar, spor ve dinler, silâhlar ve uyuşturucular, hastalıklar ve çevre kirliliği şimdi uluslararası sınırlar boyunca hızla hareket edebilmektedir. Devletin geleneksel Westphalia Antlaşması sonrası modeline en büyük meydan okumanın adı küreselleşmedir. Daha karmaşık uluslararası sistem içinde gerçekleşen bu hareketlilik, hem devletlerin özerkliğinin sınırlanmasına hem de egemenliklerini etkilemesine neden olmaktadır. Ulusal, bölgesel ve uluslar arası ve oy çokluğu gibi birkaç temsilcilik arasında bölünen egemenlik, yine bu bölümler tarafından sınırlanmaktadır.⁶¹

Bugünün dünyasında egemenlik yetisi, biri eski biri yeni olmak üzere iki zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Daha büyük, daha güçlü ulusların, kendi çıkarlarını desteklemek için küçük devletlerden daha başarılı bir şekilde hareket edebilmeleri eskiden beri var olan güçlüktür. Yeni zorluk, ticaret, yatırım, telekomünikasyon gibi olguların büyümesinden kaynaklanan, ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık tarafından yaratılmaktadır. Bu durum, ülkelerin kendi kendilerine ulaşabilecekleri amaçların sayısını azaltmakta,

⁶⁰ Paul-Thompson, Grahame Hirst, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Yayınevi, Ankara 1996, s.227

⁶¹ Randell Baker, "Challenges To Traditional Concepts of Sovereignty", **Western Report**, 1998, Volume 25, Issue 34, P6, s.4

farklı ülkelerin birlikte hareket etmesini gerekli kılmaktadır. Bu da bir anlamda egemenliğin bir yanılısama şeklini alması anlamına gelmektedir.⁶²

Dünyada devlet egemenliğinin kurulu modelleri ve uygulamalarına meydan okuyan pek çok güç vardır. Bu güçler, küreselleşme ve uluslararasılık, AB gibi yeni politikaların ortaya çıkması, dünya ticaretinin devasa ticaret blokları içinde yeniden şekillenmesi, küresel köy iletişiminin, özelleşmenin, bölgeselciliğin artması, büyük şirketler arasındaki birleşmeler, küresel çevre problemleri ve dahasıdır. DTÖ ve AB gibi ulusaltı kurumlar daha önemli aktörler haline gelirken, egemen devletler daha az denetim ve politika sahibi olmaya başlamaktadır. Egemen devletler politika ve denetim merkezi olamaya başlamaktan uzaklaşmaktadır.⁶³

Küreselleşmenin egemenlik üzerinde olumsuz etkileri olduğu düşünenlerin yanında, küreselleşmeyi ulus - devlet ve egemenlik açısından olumlu gelişme olarak algılayan görüşlerden birine göre, küreselleşmenin ulus-devletlere getirdiği yenilik, onların egemenlik alanlarını daraltmak ya da genişletmekten çok, ulus - devletlerin egemenlik alanlarına yeni nitelikler kazandırmasıdır. Bu değişimle birlikte, ulus - devletler için yeni egemenlik alanları oluşmakta ve her bir ulus - devlet için farklı egemenlik yaklaşımları şekillenmektedir. Güç dağılım sürecini belirlemeye devam eden aktör olan ulus-devletler, ulus - üstü ve ulus - altı yapılar meşruiyet kazandırmayı ve bu yapılar arasındaki bağlantıyı sağlama yetkisinde sürdürmektedir. Bir ulus - devlet içinde sivil toplum kuruluşu ile bir uluslar arası yapı arasındaki bağlantı mekanizmasını oluşturma yetkisini yürüten yine ulus - devlet olmaktadır.⁶⁴

Devlete egemenliğinin küreselleşmeyle değişmediğini savunan bir görüş, ulusal güç ve egemenliğin çözülmesinin bir gerçek olmadığını, daha

⁶² John B. Richardson, "Sovereignty: EU Experience and EU Policy", **Chicago Journal of International Law**, October 2000, Volume1, s.323

⁶³ Randell Baker, a.g.e s.1

⁶⁴ Ahmet Davutoğlu, "Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C:20, Ankara, 2003 s.27

çok bir yanılısma olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Bu görüşe göre, pazarın modern güçleri ve internet, ulusal otoritenin kurulu şekline meydan okumakta ama her birinin sonuçta bir hükümet gücünün konusu olduğu politik gerçeğini değiştirmemektedir. Yeni güçlerin son yıllarda toplumu çok dramatik yollarla değiştirdiği bir gerçektir, fakat devlet egemenliğine büyük ölçüde dokunulmadığı düşünülmektedir. Bu giderek daha da zorlaşsa da, uluslar hala bu küresel güçleri düzenleme ve umursamama yetkisine sahip birimler olarak kabul edilmektedir.⁶⁵

Küreselleşmenin egemenliği olumsuz yönde etkilediğine karşı çıkan bir görüş de, yapılan hatanın küreselleşme sürecinde, ulus - devletlerin egemenliklerini belirleyen en önemli faktörlerden biri olan ulus - devletlerin katılım-denetim ilişkisinin yönünün göz ardı edilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Küreselleşmeyle birlikte, egemenlik alanlarında fiili olarak faaliyet göstermeye başlayan uluslar arası örgütler, bir yandan ulus - devletleri katılıma teşvik ederken, diğer yandan ulus - devletler üzerinde önemli ölçüde denetim mekanizmasını işleterek, onların yapılarını esnetmektedir. Eğer, ulus - devletler katılım-denetim arasında bir denge oluşturamazlarsa ya da uluslar arası ekonomik, politik yapıya katılmadan denetlendiğinde, ulus - devletler, egemenlik alanlarının daraldığı hissine kapılmaktadır. Bir başka ifadeyle, devletler denetim mekanizması içine dâhil olduğu, denetlendiği halde, ekonomik ve politik karar alma sürecine katılmazlarsa, egemenlikleri sınırlandırılmış görünmektedir. Yoksa devletlerin egemenliğine sınırlama getiren etken, küreselleşmenin kendisi olmamaktadır.⁶⁶

Küreselleşme, beraberinde dilemma (ikilem) getirmiştir: Bir yandan bu süreç ulus devleti zayıflatır, ulus devletlerin hükümetlerinin milli çıkarlarını ve ulusal egemenliklerini koruyabilmelerini zorlaştırırken öte yandan iç egemenlik açısından birçok demokraside yerelleşme denen ve yerel düzeyde

⁶⁵ William Pfaff, , **Despite Global Changes, National Sovereignty Remains King**, 2000, s.12

⁶⁶ Ahmet Davutoğlu, a.g.e. s.32

daha fazla insanın politik karar oluşturma süreçlerine katılmalarını sağlamaktadır. Bu konuda somut rnekleler olarak iki Almanya'nın birleşmesinden sonra eyaletlere geçmişte benzeri görülmemiş lde yetki devri yapılmış olduğu, İspanya' da merkezi hkmetin ayrıntılı yeniden yapılanma programıyla on yedi özerk topluluğa yetki devrinde bulunduğu gösterilebilir. Hatta niter (tekil) devlet yapısı ve gücün merkezde toplanması denince ilk akla gelen Fransa' da bile Mitterand hkmetinin valileri ülkenin yirmi iki bölgesindeki yerel kararları artık kendi başlarına veto edememektedir.⁶⁷

Küreselleşme ile birlikte klâsik egemenlik anlayışı bir değişime uğramaktadır. Kısaca küreselleşmenin doğası, egemenlik kavramının "siyasî" ve "hukukî" egemenlik ayırımını daha gcl bir biçimde açığa çıkarmaktadır. Bilindiği gibi devletin resmi, hukukî otoritesi anlamındaki hukukî egemenliği ile onun uygulama yeteneği anlamındaki siyasî egemenliği, açık bir biçimde birbirinden ayrılmaktadır. Bunun temel sebeplerinden biri, küresel ekonominin ortaya çıkmasıyla birlikte ulus devletin kendi ekonomisini başarılı bir biçimde düzenleyebilme yeteneğinin zayıflamış olmasıdır.⁶⁸

Egemen devlet, artık sahip olduğu eski gücünü, iktidarını paylaşmak zorunda kalmaktadır. Çağdaş gelişmeler, siyasal egemenlik kavramını çökertecek derecede etkilemektedir.⁶⁹

⁶⁷ Mustafa Koçak, a.g.e. s.270–271

⁶⁸ Mustafa Koçak, a.g.e. s.273

⁶⁹ Martin Loughlin, , a.g.e s.144

İKİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ

2.1. Avrupa Birliği Fikrinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa'nın birleştirilmesi ve kıtasal tek bir devlet olması düşüncesi, tarihin zamanlarında var olmuş ve gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Bu düşüncenin kökeni Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır.⁷⁰

Avrupa Birliği düşüncesi, 14. yüzyıldan itibaren tarihçileri, filozofları, ozanları, hukukçuları ve siyaset adamlarını cezbetmiştir.⁷¹ Avrupa'nın birleştirilmesine yönelik "federal"(1) ya da "konfederal"(2) plânlar, ortaçağdan beri zaman zaman gündeme gelmiştir.⁷²

(1) *Federalizm; sözcük anlamında, "birçok bağımsız devletin, üstün bir otorite yararına, egemenliklerinden bir kısmını terk ettikleri siyasî sistem" olarak tanımlanır. Yine, Federalizm, "birden çok eyaletin ya da başka siyasal birimin, her biri kendi temel siyasal bütünlüğünü koruyarak, tek bir merkez altında birleştiği siyasal örgütlenme biçimi" olarak da tanımlanmaktadır. Avrupa federalizmi; dinsel, sosyalist, idealist milliyetçi ve liberal olmak üzere dört kaynaktan beslenir.*

(2) *Konfederasyon, bağımsız devletlerin, ortak ve sınırlı çıkarlar için, iç ve dış egemenliklerini koruyarak, bir antlaşmayla oluşturdukları, bir topluluktur.*

⁷⁰ Enis Coşkun, **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta yay. ,İst.2001, s.15

⁷¹ Ünal Tekinalp, Gülören Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınevi 2000,s.3

⁷² Özkan Gürsel,"Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri", **ASÜHFD**, Cilt 11,sayı3-4, 2003,s.230

15. yüzyıl Avrupa'sı için büyük bir tehdit olarak görülen Osmanlı Devletine karşı Bohemya Kralı Podebrad ile Papa II. Pius birleşme çağrısı yapmış ve Kral Podebrad İstanbul'un geri alınması için bir Konfederasyon oluşturulmasını önermiştir.⁷³

1618 – 1648 yılları arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları, Fransız Devrimi öncesinde Avrupa'yı etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Westphalia Antlaşması ile Avrupa'da savaşanlar arasında ilk kez bir konferans düzenlenmiştir. Bu Antlaşma ile Avrupa devletlerinin sınırları belirlenmiştir. Westphalia Antlaşması, Avrupa tarihinde egemen devlet esasına dayalı kıtasal diplomatik düzen kuran ilk başarılı girişimi oluşturmuştur.⁷⁴

Westphalia Antlaşması (1648) Avrupa tarihinde dönüm noktası olmuştur. Bu antlaşma, Avrupa haritasının yeniden düzenlenmesi olarak görülmektedir. Batı ve Orta Avrupa'da, Orta Çağ'dan Modern Çağ'a geçilmiştir. Westphalia ile Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yetkileri zayıflatılmıştır. İspanya'nın üstün gücü yok edilmiş ve Katolik etkisi sona erdirilmiştir. Avrupa'da yeni güçlerin doğmasına neden olmuştur. Almanya'nın bölünmesini hızlandırmış, devletler kendi politikalarını belirleme hakkını kazanmışlardır. Uluslar arası ilişkilerde papanın yetkileri kaldırılmış böylece yeni bir döneme girilmiştir. O zamana kadar dinsiz ve asi sayılan Hollânda'nın bağımsızlığı tanınmış ve yine bağımsızlığı tanınan İsviçre ile birlikte Avrupa devletleri arasına girmiştir. Fransa ve İsveç, Alman topraklarının bir kısmını kendi topraklarına katmışlardır. Bu antlaşma, Almanya için olumlu sonuçlar da vermiştir. Protestanlık yerleşmiş, Roma Kilisesi'nin ve Papa'nın hâkimiyeti sona ermiştir. Augsburg Din Barışı ile "cuius regio eius religio" (hükümdar hangi dinden ise tebaa da aynı dinden olmalıdır) prensibi terk edilmiş ve aynı hükümdarın tebaaları arasında çeşitli mezheplerin

⁷³ Beril Dedeoğlu, **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar yayınları, İstanbul,1996,s.26

⁷⁴ İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslar üstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal ve Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, Alfa Yayınları, İstanbul,2002,s.63

*yaşayabilmelerine imkân verilmiş, vicdan hürriyeti yerleşerek fikir gelişmesi teminat altına alınmıştır.*⁷⁵

18. yüzyılda, çok sayıda yazar, düşünür ve politikacı Avrupa'da Birlik projeleri üretmişlerdir. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde, Avrupa'da birlik için çok sayıda irili ufaklı toplantılar yapılmıştır. Bunların en ünlüleri; 1848'de Brüksel'de, 1849'ta Paris'te, 1850'de Frankfurt'ta, 1851'de Londra'da yapılmıştır. Avrupa Birleşik Devletleri Konferansları adı altında yapılan bu toplantılarda Avrupa'da birlik için çalışmalar yapılmış, plânlar tartışılmıştır.⁷⁶

Fransız yazar Victor Hugo; "ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de dünyayı süsleyecektir." diyerek Avrupa'da bir birliğin olması gerektiğine inancını dile getirmekteydi.⁷⁷

Avrupa'yı bütünleştirmek amacı ile tarih boyunca askeri, felsefi ve bürokratik araçlar kullanılarak birçok defa türlü girişimlerde bulunulmuş, ancak kalıcı bir sonuç alınamayan bu girişimlerin ardından başarı sağlanan somut adım, dönemin Fransız Dışişleri Bakanı'nın adı ile anılan, 9 Mayıs 1950 tarihli "SCHUMAN BİLDİRGESİ" olmuştur. Geçmiş İkinici Dünya Savaşı'na dayanan bu "uluslar - üstülük" kavramı, Schuman Bildirgesi'nden başlamak üzere "federatif" bir yapıya işaret etmiş ve güçlü bir Avrupa'nın "üye devletlerin ulusal kimlikleri törpülenirse" kurulabileceği de vurgulanmıştır.

Bu yönde bir girişimin içinde bulunmayı daha doğru bulan Belçika, Hollânda, İtalya ve Lüksemburg bildirgeye olumlu yanıt vermişler ve bunun ardından 18 Nisan 1951 tarihinde Almanya ve Fransa ile birlikte Paris Antlaşmasını imzalayarak "Avrupa Kömür Çelik Topluluğu"nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylelikle, "kurucu altılar" diye anılan bu altı üye devlet,

⁷⁵ Bekir Sıtkı Baykal, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi**, 2.C,1.kitap, TTK, 1. Baskı, 1998, Ankara, s. 73

⁷⁶ Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Platin Yayınları, Ankara, 2005,s.15

⁷⁷ A.Kadir Kaya, "Avrupa Birliği ve Geleceği", **Türk İdare Dergisi**, s.44

başlangıçta sektörel bazda entegre olmuş ancak nihai hedef (açıkça belirtilmemişse de) olarak da siyasi entegrasyon sürecine yönelmişlerdir.⁷⁸

Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin günümüzde gelmiş olduğu nokta, uzun yıllar boyu Avrupa'da devam eden bütünleşme düşüncesinin bir sonucudur. Başlangıçta sadece altı devlet ile başlayan bu süreç hem sayı itibarıyla hem de nitelik itibarıyla ciddi değişikliklere uğramıştır. Mevcut haliyle Avrupa Birliği giderek federatif bir yapıya bürünmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bu uluslar üstü kurum, Avrupa tarihindeki barışçıl birleştirme girişimlerinin en başarılı olanıdır denilebilir.⁷⁹

2.2. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları

1. Schuman Planı

Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanan Schuman Plânı, Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız – Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü, huzur için, esas alıyordu. Bu plânla, kömür ve çeliğin üretim ve dağıtım alanında, üyelerinin ulusal egemenlik haklarının bir kısmını devrettikleri uluslar üstü bir kurum yaratılarak, gelecekteki muhtemel bir Avrupa Federasyonu'nun temelini oluşturmak esas alınıyordu.⁸⁰

⁷⁸ TCMB Avrupa Birliği El Kitabı, Ankara,1996, s.14–15

⁷⁹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**,2006 Ankara,3.baskı, s.8

⁸⁰ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.5–6

Schuman Plânı esas alınarak yapılan görüşmeler sonucunda, Topluluk; Federal Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollânda, Belçika ve Fransa arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te bir antlaşma imzalanmıştır.⁸¹

Avrupa ülkelerine yapılan çağrıda, savaş sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğunda yönetilmesi teklif edilmiştir.⁸²

2. Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

1951 tarihli Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT'nin asıl amacı; Avrupa'daki güçler ve bunlar arasındaki ihtilâfları ve Fransa ile Almanya arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, bunların sahip oldukları kömür ve çelik gibi stratejik endüstri alanlarını ortak kontrol altına almak ve savaş olasılığını ortadan kaldırmaktır. Ekonomik entegrasyon, siyasi entegrasyona giden yolda en önemli basamak olduğu düşünüldüğünde; AKÇT' yi oluşturan asıl nedenin siyasi olduğu sonucunu çıkarmak olasıdır.⁸³

Paris Antlaşması metinleri 31 Ekim 1951 ile 16 Haziran 1952 tarihleri arasında tarafların yasama organlarınca onaylanmış ve 25 Eylül 1952'de AKÇT kurulmuştur.⁸⁴

AKÇT'nin amaçları; üye ülke ekonomilerinin gelişimine katkıda bulunmak, ortak pazarın oluşturulmasıyla tam istihdamı gerçekleştirerek işsizliği önlemek ve refah seviyesini arttırmak olarak belirlenmiştir.⁸⁵

⁸¹ Taner Berksoy-A.Kadir Işık, "Avrupa Birliği Üzerine Yazılar", **SPK Yayınları**, No 77, Ankara, 2006, s.17

⁸² Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Türkiye, Doğuşum Matbaacılık, Ankara, 1999, s.10

⁸³ Enver Bozkurt, , Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.15

⁸⁴ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yay. 7. Baskı, İstanbul., 2003, s.7- 8

⁸⁵ Enver Bozkurt, , Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.75

Başarısız savunma ve siyasî topluluk deneyimlerinden sonra başarılı olan ilk topluluk olması nedeniyle Avrupa Birliği'nin başlangıç noktası sayılan AKÇT, yürürlüğe girdiği tarihin 50. yılı olan 23 Temmuz 2002'de son bulmuştur. Paris Antlaşması'nın yürürlükten kalkmasıyla birlikte, kömür ve çelik sektörleriyle ilgili konular AB politikaları kapsamına alınmış ve Komisyonun sorumluluğuna devredilmiştir.⁸⁶

3. Roma Antlaşması

1955 yılında Messina'da toplanan AKÇT'ye üye altı ülkenin Dışişleri Bakanları, kendi aralarında başkanlığını Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henry Spaak'ın yaptığı bir komiteyi kurarak; Avrupa inşasında yeni adımların atılması için çalışmalar yapılmasını kararlaştırdılar. AKÇT'nin Danışma Komitesi; 1956 yılında Spaak Raporu diye bilinen stratejisini açıkladı. Spaak Raporu, iki alanda daha entegrasyona gidilmesini önerdi.

- 1) Nükleer Enerji üretimi.
- 2) Ortak bir pazarın oluşturulması.⁸⁷

Hazırlanan rapor, bu ülkeler tarafından olumlu olarak karşılandı. Bunun sonucunda AKÇT'ye üye altı ülke 25 Mart 1957 tarihinde İtalya'nın başkenti Roma'da bir araya gelerek, Roma Antlaşmasını imzaladılar.⁸⁸

Bu konferansta alınan kararlar ışığında, 1957 yılı Mart ayında Roma Antlaşmaları olarak bilinen, biri Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET), biri Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) yaratan antlaşmalar imzalanmıştır. 248 madde ve protokollerden oluşan Roma Antlaşması 1

⁸⁶ Rıdvan Karluk, a.g.e. s.8-9

⁸⁷ www.ikv.org.tr/pdf/kronoloji1.pdf

⁸⁸ Taner Berksoy-A.Kadir Işık, a.g.m s.17

Ocak 1958'de yürürlüğe girdi ve AET'ye hukuken uluslar üstü bir kuruluş olma niteliği kazandı.⁸⁹

Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi, Avrupa Birliği Antlaşması ve Nice Antlaşması ile yapılan son değişikliklerden sonra altı bölümden oluşmaktadır:

1. Bölük: İlkeler
2. Bölüm: Birlik Vatandaşlığı
3. Bölüm: Topluluk Politikaları
4. Bölüm: Denizaşırı Ülke ve Toprakların Ortaklığı
5. Bölüm: Organlar
6. Bölüm: Genel ve Son Hükümler⁹⁰

A. Avrupa Ekonomik topluluğu (AET)

AET'nin nihaî hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeyi sağlamak üzere, ilk araç olarak üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir ortak Pazar ve gümrük birliği kurulması öngörülmüştür.⁹¹

AET'nin amacı, özetle; ulaşım, enerji, ticaretin önündeki engellerin kaldırılıp ortak pazarın kurulmasını, ekonomik politikaların harmonizasyonunu, Avrupa yatırım fonunun kurulmasını, bazı sosyal politikaların (çalışma saatleri, fazla mesai, ücretli tatiller) gerçekleştirmektir.

⁸⁹ <http://www.ikv.org.tr/sozluk3.php?ID=1260>

⁹⁰ Enver Bozkurt, , Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.20-22

⁹¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.19

B. Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)

Messina’da, 1–2 Haziran 1955 tarihlerinde düzenlenen konferansta Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun yanı sıra, kurulması kararlaştırılan ikinci topluluk olan EURATOM’un kuruluşu; uzun süre görüşmeler ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957 tarihinde bu kez Roma’da imzalanan Antlaşma ile sağlanmıştır. EURATOM’un amacı, atom enerjisinin barışçıl amaçlar ile kullanımını geliştirmek olarak belirlenmiştir. Antlaşmanın birinci maddesi çerçevesinde EURATOM’un temel hedefi, nükleer endüstrinin süratle kurulması ve gelişmesi için gerekli şartların gerçekleştirilmesi yolu ile üye ülkelerin hayat seviyelerinin yükseltilmesi ve diğer ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi olarak özetlenmektedir.⁹²

4. Brüksel (Füzyon) Antlaşması

AKÇT, AAET ve AET’yi kuran antlaşmalarda her bir Topluluk için ayrı kurumlar öngörülmüştü. AKÇT çerçevesinde kabul edilen organlar; Özel Bakanlar kurulu, Yüksek Otorite, Ortak Kurul ve Mahkeme olarak belirlenmiştir. AET ve AAET çerçevesinde oluşturulan kurumlar ise Konsey, Komisyon, Genel Kurul ve Mahkeme’dir. Bu kurumlardan Genel Kurul ile Mahkeme her üç topluluk için 25 Mart 1957 tarihinde kabul edilen “Avrupa toplulukları için Ortak Organlar Oluşturulmasına İlişkin Antlaşma” ile ortak birer organ haline geldi. Yapılan bu düzenleme ile kısmî de olsa organların birleştirilmesi prosedürü başlamış oldu. 8 Nisan 1965 tarihinde Brüksel’de imzalan Birleşme Antlaşmasıyla (Avrupa Toplulukları için Müşterek bir Konsey ile ortak bir Komisyon Oluşturulması Antlaşması) her üç topluluk için görev yapmak üzere ortak bir komisyon ve konsey oluşturulmuştur. Böylece üç topluluk için de ortak organlar oluşturulmuş oldu.⁹³

⁹² Treaty Establishing the European Atomic Energy Community

⁹³ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.23

5. Avrupa Tek Senedi

Bu antlaşmayı Belçika, Hollânda, Lüksemburg, Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz, Danimarka, Yunanistan ve İtalya imzalamışlar ve 1 Temmuz 1987 ' de yürürlüğe girmiştir. Topluluk mevzuatına **Tek Avrupa Senedi** olarak giren bu antlaşma "**Lüksemburg Senedi**" veya "**Lüksemburg Antlaşması**" olarak da ifade edilmektedir.⁹⁴

ATS'nin temelinde yatan düşünce, Avrupa Ekonomik Topluluğu bünyesinde Ortak Gümrük Birliği ve Ortak Ticaret Politikaları konusunda başarılı olduğu halde, bir türü gerçekleştirilemeyen malların, sermayenin, kişilerin ve hizmetlerin serbestçe dolaşabildiği, Ortak Pazar'ın gerçekleştirilmesinin önündeki ve henüz kaldırılamayan tüm engellerin kaldırılmasıdır.⁹⁵

ATS'nin birinci bölümünde, Avrupa Birliği Hedefine doğru gelişmenin hızlandırılması amaç olarak düzenlenmiş, devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla oluşan zirve toplantıları, Komisyon Başkanının da katılımıyla bir Avrupa Topluluğu organı olarak yılda iki defa toplanmak üzere "**Avrupa Konseyi**" ismi ile resmîleştirilmiştir.⁹⁶

Genel olarak, ATS ile altı yeni alanda yeni hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır. Bunlar;

- Sınırların serbest bir pazar içerisinde kaldırılarak mal, hizmet ve sermaye gibi üç alanda serbest dolaşımın sağlanması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi,
- İşçilerin sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi,
- Çevrenin korunması,
- Araştırma ve teknolojik gelişmelerin hızlandırılması,

⁹⁴ Sabir Aydın, **Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği**, Ankara, Asil Yayınevi, 2008,s.86

⁹⁵ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.25

⁹⁶ Sabir Aydın, , a.g.e. s.86

- Ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasıdır.
- ATS'nin getirdiği uygulamalar kapsamında üye ülkelerin sınırlarını birbirlerine açmalarından dolayı başlıca dört yararın gerçekleşmesi beklenmektedir.
- Tüm tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasından doğan kazançlar,
- Optimum işletme büyüklüklerinin oluşturulması dolayısıyla ölçek ekonomilerine sağladığı yararlar,
- Rekabetin artması ile tekel karlarının azalmasından ortaya çıkan tüketicilere ilişkin faydalar,
- Toplam üretimi etkileyen engellerin kaldırılması sayesinde ekonomide meydana gelecek refah artışları.⁹⁷

6. Maastricht Antlaşması

10 Şubat 1991 tarihinde kabul edilen ve 7 Şubat 1992 tarihinde AB'ye üye ülkelerin Dışişleri ve Maliye Bakanları tarafından imzalanan Maastricht Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Antlaşma; tek bir Avrupa parasının hayata geçirilmesinin takvim ve koşullarını saptamıştır. Antlaşmada ayrıca, Avrupa Toplulukları'nın bundan sonra da Avrupa Topluluğu olarak anılması, ancak Antlaşma ile başlatılan politik entegrasyon süreci vurgulanmak istenildiğinde, söz konusu kavramın Avrupa Birliği olarak ifade edilmesi kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması olarak da anılan Maastricht Antlaşması, dördüncü kurucu antlaşma olarak kabul edilmektedir⁹⁸

Maastricht Antlaşması ile gümrük birliği ve ekonomik birlik amaçlarına parasal birlik amacı da eklenmiş, ayrıca, bir siyasal birlik gerçekleştirilmesi amacı da benimsenmiştir.⁹⁹

⁹⁷ Rıdvan Karluk, a.g.e. s.53

⁹⁸ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Türkiye, a.g.e. s.9-13

⁹⁹ Pazarcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi 5. Baskı, Ankara 2007, s.197

Antlaşmanın üç önemli yeniliği vardır. Birincisi topluluk antlaşmalarında değişiklikler yapmıştır. İkincisi Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı, üçüncüsü de Adalet ve İçişlerinde işbirliğini geliştirmiştir.¹⁰⁰

Maastricht Anlaşmasından sonra topluluğun yeni görev hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlamak, bunun için özellikle iç sınırlardan arındırılmış bir alan yaratmak, ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek ve sonunda tek para birimini içerecek ekonomik ve parasal birliği kurmak.
- Ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uygulayarak sonunda ortak bir savunma politikası oluşturmak ve bu konuda Avrupa Birliği'nin uluslararası alana kendi kimliği ile çıkmasını sağlamak.
- Avrupa Birliği yurttaşlığı ile üye devletlerde yaşayanların hak ve çıkarlarının daha güçlü biçimde korunmasını sağlamak.
- Adalet ve içişlerinde daha sıkı bir işbirliği geliştirmek.
- Topluluk müktesebatını eksiksiz muhafaza etmek ve geliştirmek.¹⁰¹

Maastricht Anlaşmasının ortaya çıkardığı Avrupa Birliği'nin temelini Avrupa Toplulukları oluşturmasına rağmen; Avrupa Birliği üç sütun üzerine oturtulmuştur. Avrupa Birliği; mevcut olan AKÇT, AET ve EURATOM'u ortadan kaldırıp onların yerine geçmemiş, aksine üç topluluğun oluşturduğu sütun ve ilâve iki yeni sütun üzerine kurulmuştur. Buna üç sütun teorisi denir. Bu sütunlar;

1. Sütun; Üç Topluluk (AT, AAET, AKÇT) daha sağlam bir temelde oturtulmuş ve bunlara ekonomik ve parasal birlik eklenmiştir.
2. Sütun; Üye devletler arasında ortak bir dış politika ve güvenlik politikası (ODGP) üzerinde işbirliğini gerçekleştirilmek
3. Sütun; Adalet ve içişleri konularında üye devletler arasında işbirliği gerçekleştirilmesi belirtilmiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ Sabir Aydın, , a.g.e. s.93

¹⁰¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.30

Maastrich Antlaşması ile Supranational yapılanmanın önemli unsurlarından yetki ikamesi birlik hukukuna dâhil edilmiştir. Birlik yetki vizyonu geliştirilerek siyasal entegrasyona yönelik ortak dış politika ve güvenlik politikaları kurumlaştırılmıştır. Adalet ve İçişleri konuşlarında işbirliği öngörülmüştür. Avrupa vatandaşlığı hukukî boyut kazanmıştır. Serbest dolaşım kapsamı genişletilmiştir. Suç niteliği taşıyan eylemlere ve suçlara karşı cezaî işbirliği ve europol kapsamında AB iç alanının güvenli bölge olarak organize edilmesi amaçlanmıştır. Birlik için yeni eylem alanları yaratılmıştır. Bir anlamda, çeşitli konularla ulus – devlet düzeyinden supranational boyuta geçiş öngörülmüştür.¹⁰³

Hukuksal boyutta bakıldığında Maastricht Antlaşmasının kurucu antlaşmalara getirdiği önemli yeniliklerden biri de “SUBSIDIARITE (Yetki İkamesi) İLKESİ” olarak görülmektedir. Buna göre; bir konu hangi düzeyde (AB, üye devletler veya yerel düzeyde) en etkili ve en verimli şekilde ele alınabilecekse gerekli eylemlerin o düzeyde gerçekleştirilmesi gerekecektir. Yerel olarak çözülmesini daha uygun olması halinde yerel, birlik bünyesinde çözülmesinin daha faydalı görülmesi halinde ise birlik bazında çözüme gidilmesi şeklinde bir uygulama ile üye devletler bir bakıma, AB'nin yetkilerinin artısına da sınırlama getirebilme olanağını bulmuşlardır. Ancak bunun tersi bir yorumla, AB'nin münhasır yetkisinde olmamasına rağmen bir konunun çözümü, subsidiarite ilkesi gereğince, AB'nin münhasır yetki alanlarını genişletmek suretiyle Birlik tasarrufuna da bırakılabilir.

7. Amsterdam Antlaşması

1 Mayıs 1999 yürürlük tarihli “Amsterdam Antlaşması”, Maastricht Antlaşmasını takiben yürürlük kazanmıştır. Avrupa Birliği “genişleme” süreçleri nedeniyle ihtiyaç duyduğu kurumsal reformları gerçekleştirememiş,

¹⁰² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.30

¹⁰³ Sabir Aydın, a.g.e. sf: 100

bunun yerine daha dar kapsamlı, Maastricht Antlaşması'ndaki eksikliklerin giderilmesine yönelik sınırlı değişiklik ve yenilikler Amsterdam Antlaşması çerçevesinde ortaya konmuştur.¹⁰⁴

Amsterdam Antlaşması'nın temel amacı; Avrupa Toplulukları, Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği'ni yaşama geçirmektir. Antlaşma üç sütunlu yapıyı değiştirmemiş aksine onu pekiştirmek için çaba sarf etmiştir.¹⁰⁵

Antlaşma ile ABA ve AT Antlaşması (ATA), içerikleri değiştirilmeden, yeniden numaralandırılmış, antlaşmalara, istihdam, vize, iltica, göç ve serbest dolaşım, adli işbirliği konularında hükümler ilâve edilmiş, güçlendirilmiş hedefler tespit edilmiş ve ulusal hukukların uyumlaştırılmasına ivme kazandıracak hükümler öngörülmüştür. Amsterdam Antlaşmasının bir diğer özelliği de, Kopenhag zirvesinde kabul edilen Kopenhag kriterlerini AB'ye üyelik şartları olarak kanunlaştırması ve bu şartları mevcut üyelere de uygulamasıdır.¹⁰⁶

Amsterdam Antlaşmasının temel konuları aşağıda sıralandığı gibidir:

1. Özgürlük, güvenlik ve adalet konuları ele alınmış,
2. Avrupa Birliği ve Avrupa Vatandaşlığı ve genişleme sürecinin topluluk üzerindeki muhtemel etkileri ile bu konuda yapılması gerekenler görüşülmüş,
3. Uyumlu ve etkin bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) ulaşılması hedeflenmiş,
4. Çok kapsamlı olmamakla beraber kurumsal yapı ve karar alma süreçlerinde değişikliklere gidilmiş,

¹⁰⁴ Füsün Arsava, "Amsterdam Antlaşmasının AB Hukukuna Katkıları" AÜSBF Yay. No: 589 sf:121

¹⁰⁵ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.41

¹⁰⁶ Tekinalp/Tekinlp a.g.e. s.25

5. Daha sıkı işbirliği, Güçlendirilmiş İşbirliği (Esneklik) ve etkinlik öngörülmüş,
6. Son olarak da Antlaşmaların basitleştirilmesi ve düzenlenmesi yönünde maddelerde değişikliklere gidilmiştir.¹⁰⁷

Amsterdam antlaşması' nın dört temel hedefi vardır:

- a) İstihdamı arttırmak ve AB yurttaşlarının haklarını Birliğin merkezine yerleştirmek
- b) Hareket özgürlüğünün önündeki son engelleri kaldırmak ve güvenliği güçlendirmek
- c) Avrupa'nın dünyada daha güçlü konuma gelmesini sağlamak
- d) Yeni üyelerin katılması ile birliğin genişlemesi amacına dönük olarak birliğin kurumsal yapısını daha etkin kılmak.¹⁰⁸

Kopenhag Kriterleri

Amsterdam Antlaşması ile 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde kabul edilen Kopenhag Kriterleri olarak bilinen şartlar hem üye olma, hem de üyeliği devam ettirmenin şartı halinde AB kurucu antlaşmasına dâhil edilmiştir. Bu kriterler yeni üyelik şartı yanında, bu kriterlerden bazılarında uyum göstermez hale gelmiş veya ciddî suretle ihlâl edici hareketlerde bulunan üye hakkında üyeliğinin askıya alınması prosedürünün işletilmesini gerektirmektedir.¹⁰⁹

Kopenhag Kriterleri, siyasî, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. **Politik kriterler olarak**; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı belirtilmektedir.

¹⁰⁷ Füsun Arsava, a.g.m s.49–58

¹⁰⁸ www.eureptr.org.tr/ Avrupa İçin Yeni Bir Antlaşma Yurttaş Kılavuzu

¹⁰⁹ Sabir Aydın, a.g.e. s.108

Ekonomik kriterler olarak; isleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunmasının gerekliliği belirtilmektedir. Topluluk mevzuatının benimsenmesi konusunda ise; siyasî, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uymak da dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması belirtilmektedir.¹¹⁰

Kopenhag Kriterleri'nin üçüncü sırasında yer alan ve genel olarak "**Avrupa Mevzuatına Uyum**" olarak gösterilen kuralın içeriğinde; AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek ve AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak öngörülmektedir. AB yasalarına uyum sağlamak ise; gümrük birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmalarında belirtilen şartlara uyum sağlanması, tek pazara geçişi gerektiren topluluk müktesebatına uyum sağlanması, topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi her türlü düzenlemesine uyum sağlanması olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹¹

8. Lizbon Antlaşması

13 Aralık 2008 tarihli Lizbon Antlaşması ile ABA (Avrupa Birliği Antlaşması) ve ATA' da değişiklikler öngörülmektedir. ABA' nın ismi aynı kalırken ATA, Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (ABİA, Treaty on Functioning of the European Union) ismini almaktadır. Lizbon Antlaşması ile Topluluk yerine Birlik kelimesi getirilmekte, Birliğin, Avrupa Topluluğu'nun halefi olduğu ifade edilerek bundan sonra tek bir tüzel kişiliğinin olduğu,15

¹¹⁰ Türkiye-AB İlişkileri,Kopenhag Kriterleri,Belgenet(Çevirimiçi)
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhagkri.html

¹¹¹ Kutlu Merih,"Kopenhag Kapitülasyonları ve Egemenlik Paradoksu", (çevirimiçi)
http://www.turkab.net/ab/wkopkritre.htm.sh.4

Birliğin değiştirilmiş bu iki Antlaşma üzerine kurulu olduğu vurgulanmaktadır.¹¹²

Anayasa'da yer alan hükümlerle kıyaslandığında siyasi bütünleşme konusunda geri adımlar görülmesine rağmen Lizbon Antlaşması ile genişleme sonucu ortaya çıkan kurumsal sorunlara ve Birliğin dış faaliyetlerinde tutarlılık sağlayacak hususlara ilişkin reformlar genel olarak olumlu karşılanmaktadır. Ulusal parlâmentoların yasa yapım sürecine açık bir biçimde dâhil edilmesine; yasama süreçleri ile idarî nitelikteki karar alma süreçlerinin ayrıştırılmasına, yasama niteliğindeki işlemlerin daha net düzenlenerek hukukî işlemler arasında bir hiyerarşi kurulmasına yönelik çabalara ve böylece Birliğin yasama süreçlerindeki belirsizliklerin giderilmesine yönelik hükümler, Lizbon Antlaşması'nın AB yasama süreçleriyle ilgili dikkat çeken yönleridir.¹¹³

2.3. Avrupa Birliği' nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3. maddesinde, birliğin “tek bir kurumsal çerçeveye sahip olduğu” vurgulanmıştır. Topluluğun kurumsal çerçevesiyle ilgili düzenleme Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 7(1). Maddesinde yer alır. Buna göre topluluğa verilen görevler belirlenen organlar tarafından yerine getirilecektir. Her bir organ, bu antlaşmada kendisine verilen yetkiler çerçevesinde eylem ve işlemde bulunabilir.¹¹⁴

Avrupa Birliği, gerek hedefleri gerekse bu hedeflere ulaşma doğrultusunda oluşturulan teşkilâtlanma yapısıyla diğer hiçbir uluslar arası örgütlenmede görülmeyecek *sui generis* bir uluslar arası yapılanmadır. AT'yi

¹¹² ABA, madde 1, paragraf 3; ABİA madde 1, paragraf 2

¹¹³ Emre Topal, “Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nde Yasama Niteliğindeki İşlemler ve Yasa Yapım Süreçlerine Getirilecek Değişikliklere Genel Bir Bakış”, **Yasama Dergisi**, Sayı: 9, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2008, s.33

¹¹⁴ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.69

sui generis yapan ve diğer örgütlenmelerden ayıran en önemli özellik, belirlenen hedeflere ulaşırken hükümetler arası girişimler yerine, oluşturulan yapısal (anayasal) ve sürekli organlar vasıtasıyla bu amaçlara ulaşmasıdır.¹¹⁵

Avrupa Birliği'nin kurumlarının görev, yetki ve sorumlulukları kurucu antlaşmalarca belirlenmiştir. Antlaşmaların uluslar üstü düzenleme, uygulama ve yargılama yapma yetkisi vermiş olduğu kurumlar (Konsey, Komisyon, ATAD), Avrupa Birliği ulusları arasında uluslar üstü otorite olarak da değerlendirilebilmektedir. Aynı şekilde gerek bu kurumları oluşturan antlaşmalar hukuku, gerekse yaptığı hukuk, üye devletlerde aynı etkiye sahip olup, üye devletler tarafından tek taraflı olarak değiştirilemez ve ortadan kaldırılamaz nitelikte olması da Avrupa Birliği hukukunun uluslar üstü (supranational) olduğu yaklaşımını geliştirmiştir.¹¹⁶

Bugün için topluluğun kurumlarını şu şekilde belirlemek mümkündür:

Asli Kurumlar (ATA-Md.7)

- Avrupa Parlamentosu
- Avrupa Konseyi
- Avrupa Komisyonu
- Adalet Divanı (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı)
- Sayıştay

Yardımcı Kurumlar (ATA-Md.8, 9)

- Avrupa Merkez Bankası
- Avrupa Yatırım Bankası

Danışma Kurumları (ATA-Md.7/2)

- Ekonomik ve Sosyal Komite
- Bölgeler Komitesi

¹¹⁵ Aydın, Sabir a.g.e. s.70

¹¹⁶ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.130

1. Avrupa Parlâmentosu

AB Anayasası'nda düzenlenen AP; Bakanlar Konseyi ile ortaklaşa olarak, Anayasa'da belirtildiği şekilde yasama ve bütçe faaliyetlerini yürütür ve siyasi denetim ve istişare işlevlerini yerine getirir, Avrupa Komisyonu Başkanı'nı seçer.¹¹⁷

Avrupa Parlâmentosu'nun zamanla artan görev ve yetkileri 6 ana başlık altında toplanabilir.

- Yasama sürecine ilişkin yetkileri,
- Yönetim üzerindeki kontrol yetkisi,
- Denetim görevi,
- Yeni üye alımında ve ortaklık antlaşması imzalanmasında onay yetkisi,
- Bütçeye ilişkin yetkileri,
- Adalet Divanı'na başvurma yetkisi.¹¹⁸

2. Avrupa Konseyi

AB Anayasası'nın 21. maddesinde düzenlenen AK; Birliğe, gelişmesi yönünde gerekli ivmeyi sağlayarak, birliğin genel siyasî yönelimleri ile önceliklerini tanımlar, yasama işlevi ise yoktur.¹¹⁹

Komisyon görevleri, genel bir şekilde Avrupa Topluluğu Antlaşması (ATA) md. 211'de öngörülmüştür. Bunlar;

- Girişimi başlatmak, öneride ve tavsiyede bulunmak,
- ATA'sında belirtilen bir alanlarda tavsiye kararı almak ve görüş vermek,
- Ata'ya uygun olarak kendi yetkisi dâhilinde kararlar vermek,

¹¹⁷ AB Anayasası Md.1-20

¹¹⁸ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.83

¹¹⁹ AB Anayasası 1-21/1

- Konsey ve Avrupa Parlamentosu'nun tasarruflarına katılmak,
- ATA'ya dayanarak organlar tarafından alınmış olan tasarrufların uygulanmasına nezaret etmek, bu kapsamda Topluluk Hukuku'nun uygulanmasını gözetmek ve sağlamak,
- Konsey tarafından konulan hükümlerin icrası için, Konsey'ce kendisine verilen yetkileri kullanmak,
- Uluslar arası ilişkileri yürütmek,
- Bütçenin ön tasarısını hazırlamak ve kabul edilen bütçeyi uygulamak,
- Topluluğa ilişkin faaliyetlerin raporlarını her yıl hazırlayıp yayınlamak,
- Topluluğa ait fonları yönetmek,
- Topluluğu mahkemelerde temsil etmek,
- Topluluk hukukuna uygunluğu sağlama davası açmak,
- Üye devletlerin desteklerinin Ata'nın 93 üncü maddesine (Topluluk hukukuna uygun hareket edilmesi hakkında açılacak davalarla ilgili) uygun olup olmadığını incelemek ve gerektiğinde ihlâl (Topluluk Hukukuna Uygunluk) davası açmak,
- Üye devletlerin, Ata'nın 100-a maddesine (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile ilgili) uygun hareket edip etmediğini incelemek ve gereğinde ihlâl davası açmak,
- Ortak Dış Güvenlik Politikası kapsamındaki görevleri yerine getirmek,
- Ekonomik ve Parasal Politikalar ile ilgili görevleri yerine getirmek,
- Sanayi ve Araştırma Faaliyetleri ile ilgili görevleri yerine getirmek,
- Konsey'den hukuk koyma yetkisini aldığı hallerde bu görevlerini yerine getirmek,
- Konsey Daimi Temsilciler Komitesi'nde (COREPER) yer almak,
- Konsey tarafından devredilen Blok İstisna Düzenlemeleri (Patent, dağıtıcılık, know-how sözleşmeleri gibi...) yetkisini kullanmak,
- Topluluğun rekabet hukukuna aykırı olan konularda; bireysel ve blok
- İstisnalara ilişkin kararlar almaktır.¹²⁰

¹²⁰ Tekinalp/Tekinalp, a.g.e., s.223-229

Anayasa, AK Başkanı'nın görevlerini su şekilde sıralanmıştır:

1. AK' ye başkanlık eder ve çalışmalarını yürütür.
2. Komisyon Başkanı'yla işbirliği halinde ve Genel İşler Konseyinin çalışmalarını esas alarak AK' nin hazırlanmasını ve sürekliliğini sağlar.
3. AK içindeki uyumun ve fikir birliğinin kolaylaştırılması yönünde çaba sarf eder.
4. Başkan, her toplantıdan sonra Avrupa Parlâmentosu'na bir rapor sunar.¹²¹

AB Anayasası'nın 23, 24 ve 25. maddelerinde düzenlenen Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlâmentosu'yla ortaklaşa olarak, Anayasa'da belirtildiği şekilde yasama ve bütçeyle ilgili işlevler ile politika üretme ve koordinasyon işlevlerini yürütür.¹²²

3. Avrupa Komisyonu

AB Anayasası'nın 26. maddesinde düzenlenen Avrupa Komisyonu, Avrupa'nın genel çıkarlarını teşvik eder ve bu amaçla uygun girişimlerde bulunur. Anayasa hükümlerinin uygulanmasını ve kurumların Anayasa kapsamında çalışmasını sağlar. Birlik, yasalarının denetimini Adalet Divanı'nın kontrolü altında gerçekleştirir. Komisyon, bütçeyi uygular ve programları yönetir, Anayasa'da düzenlendiği gibi; eşgüdüm, yürütme ve yönetim işlevlerini uygular. Ortak dış politika ve güvenlik politikası ve Anayasa'da belirtilen diğer durumlar haricinde, Birliğin dış dünyadaki temsilini sağlar. Birliğin yıllık ve çok yıllık programlarının, kurumlar arası mutabakatı sağlayacak şekilde yapılmasıyla ilgili inisiyatifleri alır. Anayasa'da aksi belirtilen haller dışında, Birliğin yasama tasarrufları yalnızca Komisyon önerisi esasına göre kabul edilebilir. Komisyon, sorumluluklarını yerine getirme konusunda tamamen bağımsızdır. Komisyon üyeleri, görevlerini yerine

¹²¹ AB Anayasası1–22/2

¹²² AB Anayasası1–23/1

getirirken herhangi bir hükümetten veya başka bir organdan talimat almaz. Bir heyet olarak Komisyon, AP'ye karşı sorumludur. AP, Anayasa'nın 340. maddesinde belirtilen usullere uygun olarak Komisyon'a karşı gensoru verebilir. Böyle bir gensoru kabul edilirse tüm Komisyon üyelerinin Komisyon' da yürüttükleri görevlerini topluca bırakmaları gerekir.¹²³

4. Avrupa Topluluğu Adalet Divanı

Adalet Divanı, Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanmasında hukuka uygun hareket edilmesini sağlar.

ATAD, Anayasa'nın III. Bölümündeki hükümlere uygun olarak:

- Üye Devletlerden biri, bir Birlik kurumu veya gerçek ya da tüzel bir kişi tarafından açılan davalar hakkında karar verir.
- Üye Devletlerin mahkemelerinin talebi üzerine, Birlik hukukunun yorumlanması ya da Kurumlar tarafından kabul edilen tasarrufların geçerliliği hakkında ön karar verir.
- Anayasa'da öngörülen diğer durumlar hakkında karar verir.¹²⁴

ATAD'ın vermiş olduğu kararlarla ilgili sorumluluk alanı 6 husustan oluşur. Bunlar;

- Üye ülkeler arasındaki antlaşmazlıklar,
- AB ile üye ülkeler arasındaki antlaşmazlıklar,
- Kurumlar arasındaki antlaşmazlıklar,
- Topluluk ile şahıslar arasındaki antlaşmazlıklar,
- Uluslar arası antlaşmalar hakkında görüşler,
- İlk görüşlerdir. (Preliminary rulings).¹²⁵

¹²³ AB Anayasası 1-22/1-9

¹²⁴ AB Anayasası, Md. 1- 29/1-2

¹²⁵ Rıdvan Karluk, a.g.e. s.169

5. Sayıştay

Malî denetim işlerini yürüten ve birliğin tüm gelir ve gider hesaplarını inceleyen, mali yönetimin en iyi biçimde yerine getirilmesini sağlayan, üye ülke vatandaşlarının oluşturduğu bağımsız bir kurumdur.¹²⁶

Sayıştay'ın görev ve yetkileri şunlardır;

- AB'nin malî denetim organıdır. Kimilerine göre Sayıştay, AB'nin malî vicdanı, parasının bekçisi, Topluluğun hesap mahkemesidir. Topluluğun tüm gelir ve giderlerini inceler. Gelirlerin tam olarak toplanıp toplanmadığını, harcamaların yasalara uygun olup olmadığını kontrol eder.
- AB'nin bütçesini ve hesaplarını izler. Bütçe gelir ve giderlerinin yasallığını, usule uygunluğunu denetler. AB bütçesinin malî yönden sağlamlığını kontrol eder. Malî yönetim hedeflerinin gerçekleşme durumunu izler.
- Sayıştay, AB fonlarını kullanan her kurumu ya da organı malî yönden denetler. Her yıl, fonların yönetimi ile ilgili gözlemlerini, sunduğu bir raporla Topluluğun Resmi Gazetesi'nde yayınlar. Raporla, iyileştirilmesi gereken alanlara dikkat çeker.¹²⁷
- Topluluk organları ve milli kuruluşlar; Sayıştay'ın talebi üzerine gerekli olan bütün doküman ve bilgileri kendisine vermek zorundadır.
- Sayıştay'ın diğer Topluluk kurumlarından, üye ülkelerden bağımsız olması, denetleme işini ne şekilde ve nasıl yapacağı, raporlarını nasıl yayınlayacağı konusunda serbest yetkilere sahip olması; görevini objektif yapmasını garanti altına alır.¹²⁸
- Sayıştay, Topluluk kurumlarının talebi üzerine malî konularda görüş de bildirir.

¹²⁶ AB Anayasası, Md.1-31/1-2-3

¹²⁷ Cihan Atik, Hariye Dura, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s.170-171

¹²⁸ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.131

- Sayıştay, Avrupa Parlâmentosu'na ve Konsey'e; bütçe uygulamasının denetimi işlevlerinin yerine getirilmesinde de yardımcı olur.¹²⁹

6. Avrupa Yatırım Bankası - Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası' nın görevleri şunlardır.

- Her türlü para politikalarını; üye ülkelerin merkez bankaları ile işbirliği yaparak sağlamak.
- Birliğin parasal istikrarını korumak,
- Birliğin kur politikasını belirlemek,
- Tek paranın tedavülünü sağlamak,
- Döviz işlemlerini yönetmek,
- Resmi döviz rezervini tutmak ve yönetmek,
- Ödeme işlemlerini düzenlemektir.¹³⁰

Avrupa Yatırım Bankası tüzel kişiliğe ve malî özerkliğe sahiptir. Banka üyeleri AB'ye üye devletlerdir. Bankanın merkezi Lüksemburg'dadır. AYB'nin öncelikli hedefi; AB'nin dengeli gelişimine katkıda bulunmak, bunun yanı sıra; Trans-Avrupa ulaşımı ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına, enerji kaynaklarının devamlılığının sağlanmasına, endüstri ve küçük işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılmasına yönelik projelere finansman sağlamaktadır. Banka, Topluluk haricindeki ülkelerle olan iş birliği politikasının hayata geçirilmesine yardımcı olmakta; Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkelerinde, Akdeniz havzasında, Orta ve Doğu Avrupa'da, Lâtin Amerika'da ve Asya'da faaliyette bulunmaktadır. Avrupa Yatırım Bankası, kaynaklarının büyük bir bölümünü sermaye piyasalarından ödünç alır. Sermaye piyasalarında Avrupa Yatırım Bankası hisselerinin değerinin yüksek olması (AAA); en uygun koşullarda, çok yüksek miktarlarda kaynak bulabilmesini sağlamaktadır. Kar amacı taşımayan bir

¹²⁹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.99–100

¹³⁰ Rıdvan Karluk, a.g.e. s.327

kredi kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası; malî piyasalardaki konumunun sağladığı üstünlüklerden girişimcileri yararlandırır.¹³¹

7. Bölgeler Komitesi

Bölgeler Komitesi, AB'nin oluşumuna bölgesel ve yerel kimlikleri yansıtmaya gereksiniminden doğmuş bir danışma organıdır. Vatandaşa en yakın kamu yöneticilerinin (Belediye başkanlarının, il ve ilçe meclis üyelerinin...) Topluluğun karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamak için kurulmuştur.¹³²

8. Ekonomik ve Sosyal Komite

Komite, bir icra organı olmamakla beraber Konsey ve Komisyona danışman bir örgüt olarak topluluk kararlarına katılımı yüksek bir komitedir. İkincil hukukun oluşturulmasında ve özellikle Konsey görüşünün belirlenmesinde oldukça etkili rol oynamaktadır. Aynı şekilde ortak karar sürecinde ve işbirliği sürecinde etkilidir. Bunun yanında Konseyin hemen hemen bütün tüzük ve direktiflerde “ekonomik ve sosyal komitenin görüşünü de alarak” şeklinde düzenlenmeleri ve gelen hukukî düzenleme önerilerini öncelikle bu komiteye göndererek görüşünü istemeyi bir nevi usul edinmiş olması, Topluluk ikincil hukukun oluşturulmasında bu komiteye bir nevi kurmay örgüt etkinliği sağlamış bulunmaktadır.¹³³

9. Ombudsman

Avrupa Ombudsmanı, Avrupa Parlâmentosu tarafından atanır. ATAD ile aynı statüde bulunmaktadır. Çalışmaya başlamadan önce, herhangi bir birim tarafından görevlendirilmesine ihtiyacı yoktur. ATAD, Ombudsman'ın

¹³¹ <http://eib.eu.int/>

¹³² Dura-Atik a.g.e. s.177

¹³³ Sabir Aydın, Sabir a.g.e. s.204

yetki alanı dışında kalır. Avrupa Ombudsmanı, Topluluğun kurum ve kuruluşlarındaki yönetim bozuklukları ile ilgili şikâyetleri inceler. Hakkında araştırma yapılan birim ve bireyler; gizlilik gerektiren konular da dâhil olmak üzere ombudsmana her türlü bilgiyi sağlamak zorundadır.¹³⁴

Ombudsman, ilgili araştırma raporunu; ilgili kuruma ve Avrupa Parlâmentosu'na gönderir. Şikâyetçiye de bilgi verir. Avrupa Ombudsmanı; soruşturmalarını genellikle şikâyet üzerine yürütse de, resen de soruşturma açabilir. Avrupa Ombudsmanı; konu Toplulukla ilgili olsa bile ulusal, bölgesel ya da yerel yönetimlerle ilgili şikâyetleri inceleyemez. Devlet daireleri, devlet kurumları ve yerel parlâmentolar bu kapsamda değerlendirilir. Ombudsman, ulusal mahkemelere ait kararların temyizi için başvurulacak bir makam değildir. Ombudsman, işyerleri ya da özel kişilerle ilgili şikâyetleri de incelemeyebilir.¹³⁵

2.4. Avrupa Birliği Hukuku

Avrupa Birliği Hukukunu kısaca, Avrupa topluluklarının ve Avrupa Birliği'nin kuruluşuna ve işleyişine ilişkin kurallar bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Avrupa Birliği'nde kurallar (hukuku) koyan, uygulayan denetleyen meşru ve sürekli kamu otoritesinin varlığı Avrupa Birliğinde bir hukuk olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁶

Avrupa Adalet Divanı tarafından geliştirilen üç hukuksal kavram (doğrudan uygulama, doğrudan etki ve Birlik hukukunun üstünlüğü) Birliğin özerkliğini güçlendirmiştir.¹³⁷

¹³⁴ Zekeriya Temizel, **Ombudsman**, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Yayınları, İstanbul 1997, Cilt: 38 s.30

¹³⁵ www.euro-ombudsman.eu.int

¹³⁶ Sabir Aydın, a.g.e. s.209

¹³⁷ Alina Kaczorowska, **EU Law Today**, Old Barley Press, London, 1998, s.267.

Hukukun uygulanmasında güçlü bir yaptırım ve infaz mekanizması tam olarak mevcut değildir. Dolayısıyla Avrupa Birliği oluşumunda, Dışişleri ve Savunma alanlarında supranasyonal özellikli bir entegrasyon hukuku yoktur. Ancak bu alanlar dışında entegrasyon hukuku hakimdir. Avrupa Birliğinin Topluluklar sütunu hukukunda entegrasyon hukuku, diğer sütunlar hukukunda ise bir dayanışma ve işbirliği hukuku olduğu söylenebilir.¹³⁸

Avrupa Birliği hukuku;

- Temeli itibarıyla antlaşmalar ve Topluluklar hukukudur.
- Gelişimi itibarıyla kararlar hukukudur.
- Unsurları ve ikame yetkileri itibarıyla birbiriyle uyumlaştırılmış uluslar hukukudur.
- Topluluklar alanında bütünleşme (entegrasyon) hukuk özelliği, ortak dış politika ile cezai alanlarda polis ve adli işbirliği alanlarında ise dayanışma ve işbirliği hukuku özelliği hakimdir.
- Avrupa Birliği hukuku uluslar arası yönü itibarıyla kamu hukuku alanına giren, ancak entegrasyon hukuku itibarıyla özel hukuku da kapsayan bir hukuktur.
- Avrupa Birliği hukuku ve üye devletler karşılıklı etkileşim içerisinde birbirlerini şekillendirebilmektedirler. Birlik hukuku üye ülkeler ulusal hukukuna transfer edilerek ulusal hukukun içerisinde yeniden şekillendirilirken, diğer taraftan ulusal hukuk Birlik hukukunca ikame edilmek suretiyle Birlik hukuku içerisinde yeniden şekillenebilmektedir. Dolayısıyla, unsurları ve ikame yetkileri itibarıyla Birlik hukukunun, uyumlaştırılmış uluslar hukuku özelliğini de sahip olduğu söylenebilir.

139

¹³⁸ Sabir Aydın, a.g.e. s.209–210

¹³⁹ Sabir Aydın, a.g.e. s.210

Avrupa Birliği Hukuku, üye devletleri bağlayıcı ve doğrudan etkili düzenlemeleri alanında öncelikli hüküm ifade ettiğinden uluslar üstü olarak görölmektedir.¹⁴⁰

2.4.1. Topluluk Hukukunun Kaynakları

AB hukuk düzeni kurallar kademelenmesinde en üst seviyede bulunan hukuk kaynakları, kurucu antlaşmalar ve onları değiştiren sonraki antlaşmalardır. İkinci seviyedeki kaynaklar ise AB yasama organlarının yasama faaliyeti ile meydana gelen, tüzükler, direktifler ve kararlardır.

Topluluk hukukunun kaynakları şu şekilde listelenebilir;

1. Birincil kaynaklar olarak adlandırılan anayasal antlaşmalar
2. İkincil kaynaklar olarak adlandırılan Topluluk organlarının tasarrufları
3. Adalet Divanı tarafından tanınan hukukun genel ilkeleri
4. Adalet Divanı' nın kararları
5. Üye olmayan devletlerle yapılan uluslar arası antlaşmalar
6. Yazılı olmayan Topluluk hukuku kuralları¹⁴¹

1. Birincil Kaynaklar

Kurucu antlaşmalar Topluluğun temelini oluşturur. Bu antlaşmalar Topluluk hukukunun bir bakıma anayasası olarak kabul edilmekte ve Topluluk organları yetkilerini bu kaynaktan almaktadır.¹⁴²

Toplulukları kuran antlaşmalar, üye devletler tarafından onaylandıktan sonra, bu devletlerin iç hukuklarında otomatik olarak yürürlüğe girerler. Bu nedenle, bu antlaşmalar, “kendiliğinden yürürlüğe giren” antlaşmalardır. Bu

¹⁴⁰ Sabir Aydın, a.g.e s.121

¹⁴¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.151

¹⁴² Trevor.C. Hartley T.C. , **The Foundations of European Community Law**, 5. Baskı,Oxford,2003, s.93

antlaşmalar ulusal mahkemeler tarafından iç hukuk kuralları olarak uygulanmak zorundadır.¹⁴³

Ulusal egemenlik alanında topluluğa yasama, yürütme, yargı yetkisi verdiğiinden dolayı kurucu antlaşmaların entegrasyon antlaşması özelliği öne çıkmaktadır.¹⁴⁴

2. İkincil Kaynaklar

Avrupa Birliği organlarınca, birincil hukukun kendilerine verdiği yetkiler dâhilinde, görevlerini yerine getirmek ve konulan hedeflere ulaşabilmek üzere aldıkları kararlarla oluşturdukları hukuktur. Yalnızca konsey ve komisyon tarafından *tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüşler* ikincil kaynaklardır.¹⁴⁵

A. Tüzükler

AT Antlaşmasınının 249. maddesine göre tüzükler genel geçerliliğe sahip, tüm yönleri ile üye ülkeleri bağlayan ve her üye ülkede doğrudan uygulanan hukukî tasarruflardır. Tüzükler, AT Resmi Gazetesinde yayımlandıktan 20 gün sonra ya da tüzükte belirlenen tarihte tüm üye ülkelerde yürürlüğe girerler. Bu nedenle, üye ülkelerde uygulanmaları için herhangi bir iç hukuka geçirme işlemine gerek yoktur.

Bununla birlikte tüzükler “yeterince açık” ve “koşulsuz” olma kriterlerini taşımazlarsa, üye devletlerde “doğrudan etkiye” sahip olmazlar.¹⁴⁶

¹⁴³ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.152

¹⁴⁴ Sabir Aydın, a.g.e s.221

¹⁴⁵ Sabir Aydın, a.g.e s.221

¹⁴⁶ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. sf.156

B. Yönergeler (Direktifler)

Direktifler, karar ve tüzüklerden farklı bir yapıya sahiptirler. AT Antlaşmasının 249. maddesine göre direktifler “üye ülkeleri hedeflenen neticeler açısından bağlayıcı olan ancak uygulanmalarına ilişkin şekil ve metotları ulusal makamlara bırakan hukukî işlemlerdir.” Bu özelliği nedeniyle direktifler, doğrudan uygulama niteliğine sahip değildir. AT hukukunda direktifler, üye ülkeler arasında normların uyumlaştırılması amacıyla kullanılmaktadır.¹⁴⁷

Yönergeler tüzükler gibi gerekçeli olmalı ve antlaşmaya dayanmalıdır. Yönergelerin yöneldikleri devlete bildirilmesi gerekir. Bildirimden sonra yürürlüğe girerler.¹⁴⁸

Direktifin muhatabı üye devletlerdir. Çünkü hukukunu direktife uygun olarak değiştirme üye devletlere yönelen bir yükümdür. Bu yüküme uymamanın sonuçlarına ilgili üye ülke katlanır. Direktifin ulusal hukuk içine alınması şekil ve yolunu belirlemekte – kural olarak - üye ülke serbesttir. Direktif ulusal hukuka, kanun veya kanun hükmünde kararname ya da idari bir tasarrufla getirilebilir. Ancak, ulusal hukuktaki düzenlemenin bağlayıcı olması gerekir, yoksa uygulanması isteğe bağlı, yani öğüt veya öneride bulunan bir nitelik taşıyamaz.¹⁴⁹

C. Kararlar

Kararlar, tüzüklerden farklı olarak, sadece, yöneldikleri kişiler için (özel ve tüzel kişilerle, devletler) bağlayıcıdır. Direktiflerden farklı olarak da uygulanmasının yöntemi konusunda muhatabına hiçbir yetki tanımaz.

¹⁴⁷ ATA Mad. 249

¹⁴⁸ ATA Mad. 243

¹⁴⁹ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.72

Bununla beraber, bir karar, bir tüzükle Komisyon'dan yapması istenen bir tasarrufun sonucu da ortaya çıkmış olabilir.¹⁵⁰

D. Tavsiye ve Görüşler

Tavsiye ve görüşlerin, bağlayıcı etkileri yoktur. Ancak tavsiye ya da görüşlerin hiçbir hukukî etkileri bulunmadığı da söylenemez. Tavsiye, herhangi bir hususta, hareket ve davranış tarzını öğütleyen, ikna etkisine dayalı bir beyandır. Organlar, tavsiye ile gerekli gördükleri bir konuda beyanda bulunurlar. Görüş ise, üçüncü kişinin isteği üzerine organ tarafından açıklanır.¹⁵¹

3. Adalet Divanı Tarafından Tanınan Hukukun Genel ilkeleri

Adalet Divanı, kendisine tanınan yargılama yetkisi sınırları içinde, topluluk hukukunu yorumlarken hukukun genel ilkelerini de göz önüne alır.¹⁵²

Bu ilkeler;

- **Eşitlik**; Bu kavran en geniş anlamıyla, benzer durumdaki kişilerin, farklı şekilde işleme tabi tutulmalarını haklı gösterecek objektif nedenler olmadıkça farklı muameleye tabi tutulmamaları anlamına gelir.
- **Yasal Kesinlik ve Hükümlerin Geriye Etkili Olmaması**; Yasal kesinlik, bir hükmün doğuracağı hukuki sonuçların açık ve önceden tahmin edilebilir olmasını gerektirir. Topluluğun ikincil yasaları için geçerli olan hükümlerin geriye etkili olmaması prensibi, bunların yayımlandıktan itibaren geçerli olmasını ifade eder.

¹⁵⁰ Tuğrul Arat, **Topluluk Hukuku Sempozyumu, Avrupa Birliği El Kitabı**, TCMB yay, Ankara, 1995 sf: s.49

¹⁵¹ Tekinalp/ Tekinalp a.g.e. sf: 73

¹⁵² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.160

- **Ölçülülük**; ATAD'ın tanımlamasına göre bu kavram, "idare hukukunda bir amaca ulaşmak için kullanılan araçların, gerekli ve uygun olandan daha fazla olmaması" anlamına gelir.
- **Hukukî Güvenlik**; :Bu kavram, yargılanma hakkı, yasal temsil hakkı, kazanılmış haklar, meslek sırrı saklama imtiyazı, tâbii hâkim ve usulüne göre işlem gibi alt ilkeleri içerir.
- **Temel İnsan Hakları**; Bu prensip, hukukî güvenlik ilkesiyle çok yakından ilgilidir. Bu nedenle, hukukî güvenlik ilkesi içinde yer alan haklardan bazıları ATAD tarafından aynı zamanda temel insan hakları olarak kabul edilmiştir.¹⁵³

4. Adalet Divanı' nın Kararları

Topluluk hukukunun kaynakları arasında Adalet Divanı'nın kararları önemli yer tutar. Bu kararlara hem ATAD, hem de doktrin atıf yapmakta, organlar, üye devletler ve gereğinde gerçek ve tüzel kişiler karar ve işlemlerinde ATAD kararlarını göz önünde tutmaktadır.¹⁵⁴

5. Üye Olmayan Devletlerle Yapılan Uluslar arası Antlaşmalar

Topluluk tarafından üye olmayan devletlerle yapılan ortaklık, ticaret ya da gümrük antlaşması şeklindeki uluslar arası antlaşmaların ortaya çıkardığı hukuk da Topluluk hukukunun kaynakları arasında yer alır.¹⁵⁵

6. Yazılı Olmayan Topluluk Hukuku Kuralları

Yazılı olmayan hukuk kaynakları, topluluk bazında geçerli olan hukukun genel ilkeleri, temel hak ve özgürlükler ile anayasal devlet ilkeleri ve örf-adet hukukunu kapsayan kurallar bütünüdür.¹⁵⁶

¹⁵³ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.160–162

¹⁵⁴ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.60

¹⁵⁵ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.163

2.4.2. Topluluk Hukukunun Doktriner Özellikleri

Topluluk hukukuna özelliğini veren temel prensipler, kurucu antlaşmaların “yorumlanması ve uygulanmasında hukuka saygı gösterilmesini sağlamakla” görevli ATAD’ın içtihadıyla oluşmuştur.¹⁵⁷

1. Topluluk Hukukunun Birliği

Topluluk hukukunun birliği, topluluk antlaşmalarının ve bunlardan kaynaklanan kuralların birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği anlamına gelir. Bütünleşme hedefinin gerçekleşmesi için bu antlaşmaların “bir örnek” yorumlanması ve uygulanması gerekmektedir.¹⁵⁸

2. Topluluk Hukukunun Özerkliği

Topluluk hukuku ulusal hukuklardan ayrı ve bağımsız bir hukuk düzeni olarak özerk bir hukuktur. Topluluk ile üye devletler arasındaki yetki ayrımında, yetkilerin topluluğa devredildiği alanlarda topluluğun yetkisinin mutlak olması da Topluluk hukukunun hem özerkliğini pekiştirmekte, aynı zamanda üstünlüğünü ve doğrudan etkililiğini sağlamaktadır.¹⁵⁹

3. Topluluk Hukukunun Doğrudan Etkililiği

Doğrudan etki kavramı, ulusal hukuka dâhil olan bir Topluluk hukuk normunun, gerçek ve tüzel kişiler lehine haklar doğurması ve bu hakların ulusal yargı organları önünde hak sahipleri tarafından doğrudan ileri sürülebilmesi anlamına gelmektedir. Doğrudan etkinin ulusal düzeyde önemi, topluluk hakkının iç hukukta etkili olması için onun ulusal hukuka adapte edebilmesine gereksinim olmamasıdır. Ulusal mahkemeler, doğrudan etkiye

¹⁵⁶ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.168

¹⁵⁷ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.171

¹⁵⁸ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.119

¹⁵⁹ Sabir Aydın, a.g.e. s.287

sahip Topluluk hukuku hükümlerini kabul ederek, Topluluk hukukunun bireylere sağladığı hakları korumak zorundadırlar. Doğrudan uygulanabilirlik ise, bir Topluluk hukuk normunun üye devlet iç hukukuna dâhil olması ve bu hukuk düzeninde uygulanabilmek bakımından herhangi bir tamamlayıcı ulusal norma gereksinme duymaması anlamına gelir.¹⁶⁰

4. Topluluk Hukukunun Üstünlüğü (Önceliği)

Uluslar arası hukuk, doğal olarak devletin yasama, yürütme ve yargı egemenlikleri üzerinde bağlayıcıdır ve hiçbir uluslar arası mahkeme, uluslar arası bir yükümlülüğün ihlâl edildiği iddiasına karşılık, bir devletin kendi hukuku ya da anayasasının bir hükmünü mazeret olarak ileri sürmesine izin vermez. Bu nedenle “ulusal hukukun hiçbir hükmü, Topluluk hukukuna üstün gelemez.”¹⁶¹

Topluluk hukukunun üstünlüğü, kendisiyle çatışan ulusal hukuk kurallarının uygulanmasını durdurma anlamına gelir. Topluluk hukuku ile ulusal hukuk çatıştığı zaman, Topluluk hukukunun üstünlüğünün kabul edilmesi, topluluğun uluslar-üstü nitelikte bir örgüt olmasının doğal bir sonucudur. Bu prensip, antlaşma metinlerinde yer almamakla birlikte, uluslar arası yükümlülüklerin üstünlüğünü tanımak için açıkça bir hükmün varlığına gerek duymayan ulusal anayasalar ve uygulamaları içeren üye devletlerin anayasa hukuklarından çıkabilir.¹⁶²

¹⁶⁰ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. sf: 174-175

¹⁶¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. sf: 176

¹⁶² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.177

2.4.3. Uluslararası Hukuk-İç Hukuk- Avrupa Birliği Hukuku Üçgeni

Geleneksel tanımına göre uluslar arası hukuk, uluslar arası hukukun özel süjeleri olan devletlerin karşılıklı davranışlarını düzenleyen normların oluşturduğu bir hukuk dalıdır.¹⁶³

Uluslar arası hukuk, özel nitelikleriyle ulusal hukuk sistemlerinden tamamen ayrıdır. Bu hukuk dalı, geleneksel olarak devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir disiplin olarak tanımlanır. Ancak, iç hukukta olduğu gibi, devletler arasındaki ilişkilerin bütün alanlarını düzenleyen yasalar mevcut değildir. Bu nedenle uluslar arası hukukun kuralları, özellikle örf ve adet hukukuna, devletlerin uygulamalarına ve uluslar arası tutum ve davranışlarına bakılarak belirlenmektedir.¹⁶⁴

Her devlet uluslar arası hukuk ve antlaşmalardan bazı yararlar sağlar. Hukuk, uluslar arası toplumu işletir, düzen ve istikrara katkı yapar, ortak işletme ve karşılıklı ilişkilerin temelini oluşturarak çerçevesini çizer. Uluslar arası hukuk diğer devletlerin yetkilerini kısıtladığı için, devletlerin bağımsızlık ve güvenliğini sağlamlaştırır. Bir devlet genel hukuk kurallarına dayanarak veya özel bir antlaşma ile diğer bir devleti arzu ettiği Şekilde davranmaya yönlendirebilir. Bir devlet kendi bağımsızlık, güvenlik ve ülke btnlğu sağlamak için, diğer devletlerin davranışlarını kontrol etmek amacıyla, kendi davranışlarında bazı kısıtlamalara razı olabilir. Bu, hukukun yarattığı güven uğruna, özgürlüğün kısıtlanmasın katlanmak gibi ödenen pahalı bir fiyattır.¹⁶⁵

Uluslar arası hukuk, uluslar topluluğunu uluslar arası toplumun genel çıkarların uygun bir Şekilde düzenlemeye çalışırken, devlet egemenliği, devleti uluslar arası hukukun ulusal hukuk sistemine müdahalesine karşı korumak amacıyla kullanılmaktadır. Modern demokratik toplumlarda iki hukuk

¹⁶³ Hüseyin Pazarcı, Hüseyin, a.g.e. s.25

¹⁶⁴ Şeref nal, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Kitabevi, Ankara 2005 s.25

¹⁶⁵ Aktaran Şeref nal a.g.e. s.39

düzeni arasındaki bu çatışmayı önlemek anayasaların görevidir. Devletlerin yapıları, anayasaları ve hukuk sistemleri farklı olduğundan, uluslar arası hukukun ulusal hukuk düzenlerinde uygulanması devletten devlete farklılıklar göstermektedir.¹⁶⁶

İç hukuka öncelik tanıyan tekçi görüşe göre; dünyada var olan hukuk düzeni tek bir düzen olup, uluslar arası hukuk ve iç hukuk düzenleri bu bütünün parçalarını oluşturmaktadır.¹⁶⁷

Hans Kelsen'in geliştirdiği bu evrensel hukuk anlayışının altında, ideal bir uluslar arası düzen yaratma arzusu yatmaktadır. Bu düzende, yetkin uluslar arası kuruluşlar, uluslar arası hukuk süjesi olarak bireyler, bütün yaptırım gücünü tekeline almış bir dünya teşkilâtı ve uluslararası ilişkilerde hukukun üstünlüğünü sağlayacak, zorunlu yargı yetkisi ile donatılmış uluslararası bir yargı organının varlığı tahayyül edilmektedir.¹⁶⁸

İkinci görüşe göre; uluslararası hukuk ile iç hukuk birbirlerinden farklı ve bağımsız iki ayrı hukuk düzenini oluşturmaktadırlar.¹⁶⁹

Hegel felsefesinden kaynaklanan bu görüş, hukuku egemen iradenin bir tasarrufu saymaktadır. İç hukuk, uluslar arası hukuktan farklı olarak bu iradenin içe karşı açıklanmasıdır. Uluslararası hukuk alanında ise, egemen irade, kolektif bir tasarrufa katılmak suretiyle, diğer egemen güçlere karşı bazı yükümlülükler üstlenmektedir. Böylece hukukî kaynak, konular ve süjeler açısından iki farklı hukuk düzeni ortaya çıkmaktadır. İç hukukun muhatabı bireyler, uluslar arası hukukun muhatabı ise egemen devletlerdir. Egemen güç, iç hukukta bir tasarrufuyla uluslararası hukuk alanındaki bir yetkisini

¹⁶⁶ Şeref Ünal, a.g.e. s.81

¹⁶⁷ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e. s.19

¹⁶⁸ Şeref Ünal, a.g.e. s.83

¹⁶⁹ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e. s.18

aşarsa, bu iç hukuku geçersiz kılmaz, sadece uluslar arası hukukun ihlal edildiği anlamına gelir.¹⁷⁰

Devletler, sürekli karşılıklı veya çok taraflı sözleşmeler yaparak aralarındaki ilişkileri düzenlemekte ve uluslar arası örgütler kurarak aralarındaki işbirliğini geliştirmektedir. Uluslararası hukuku kodifiye etmek için yoğun çalışmalar yapılmıştır. Modern demokratik devletlerin anayasalarında uluslar arası hukuka yollamalar yapmaktadırlar. Bütün bu olgular, uluslararası hukukun varlığının ve devletlerin büyük çoğunluğunun, yaptırımı olmamasına rağmen, bu normlara uymalarının açık birer göstergesidir.¹⁷¹

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ilişkiler her alanda yaygın bir şekilde düzenlenmiş ve yaptırım gücüne bağlanmıştır. Bu amaçla başta BM olmak üzere, Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT) gibi birçok uluslar arası kurum oluşturulmuş ve bunların yarattığı hukukun uygulanmasını izlemek üzere denetim mekanizmaları kurulmuştur. Özellikle AB, üyeleri için bağlayıcı supranasyonal bir hukuk yaratmıştır.¹⁷²

Bir uluslar arası örgütün kurucu antlaşması hem üye devletler arasında bir antlaşma niteliğine hem de uluslararası örgütün anayasası niteliğine sahip bulunmaktadır. Avrupa topluluklarının her biri birer uluslar arası örgütü oluşturduğuna göre, bunların kurucu antlaşmaları da hem birer antlaşma hem de AB hukukunun anayasal kuralları niteliğini taşımaktadır.¹⁷³

AT kurucu antlaşmalarının aynı zamanda bu anayasal nitelikleri nedeniyle, uluslar arası hukuktaki öteki antlaşmalardan farkının ATAD'ın içtihadı aracılığıyla kabul edilmesi sonucu uluslararası hukuktan özerk AB hukuku düzenin varlığını ortaya çıkarmıştır. AB hukukunun bu özerk

¹⁷⁰ Şeref Ünal, a.g.e. s.83

¹⁷¹ Şeref Ünal, a.g.e. s.40

¹⁷² Şeref Ünal, a.g.e. s.40

¹⁷³ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e. s.29

niteliğinin doğal sonucu olarak AB hukukunun uluslar arası hukuk ile ilişkilerinin belirlenmesi gerekli olmuştur. Böylece, AT'nin yalnız ya da üye devletlerle birlikte gerek üçüncü devletler ya da uluslar arası örgütlerle yaptığı antlaşmalar gerekse öteki uluslararası faaliyetleri nedeniyle kurduğu uluslararası ilişkilerinin genel uluslar arası hukuk kurallarına bağlı olduğu kabul edilmektedir.¹⁷⁴

AT'nin doğrudan taraf olmadığı ancak üye devletleri bağlayan üçüncü devletlerle ya da AB üyeleri arasında yapılan antlaşmalarla ilgili olarak da genel uluslar arası hukukun tamamlayıcı bir hukuk düzeni olarak uygulanmasının ATAD tarafından belirli koşullarla uygun bulunduğu gözlenmektedir. Buna karşılık, AB üyesi devletlerin ve AB organlarının kendi aralarındaki ilişkileri ile AB kurallarının yöneltildiği bireyler ya da iç hukuk tüzel kişileri bakımından AB hukuku düzeni uygulanacaktır. Bu çerçevede AT'nin taraf olduğu antlaşmalar, ATAD içtihadı uyarınca, AB hukukun içinde ve onun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. ATAD'ın bu yaklaşımı öğretide ATAD'ın AB hukuku ve uluslar arası hukuk arasındaki ilişkileri tekçi görüş çerçevesinde ele aldığı biçiminde değerlendirilmektedir. Ancak, anılan tekçi görüş yaklaşımı çerçevesinde öğreti, ATAD içtihadına bakarak, birincil hukuku oluşturan AT kurucu antlaşmalarının uluslar arası hukuka üstün tutulduğunu buna karşılık ikincil hukuku oluşturan tüzük, yönerge ve kişilere yönelik kararların AT'nin taraf olduğu antlaşmaların altında bağlayıcılığa sahip olduğunu bildirmektedir.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e. s.29

¹⁷⁵ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e. s.30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ' NDE EGEMENLİĞİN SINIRLARI

3.1. Avrupa Birliği' nin Yetkileri

Anayasal Anlaşma'nın Bölüm I'nin 'Birlik Yetkileri' adı verilen 3. başlığının ilk maddesi, yetki konusunda temel ilkeleri belirler. Bu temel ilkelerin getirdiği ilk yenilik, atfedilmiş yetkiler ilkesinin, verilmiş/tevdil edilmiş yetkiler ilkesi (the principle of conferral) adı ile bir anayasa hükmü haline getirilmesidir: "AB'nin yetkileri, verilmiş yetkiler ilkesinden kaynaklanır." (AA, m. I-11/1) Açıklığı sağlamak için, maddenin ikinci kısmı, ATA m. 5/1 hükmüne benzer bir hüküm ile ve verilmiş yetkiler ilkesinin tamamlanması adına "AB, bu Anayasa ile Üye Devletler tarafından verilen yetkilerin sınırları içinde tasarrufta bulunabilir" (AA, m. I-11/2, c.1) ifadesini içermektedir. ATA'nın bu hükmünden farklı olarak, bu paragrafta getirilen en önemli hüküm "AB'ye bu Anayasa ile verilmemiş yetkiler Üye Devletlere aittir"¹⁷⁶ hükmüdür.

AB tam anlamıyla devletin ana öğelerini bünyesinde bire bir barındırmamakla beraber, devlete, özellikle federal devlet biçimine çok benzer yetkiler kullanmakta, AB Anayasal Antlaşması ile bir anayasal yurttaşlık oluşturmaya çabalamaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı yetkilerini birbirinden ayırtmış ve her biri için ayrı organlar yaratmış ve bunların işleyişini de kurucu antlaşmalara ve nihayetinde anayasa ile hukuk ilkelerine bağlamıştır. Bireylerine AB Temel Haklar Şartı ile temel hak ve özgürlüklerin kullanımı ve hak arama özgürlüğünü tanımaktadır. Üyesi bulunan devletler ile yetki paylaşımı yaparak bunu anayasa metnine dâhil etmiştir. Münhasır yetkisinde bulunmayan hallerde subsidiarite yetkisini kullanabilmekte, yargı organı ile hukuk ihdas edebilmektedir. Bunun gibi daha sıralanabilecek birçok özelliği

¹⁷⁶ ATA Mad. I-11/2 C:2

ile hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi gibi günümüze kadar devletlere özgü çok temel ilkeleri benimseyerek anayasal bir hukuk düzeni teşkil ettiğini göstermiştir. Bu noktada, üniter devlet olup, anayasaya da sahip olan birtakım devletlerden daha anayasal bir oluşum olduğu ortadadır.¹⁷⁷

AT kurucu antlaşmalarla belirlenmiş hedeflerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla, tüzel kişiliğe ve hak, fiil ve dava ehliyetlerine sahip bir topluk şeklinde, mevcut uluslar arası örgütlerden farklı çok daha kapsamlı yetkilerle donatılmış olarak kurulmuştur. Topluluğun organları tarafından kullanılan bu yetkiler, sınırsız değildir. Aksine topluluk organları çoğunlukla kurucu antlaşmalarda açıkça belirtilen yetkileri, hukukî denetim altında kullanmaktadırlar. Ancak zamanla topluluk organları ile üye ülkeler arasında yetkilerin sınırları ve kullanılması konusunda anlaşmazlıklar doğmuş ve bu konudaki hukuki düzenleme ve doktriner faaliyet ABA ile getirilen ve ATA'nın 5. Maddesinde öngörülen "**ikincillik ilkesi**" ne kadar varmıştır.¹⁷⁸

Mevcut durumda, üye devletler ile topluluğun aynı konuda yetki kullanabilecekleri durumlarda üye devletin yetkisi asıl olup Topluluk "ikincil" durumda kabul edilmektedir.¹⁷⁹

İkincillik İlkesi; mevcut yorumuyla, iki tarafın sahip oldukları yetkiler arasında bir öncelik kurmak suretiyle, üye devletlerin yetkilerinin topluluğu yersiz müdahalelerine karşı korunduğu kabul edilmektedir. Bu ilke, ABA'nın 2. Maddesinde ATA'nın 5. Maddesine atfen yer almış olup ikinci sütun alanlarında üye devlet yetkisi esas alınmıştır.¹⁸⁰

İkincillik, bir siyasî sistemde etkinlik bakımından kararların en alt düzeyde alınması ilkesi demektir. Federalizmin kılavuz ilkelerinden olan bu

¹⁷⁷ İbrahim Kaboğlu, "2001 Anayasa Değişiklikleri: Ulusal Üstü Etkiden Ulusal Tepkiye", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 19, 2002, sf:20

¹⁷⁸ Tekinalp/Tekinalp ag.e. sf: 78-79

¹⁷⁹ Sabir Aydın a.g.e. sf: 240

¹⁸⁰ Sabir Aydın, a.g.e. sf: 240

ilke, Avrupa Birliği'nin Birlik düzeyinde kullandığı yetkilerin sınırlandırılmasında da bir ilke olarak kabul görmüş durumdadır. Diğer yandan, genel anlamda kararların vatandaşlara en yakın mercilerde alınması ilkesi olarak da anlaşılmaktadır.¹⁸¹

Amsterdam Antlaşması eki "YETKİ İKAMESİ (İKİNCİLLİK VE ORANTILILIK İLKELERİNİN UYGULANMASINA DAİR PROTOKOL) (Yetki İkamesini Yürürlüğe Koyan Usuller Hakkında 25 Ekim 1993 tarihli Organlar arası Antlaşma)

- Topluluğun her kurumu, herhangi bir hukuk koyma önerisiyle ilgili kendisine verilen yetkileri kullanırken, yetki ikamesi ilkesine ve oransallık ilkesine uyulmasını sağlamakla yükümlüdür.(Md.1)
- Yetki ikamesi, topluluğun yetkileri dâhilinde kalan eylem alanlarının genişletilmesine ve Topluluk eyleminin gerekmediği durumlarda ise Topluluk yetkilerinin kısıtlanmasına veya son verilmesine imkân sağlayan dinamik bir işlemdir.(Md.3)
- Önerilen bir eylemde yetki ikamesine başvurulabilmesi için (Md.5);
- İlgili konunun, üye devletler eylemleriyle **tatminkâr** düzeyde yönetilemeyen-uluslar ötesi-yönlerinin bulunması,
- İlgili konuda, üye devletlerin veya topluluğun eyleminin olmaması ve bu boşluğun antlaşmanın amaçlarıyla çatışması veya üye devletlerin çıkarlarına ciddî zarar vermesi(rekabetin bozulmasının düzeltilmesi gereği veya ticarete gizli sınırlamaların önlenmesi, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçleştirilmesi gibi konularda).
- Eylemin, Topluluk seviyesinde yapılmasını, üye devletler seviyesinde yapılmasına oranla ölçeğinin ve etkisinin daha net fayda sağlaması, gibi şartların mevcut olması gerekir.¹⁸²

¹⁸¹ Zekeriya Akçam, "Avrupa Anayasal Antlaşması'nda Milli Meclislerin Rolü ve İkincillik ve Oransallık İlkeleri", **Anayasa Yargısı Dergisi**,(çevirimiçi) sf:4,www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/zekeriya.pdf

¹⁸² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş a.g.e. s.197

ATA'nın 5. Maddesinin ikinci fıkrasında yer alan ve bir takım yetkilerin Topluluk tarafından mı yoksa üye ülkeler tarafından mı kullanılacağını belirleme amacı güden ikincillik ilkesi, topluluğun münhasır yetkileri dışında kalan, yani Topluluk ile üye ülkelerin yarışan yetki alanına giren konular bakımından uygulanabilir. İlke ancak ileriye dönük olarak ve Topluluk ile üye ülkelerin ortaklaşa yetkili oldukları konular bakımından hüküm ifade eder.¹⁸³

İkincillik ilkesince öngörülen birey-devlet ilişkisi, federal devlet yapısına uyarlanarak, federasyonu oluşturan devletlerin yetkilerinin federasyon karşısında korunması amacı için kullanılmıştır.¹⁸⁴

Topluluk öncelikle, kurucu antlaşmalar tarafından belirlenen hedefleri gerçekleştirmek amacıyla ve yine aynı antlaşmalarla kendisine açıkça tanınmış olan yetkilere dayanarak faaliyet gösterir. Topluluğa, genel bir düzenleme yetkisi bahşedilmemiştir ve Topluluk arzu ettiği her konuda faaliyette bulunma serbestisine sahip değildir. Aksine Topluluk organları tarafından yapılacak işler ve buna bağlı olarak tanınan yetkiler antlaşmalarda her konu için ayrı ayrı belirlenmiştir.¹⁸⁵

Topluluğun yetkileriyle ilgili genel çerçeve kurucu antlaşmaların şu maddeleriyle belirlenmiştir;

- Topluluk bu antlaşma ile kendisine tanınan yetki ve hedeflerle sınırlı olarak faaliyet gösterir. (ATA Md.5)
- Topluluğun faaliyetleri, bu antlaşma hedeflerine ulaşmak için gerekli olan sınırı aşamaz.(ATA Md.5/3)
- Birliğin hedeflerine, bu antlaşma hükümlerinde öngörülen şekiller, şartlar ve süreler uyarınca ATA'nın 5. Maddesinde tanımlanan şekliyle yetki ikamesi ilkesine saygı çerçevesinde erişilir (ABA Md.2-son fıkra)

¹⁸³ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.95

¹⁸⁴ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.93

¹⁸⁵ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.79

- Topluluğa verilen görevler bir AP, bir Konsey, bir Komisyon, bir Adalet Divanı ve bir Sayıştay tarafından yerine getirilecektir. Bütün kurumlar kendilerine bu antlaşma ile verilen yetki sınırları içerisinde faaliyet gösterirler.(ABA Md.7) ¹⁸⁶

Yetki ister fonksiyonel olsun, ister belli özel bir alan yetkisi olsun, kurucu antlaşmalar tarafından düzenlenmiş yetki kurallarına dayanmalıdır. AB'nin ancak antlaşmalar tarafından kendisine verilen yetkileri kullanabileceğini ifade eden ve 'atfedilmiş yetkiler ilkesi' olarak adlandırılan bu durumun temeli, pozitif anayasal geçerlilik ilkesine dayanır. Bu ilke gereği, AB'nin tüm tasarruflarının, ya antlaşmalarda ya da onlara dayanarak çıkartılan türev hukukta, bir yetki kuralına karşılık gelmesi gerekir. Öğretide kabul edilmesinin yanında, AD da pozitif anayasal geçerlilik ilkesini açıkça ifade etmiştir. ¹⁸⁷

1. Açık Yetki

AB kurucu antlaşmalarında veya türev hukukta düzenlenmiş bir maddenin, AB'yi, bir faaliyeti gerçekleştirme konusunda açıkça yetkilendirdiği durumlarda, açık yetki (express competence) normu söz konusudur ve AB ilgili maddenin kapsamına göre yetkiyi kullanabilir. Antlaşmaların ve türev hukukun çoğu bu neviden maddelerden oluşur.

2. Zımnî Yetki

Zımnî yetki (implied competence) ilkesi, AB kurumları tarafından, özellikle AD tarafından, açık bir yetki kuralı olmadığı durumlarda, a) ya, genel anlamda, AB'nin antlaşmalarda düzenlenen amaçlarını yorumlamak sureti ile (geniş anlamda zımnî yetki), b) ya da, açık bir yetki hükmünden, bu yetkiyi gerçekleştirmek için zorunlu olan ama antlaşmada var olmayan bir başka

¹⁸⁶ Sabir Aydın, a.g.e s.237

¹⁸⁷ Case 294/83, Parti ecologiste 'Les Verts' v. European Parliament, [1986] E.C.R. 1339, para. 23

yetki elde etmek sureti ile (dar anlamda zımnî yetki), zımnen bir yetki kullanımına izin verir. On altı AB antlaşmalarında böyle bir ilkedden bahsedilmez; tamamen kurumsal pratikten ortaya çıkmıştır.¹⁸⁸

a) Geniş Anlamda Zımnî Yetki: En açık ifadesi ile şöyle tanımlanabilir: AB antlaşmalarının bir maddesi veya maddeleri kurumlara müşahhas bir görev vermiş veya belirli bir faaliyette bulunmalarını hükme bağlamış ve fakat bunun için açık bir yetki hükmü koymamış ise, ilgili kurum, faaliyetin ve görevin gerektirdiği ölçüde bir zımnî yetki kullanabilir. AD bu tür bir yetki ilkesini ihdas ederken, yorum yolu ile yardımcı bir kurama da yaratmıştır. *Effet utile*, yani yararlı etki adı ile anılan bu kurama göre, antlaşmalar, pratikte uygulanabilirliklerini zenginleştirecek şekilde yorumlanmak zorundadır.¹⁸⁹

b) Dar Anlamda Zımnî Yetki: AB'ye bir antlaşma maddesi ile açık bir yetki verildiğinde, kurumlar bu yetki dâhilinde hareket ederler ve gerekli düzenlemeyi yaparlar. Ancak bazı hallerde, açık yetkiyi kullanırken, yani yasama faaliyetini gerçekleştirirken, zorunlu olarak ihtiyaç duydukları bazı yetkiler ilgili yetki kuralında düzenlenmemiş olabilir; bu durumda asıl yetkinin kullanılması için bir zımnî yetki kullanımı söz konusu olur. Bu şekilde zımnî yetki kullanımında AD, sadece bir koşulun yerine getirilmesine dikkat çekmektedir. O da, asıl açık yetki kuralının izlediği amacın, bu yetki kuralına dayanılarak zımnen yaratılan yetkinin kullanılması ile negatif bir şekilde sapmamasıdır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Sabir Aydın, a.g.e. s.238

¹⁸⁹ Trevor C. Hartley, **Constitutional Problems of the European Union**, Hart Publishing, 1999, s.156

¹⁹⁰ Case 8/55, Fedechar v. High Authority, [1956] ECR 245; Case 8/57, Hauts v. High Authority, [1958] ECR 256

3. Boşluk Doldurma Yoluyla Edinilen Yetki

AB kurumları ve AD bazı durumlarda, yukarıda yapılan ikili ayrıma göre maddî yetki anlamında bir yetkisizlik hâsıl olduğunda, fonksiyonel anlamda yetki veren antlaşma maddesini kullanarak bir çeşit boşluk doldurmaya dayanan yorum faaliyeti ile kendilerini yetkilendirme yoluna gitmektedirler.

AB'nin dinamik bir yapıya sahip ve gelişmelere açık bir birlik olduğu düşünülerek, antlaşmaların Topluluk organlarına açıkça yetki vermemiş olabileceği, fakat zaman içerisinde Topluluğun faaliyetini gerektirebilecek durumlarda başvurulmak üzere ATA Md. 308 hükmü getirilmiştir. Bu hükme göre, ortak pazarın işleyişi sırasında topluluğun amaçlarından birini gerçekleştirmek için Topluluk organlarının bir tasarrufta bulunması gerekir de, antlaşma bu konuda gerekli yetkiyi tanımamışsa, Konsey, Komisyonun teklifi üzerine ve AP'ye danışarak, oybirliği ile gerekli tasarrufta bulunabilir.¹⁹¹

AB anayasa hukukunun en önemli kısmı olan yetki türlerini hükme bağlayan ATA Md. 5, münhasır olan ve münhasır olmayan yetkileri birbirinden ayırarak -münhasır olan yetkileri tek tek saymasa da- önemli bir açıklık getirmiştir.

1. Münhasır Yetkiler: AB'nin münhasır yetkisi (exclusive competence), münhasır yetkinin söz konusu olduğu alanlarda, Üye Devletlerin tasarruf yetkisinin olmaması demektir. Antlaşmalarda böyle bir yetki bulunduğu, ilgili alanlarda Üye Devletlerin yasama faaliyetinde bulunmaları yasaklanmıştır.¹⁹²

Topluluğun iç ilişkilerinin ilgilendiren konularda Topluluk münhasır yetki sahibiyse o konuda Topluluk karar alır ve üye ülkeler bu kararın

¹⁹¹ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.81

¹⁹² Case 3,4 and 6/76, Kramer and others, para. 30–33

uygulanmasını sağlarlar. Topluluğun dış ilişkilerini ilgilendiren konularda ise topluluğun münhasır yetki sahibi olması, üye ülkelerin ilgili konuda tek başlarına üçüncü ülkeler veya uluslar arası kuruluşlarla ilişkiye girmemeleri, dışarıya karşı üye ülkelerin tamamını Avrupa Topluluğu tüzel kişisinin temsil etmesi anlamına gelir. Diğer bir deyişle, dış ilişkileri ilgilendiren bir konuda Topluluk münhasır yetki sahibi ise, üye ülkeler o konuda anlaşma akdedemez, anlaşma görüşmelerine katılamaz. Bu faaliyetler tüm üye ülkeler adına Topluluk tarafından yürütülür.¹⁹³

2. Münhasır Olmayan Yetkiler: Eş Zamanlı, Ortak (Paralel) ve

Tamamlayıcı Yetki: Münhasır yetkiler ile münhasır olmayan yetkileri birbirinden ayıran yegâne fark, münhasır olmayan yetki alanlarında üye devletlerin ulusal yasama faaliyeti yapma yetkisi olması ancak bunun içeriğinin söz konusu münhasır olmayan yetkiler içerisinde de farklılaşmasıdır.

a) Eş Zamanlı Yetkiler: AB'nin münhasır yetkiye sahip olduğu alanların aksine, eş zamanlı yetki (concurrent competence) alanlarında üye devletler, söz konusu alanda AB yetkisini kullanmadıkça, yasama faaliyeti yapabilir. Ancak AB yasama faaliyeti yaparsa, eş zamanlı yetki onun ilgili alanın tamamında düzenleme yapmasını sağlar ve üye devlet artık o alanda yetkili değildir. AB'nin eş zamanlı yetki alanlarında bu şekilde üye devletlerin yetkisini engelleme etkisine 'öncelik kuralı' (pre-emption) denir. Topluluk hukuku yetki kuralının fonksiyonunu tam bir şekilde yerine getirmek için, tüm faaliyet alanını kapsamaya gereken her durumda Topluluğun eş zamanlı yetkisinin önce geldiği sonucuna varılır.¹⁹⁴

b) Ortak (Paralel) Yetkiler: Bu tür yetki veren ortak yetki (shared/parallel competence) kurallarını, eş zamanlı yetki veren kurallardan

¹⁹³ Tekinalp/Tekinalp a.g.e. s.83

¹⁹⁴ E.D. Cross, **Pre-Emption of Member State Law in the EEC: A Framework for Analysis**, CMLRev., Cilt 29,1992, s. 447

ayıran özellik, AB ile Üye Devletlerin aynı alanda yetkiyi beraber kullanabilmesidir. AB'nin bir alanda yetki kullanması, Üye Devletleri o alanda yasama faaliyeti yapmaktan alıkoymaz. ATA'da, bazı alanlarda bu tür paralel yetkilerin kullanılmasına müsaade edilmesinin nedeni, Üye Devletlerin aynı alanda yetki kullanımının o alanlarda tasarrufların birbirini güçlendirici etkisinin olacağı gerekçesine dayanır.¹⁹⁵

c) Tamamlayıcı Yetkiler: Bu tür yetki veren kuralların (complementary competence) düzenledikleri maddeler program, tavsiye ve görüşleri içerdikleri için, AB'nin bu tür yetkileri kullanması çoğunlukla sorun olmaz.

3.2. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Egemenlik - AB İlişkisi

Klâsik devlet öğretisine göre, devlet gücü iradesinin tek, bütünsel ve bölünmez, aynı zamanda dış etkilerden bağımsız olarak tezahür etmesi gerekir. Oysa AB ile üye devletlerin ilişkilerine bakıldığında bu koşulların artık geçerli olmadığı görülmektedir. “Siyasal birliğin ortak ihtiyaçlarını karşılayan” irade, AB Bakanlar Konseyi'nde mutlak çoğunlukla alınan kararlarda olduğu gibi, AB düzleminde bazen ulusal düzlemdeki bu iradenin katılımı olmaksızın ya da ona rağmen gerçekleşmektedir. Ulus - üstü düzlemde karara bağlanan ve üye devletler tarafından uygulanmak, iç hukuka aktarılmak zorunda olan tüzük ve yönergeler de klâsik öğretisi de dış bir unsurdan tamamen muaf algılanan “irade”nin artık saf anlamda uygulanamayacağına örnekleridir. ATAD'ın 1963 ve 1964 tarihli kararlarıyla yerleşik içtihat haline gelen, Topluluk hukukunun iç hukuka göre öncelikle uygulanması gerektiği kuralı da bu bağlamda ele alınabilir.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Armin Von Bogdandy & Jürgen Bast, **The European Union's Vertical Order of Competences: The Current Law and Proposals for its Reform**, CMLRev., Cilt 39, Sayı 2, 2002, sf: 247

¹⁹⁶ Van Gend en Loos 26/62, 1963, Costa-Enel 7/64, 1964 kararları (ATAD resmi internet sitesi)

Her ne kadar Avrupa Topluluğu Antlaşması (ATA) madde 30, 39, 46, 269 ve 297 üye devletlere kamu güvenliği gerekçesiyle bazı ulusal çekinceler koyma yetkisi tanıdıysa da (iç ve dış güvenlik de ATAD tarafından bu kapsamda değerlendirilmiştir), bu yetki üye devletlere Topluluk hukukundan mutlak bir bağımsızlık tanımaktadır. Klâsik egemenlik öğretisinde savunulan, egemenliğin belli bir toprak parçası üzerindeki *en üstün güç olma* özelliğinin, Topluluk hukukunun uygulama önceliği dikkate alındığında mutlak anlamda var olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁷

Devlet iktidarının tek taraflı ve bağlayıcı kararı tek başına, başka herhangi bir gücün ya da kendisine tabi olanların katkısı olmaksızın verilmesi anlamında egemenliğin AB çerçevesinde durumuna bakıldığında, belirleyici ölçüt, nihaî karar ve sorumluluğun devlet gücünde olup olmadığıdır. *Devlet gücünün bütünsel ve tek olması*, belli bir toprak parçası üzerindeki egemenliğin tek ve en yüksek güç olmasını ifade eder. AB-üye devlet ilişkilerinde, bu ölçütün de anakronik bir nitelik kazandığı söylenebilir. Yetkilerin tek bir güçte toplanması ve iktidar gücüyle yetkilerin örtüşmesi bir fiyaskodur. Dünya Ticaret Örgütü ile imzalanan GATS ya da TRIPs gibi antlaşmalarda, Avrupa Toplulukları ile Üye Devletler arasındaki paylaşılmış yetki, ATAD'ın kararlarında dile getirilmektedir. Gerek yargısal, gerek norm koyma, gerekse bazı politika alanlarının çok direk katmanlı biçimde düzenlenmesi nedeniyle tekçi teorinin bu ölçütünün koşulları yerine getirilememektedir. ATAD özellikle Avrupa yurttaşlığının kapsadığı haklar kataloguyla ilgili kararları aracılığıyla, sosyal devlet ilkesini Avrupa düzlemine taşıyarak üye devletlerin bu konudaki eksikliklerini tamamlamaktadır. Egemenlik, *bağımsız norm koyma ve uygulama yetkisi*, olarak ele alındığında, bazı politika alanlarındaki düzenleme yetkisinin münhasıran AT'ye devredilmesi nedeniyle üye devletlerin, egemenliğin aslî unsurlarından birisi olan norm koyma ve uygulama yetkisine tam anlamıyla sahip olmadığı

¹⁹⁷ Ece Göztepe, *Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu*, Seçkin Yay. Ankara, 2008, s.84–85

görülmektedir. Avrupa para politikasında Avrupa Merkez Bankası'nın mutlak düzenleme yetkisi (ATA Md,105/II ve 106/I) bunun en tipik örneğidir.¹⁹⁸

İktidarın ulus - üstü düzlemde tesisi, anayasa-devlet bağıntısının da sorgulanmasını da gerektirmektedir. Sadece ulus niteliği taşıyan bir siyasal topluluğun meşru iktidarın normatif kurucu unsurunu temsil eden bir anayasa yapabileceğini iddia edenler olduğu gibi, ulus-devlet anayasalarını 18. ve 19. yüzyılın özgün koşullarının bir sonucu gibi gören ve ulus-üstü iktidarın kurulduğu AB'nin de homojen bir halk fikrine bağlı kalmaksızın kendi anayasasını yapabileceğini, hatta mevcut antlaşmaların aynı fonksiyonel anlamda anaya tanımının unsurlarını taşıdığını iddia edenler de mevcuttur. Anayasa ile belli fonksiyonları üstlenen bir egemenlik örgütü, olması gereken bir düzen kurulmaktadır. Anayasanın işlevleri, kamu gücünün kurulması, meşruluk sağlanması, iktidarın sınırlanması, siyasal düzenin sağlanması, ortak kamusal değerlerin yansıtılması, egemen iktidarın hedef ve amaçlarının ortaya konması (Md.61 ATA; 29 / II ABA) ve nihayet toplumsal entegrasyon işlevi başlıkları altında özetlenebilir.¹⁹⁹

Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)'nda 1. ve 6. madde AB'nin ve AT'nin en önemli kurucu ilkelerini içeren, "anayasal" ilkedir. İkinci fıkrasına Avrupa "halkından" değil, Avrupa "halkları"ndan bahsedilerek, ulus-devletlerde olduğu farz edilen, sosyal ve siyasal bir birlikten söz edilemeyeceği ve bunun şu aşamada da hedeflenmediği belirtilmiş olmaktadır. Ancak AT Antlaşması' nın 17 ila 22. maddeleri arasında düzenlenen Avrupa yurttaşlığı kurumu, her ne kadar gayet dar kapsamlı tutulmaya çalışılmış ve siyasal boyutu yerel düzeyle sınırlanmışa da, ATAD üye devletlerin bu suskunluğunu, sosyal hakların kapsamını Avrupa

¹⁹⁸ Ece Göztepe, a.g.e. s.86–87

¹⁹⁹ Sanem Baykal, "Avrupa Birliği' nin Geleceği, Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma Süreci, Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Bahar 2004, Ankara, C:1,S:1,s.125

yurttaşlarını lehine genişleterek Antlaşma' daki düzenlemenin uygulama alanını büyütüştür.²⁰⁰

Maastricht Antlaşması'yla ilgili olarak üye devlet anayasa mahkemelerinin verdiği kararlar – özellikle Federal Almanya ve Danimarka Anayasa Mahkemesi – ve bunu takip eden hukukî tartışmaların odak noktasını, AB'nin hukukî niteliği oluşturmuştur. AB'nin dinamik yapısının uzun vadede bir “Avrupa devleti”ne yol açıp açmadığı, üye devletlerin devlet olma niteliklerini yitirip yitirmedikleri ve egemenlik kavramının nasıl tanımlanacağı sorusu temel tartışma noktalarındandı. Bazı yazarlar AT – AB – üye devlet ilişkisinde “bölünmüş egemenlik”ten bahsetmektedir. Avrupa yurttaşlarına tanınan siyasal haklar, ortak ekonomi ve para politikası, ortak dış ve güvenlik politikasıyla adlî ve yargısal alanda işbirliği konularında adım adım ulus-üstü niteliğe bürünen yetki ortaklığı ya da devri, klâsik anlamda devlete ait olan yetkilerin devlet - üstü bir yapıya aktarılmasına isim verme arayışını da zorunlu kılmıştır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi' nin AB'yi “devletler birliği” olarak tanımlamasından sonra, Avrupa Birliği çok-düzlemli ve kademeli egemenlik kullanımı içeren bir hukukî varlığa doğru evrilmiştir.²⁰¹

Maastricht Antlaşması sonrasında Avrupa Birliği' nin bir parçası olmayı kabul etmek bile, devletin klâsik öğretisinin dayandığı ülke, millet ve egemenlik/devlet iktidarı üçlemesinden kısmen vazgeçmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü kamu gücü AB/AT ile birlikte kullanılmakta, ulus-devletin yargı organlarının dışında ulus-üstü bir mahkemenin (ATAD) yargı yetkisi tanınmakta, devletin sınırları sadece devlet tarafından kontrol edilmeyip özellikle ekonomik bütünleşmeye açılmakta, dahası devletin egemenliği altında yaşayan bireylere, özellikle de yurttaşlarına tanıdığı haklar, Avrupa siyasal bütünleşmesinin sonucunda hakkın öznelere bakımından genişletilmektedir. Avrupa yurttaşlarına her üye ülkede yerleşme, hizmet

²⁰⁰ Ece Göztepe, a.g.e. s.93

²⁰¹ Ece Göztepe, a.g.e. s.93

sunma ve belli oranda siyasal katılım hakkı tanıyan Avrupa yurttaşlığı kurumu bunun en iyi örneğidir.²⁰²

Egemenlik yetkilerinin AT/AB'ye devredilmesinin en önemli sonucu, klâsik devlette zorunlu kılınan bir iç işlemi olmaksızın Avrupa hukukunun üye devletlerin hukukunun yanı sıra ülkede doğrudan doğruya etkili olması, yurttaşları için hak ve yükümlülükler doğurabilmesidir. İç hukuka üye devletler tarafından aktarılması öngörülen yönergeler de devletin kendi iradesiyle koyduğu normlardan farklılık göstermektedir. Öncelikle üye devlet, yönergeleri öngörülen süre içinde iç hukukun bir parçası haline getirmek zorundadır. Aksi halde madde 228/II ila IV arasında düzenlenen dava ve yaptırımla karşı karşıya kalması söz konusudur. Bunun yanı sıra iç hukuka aktarılmış yönerge ile artık işlem münhasıran bir ulusal hukuk normu haline gelmektedir. Çünkü normun uygulanmasında üye devlet mahkemeleri yönergeye uygun yorumla yükümlü kılınmışlardır; yönergenin yorumu yetkisi de ATAD'ındır.²⁰³

AB üyeliğinin üye devletlerin egemenliği üzerindeki etkisi, genel bir şekilde yanıtlanabilecek bir soru olmaktan uzaktır. Çünkü bu sorunun yanıtı, tamamen egemenlik kavramının nasıl tanımlandığına bağlıdır. Eğer, egemenlik, devletin herhangi bir güce boyun eğmesinin reddi, egemen devlet iktidarı da Jellinek'te olduğu "özerk ve üstün güç" olarak tanımlanacak olursa, devletlerin altına girdikleri yükümlülükler de devletlerin kendi iradeleri doğrultusunda karar verdikleri işlemler olarak kategorize edilebilir. Ancak bu görüş doğrultusunda devletlerin AB'de olduğu gibi kapsamı çok geniş yükümlülükleri üstlenmesi, hatta devlet olmaktan tamamen vazgeçme iradesini beyan etmesi halinde dahi egemenlik kavramı zarar görmeyecektir. Bu kendi içinde tutarlı olmakla birlikte, AB içindeki yetki paylaşımı ve sonuçları bakımından pek açıklayıcı değildir. İç ve dış egemenlik kavramını

²⁰² Ece Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve "Göçmen" Forumu Örnekleri" **AÜSBF Dergisi**,2003-4 C.52, s.242

²⁰³ Ece Göztepe,(2008) a.g.e. s.98

esas alan tanımlarda devletin iç egemenliği, egemenliği altında yaşayanlar için ve egemenliği altındaki topraklarda, en üstün, örgütlü, kararlarına karşı daha üst bir mercie başvurulamayan güç olarak tarif edilir. Dış egemenlik ise devletlerin üstünde yer alan daha üstün bir gücün varlığı nedeniyle değil, sadece devletlerin kendi aralarında anlaşmaları nedeniyle devletlerarası hukuka tâbii oldukları durum olarak kavranır. Her iki durumda da bunun, AB üyeliğinin egemenlik kavramı üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Çünkü, antlaşmalar yoluyla kendini bağtılamak, egemen devletlerin temel özelliklerinden biridir. Bu nedenle öğretilerde AB perspektifinden üye devletlerin egemenliği, “sınırlı egemenlik” ya da “kısmî egemenlik” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Kavramdan tamamen vazgeçmek en azından uluslar arası hukuk kişiliği bakımından pratik bir sonuç doğurmayacağından öğretilerde çoğunlukla AB üyesi devletler bakımından egemenlik kavramının anlamını büyük ölçüde yitirdiği dile getirilmektedir.²⁰⁴

3.2.1. Üye Ülke Anayasalarında Egemenlik Yetkilerinin Devri Konusu

Üye Devletlerin hemen hemen tamamı AB ile Üye Devletler arasındaki egemenlik meselesini AB hukuk düzeni ve kendi anayasal düzenleri aksına oturarak, egemenliği ve onun meşruiyetini, sadece Birlik hukukunun anılan ilkeleri ile değil ama aynı zamanda kendi anayasal düzen ve ilkeleri ile açıklama yoluna gitmiştir. Bu aks boyunca, egemenliğin aidiyeti konusunda Üye Devlet mahkemeleri, AD'nin anılan ilkelerinin karşısına -ve onlarla da etkileşim içinde- kendi anayasal düzenlerinden kaynaklanan bazı sınırlamalar koymuşlardır.²⁰⁵

²⁰⁴ Stefan GRILLER, “EU Membership and Constitutional Transformation in Accession Countries, the Example of Austria, Finland and Sweden (1995)”, **VIth World Congress of the International Association of Constitutional Law Santiago de Chile** 12 – 16 January 2004, Constitutionalism - Old Concepts, New Worlds, p.7

²⁰⁵ Anneli Albi, “Avrupa Anayasası: Ulusal Anayasal Üzerindeki Etkileri Nelerdir?” Anayasa Mahkemesi'nin 43. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen “Türk Anayasası'nın Avrupa Anayasası'na Uyum Sorunu” Konulu Bilimsel Toplantı, **Anayasa Yargısı Dergisi**, s.5

Almanya, 1992 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle özel bir Avrupa maddesi (madde 23) kabul etmiş ve Avrupa bütünleşmesinde Almanya'nın rolünü, AB'nin taşıması gereken nitelikleri, iç hukukta AB ile ilgili olarak kurumlar arasındaki ilişkileri ve yetki paylaşımını ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Bu tarihten itibaren gerek uluslar arası kuruluşlara yetki devrini öngören 24. maddenin birinci fıkrası, gerekse devletler hukukunun genel ilkelerinin federal hukukun parçası ve iç hukukta yasalardan üstün olduğunu, Almanya' da yaşayan kişiler için doğrudan doğruya haklar ve yükümlülükler doğuracağını düzenleyen 25. madde, AB normlarının iç hukuktaki etkisi, AB ile ilişkiler vb. konularda uygulanabilir maddeler olmaktan çıkmıştır. Bunun yanında Alman Anayasası AB ile ilgili başka ayrıntılı hükümler de içermektedir. 1992 yılında anayasaya eklenen hükümlerle AB yurttaşlarına yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmış (madde 28), 88. maddede ise Alman Merkez Bankası' nın devredilebileceği düzenlenmiştir.²⁰⁶

Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin *Maastricht kararı*, AB'nde egemenlik ve yetki sorununda en etkili ve çarpıcı kararlardan biridir. AB'nde egemenlik ve yetki sorununda en etkili ve çarpıcı kararlardan biridir. Davayı bir grup Alman vatandaşı, Maastricht Antlaşmasının hükümlerinin anayasaya aykırılığını ileri sürerek açmıştır. Başvurunun egemenlik ve yetki ile ilgili olan temel argümanı, anayasanın 20. maddesindeki demokratik devlet ilkesidir. Demokratik devlet ilkesi, öncelikle, Almanya ile ilgili her konunun Alman seçmenlerce seçilmiş ve onların kontrolü altında yasalar yapan Alman parlâmentosu tarafından karara bağlanacağını hükme bağlar. Bu sebeple ve başvuruçulara göre Maastricht Antlaşması anayasaya aykırıdır. Anayasa Mahkemesi, bu argümanı Topluluğa verilen yetkilerin sınırlı olduğu ve Alman Parlâmentosu tarafından onaylanan antlaşmalarla vaz edildiği gerekçesi ile kısmen reddeder. Anayasa Mahkemesi Topluluğa daha fazla yetki devrinin Üye Devletler ve onların parlâmentolarının kontrolü altında olduğunu ve Topluluğun buna rağmen yetki asımı yapıp yapmadığını kendisinin kontrol

²⁰⁶ Ece Göztepe, (2008) a.g.e. s.147

edebileceğini belirterek, demokratik devlet ilkesinin Maastricht Antlaşması tarafından ihlâl edilmediğine karar vermiştir.²⁰⁷

Fransız hukuk düzeninde Topluluk antlaşmaları ile diğer uluslar arası antlaşmalar arasında niteliksel bir fark kabul edilmemektedir. Her ne kadar Topluluk antlaşmaları için 88–1 ila 88–5 maddeleri arasında özel bir düzenleme yapılmışsa da, normlar hiyerarşisi bakımından bunun bir önemi yoktur. AB üyesi olan Fransa açısından sorun, bu içtihatların Topluluk antlaşmaları bakımından da uygulanabilir olup olmadığıdır. Maastricht Antlaşması'ndan bu yana Fransa'da Avrupa siyasal bütünleşme süreciyle ilgili bütün kurucu antlaşma değişikliklerinin (Nice Antlaşması hariç olmak üzere) Anayasa Konseyinin anayasal yargı denetimi eşliğinde gerçekleştiği görülmektedir. Anayasa Konseyi'nin 10 Haziran 2004 kararıyla ilk kez ikincil Topluluk hukukunun iç hukuka aktarılmasının sadece Topluluk antlaşmalarından değil, aynı zamanda anayasadan kaynaklanan bir yükümlülük olduğu kabul edilmiş, böylece Topluluk hukukunun üstünlüğü ilk kez bu açıklıkta dile getirilmiştir. Konsey, yönerge gibi ikincil AT hukuku normlarının iç hukuka aktarılmasını anayasanın 88–1 maddesinden kaynaklanan *anayasal bir yükümlülük* olarak değerlendirmektedir. 88–1' e göre, "Fransa Cumhuriyeti, kurucu antlaşmalar çerçevesinde, serbest iradeleriyle ve yetkilerini ortak olarak kullanmak amacıyla bir araya gelen devletlerden oluşan Avrupa Topluluklarına ve Avrupa Birliği'ne katılır."²⁰⁸

Fransız anayasasının 54. maddesine göre Anayasa Konseyine yapılan son başvuru AB Anayasal Antlaşması'nın 29 Ekim 2004 tarihinde Fransa tarafından imzalandığı gün Cumhurbaşkanı tarafından yapılan başvurudur. Cumhurbaşkanı başvurusunda Anayasal Antlaşmanın Fransız anayasasına aykırı olup olmadığı hakkında Anayasa Konseyi' den talepte bulunmuştur. Konsey ulusal egemenliğin esas şartları ile ilgili aşağıdaki noktalardan

²⁰⁷ Füsün Arsava, "Kurucu Antlaşmalar ve Antlaşmaların Anayasa Hukuku Karakteri" **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, s.128

²⁰⁸ Ece Göztepe, a.g.e. s.150

Anayasal Antlaşmanın, Fransız Anayasası değiştirilmedikçe, Fransız anayasasına aykırı olduğunu tespit etmiştir.²⁰⁹

Konsey, Anayasal Antlaşmanın “Avrupa Kanunları” ve “Avrupa Çerçeve Kanunları”nı düzenleyen I-34. maddesi prosedürü, nitelikli oy nisabını düzenleyen I-25. maddesi, basit yasama prosedürünü düzenleyen III-396. maddesi ve bu usullerin Anayasal Antlaşma’ nın üçüncü bölümünde düzenlenen faaliyet alanları - örneğin güvenlik, adalet ve özgürlük alanı- üzerinde uygulanacağını dikkate alarak, tüm bu hükümleri, Fransız devletinin onayının da gerekli olduğu bir antlaşma değişikliği ile yapılabilecek ve ulusal egemenliğin kullanılmasının esas şartlarını etkileyebilecek konularda -bu onay aranmaksızın- yetki devri sonucu doğurabileceklerini tespit ederek, Fransız anayasasına aykırı bulmuştur.

- Anayasal Antlaşmadan önce AB’nin var olan bazı yetki alanlarında da (cezai konularda yargısal işbirliği, Eurojust ve Europol işlemleri ve özgürlük, güvenlik ve adalet alanı ile ilgili güçlendirilmiş işbirliği) Konsey, Anayasal Antlaşma’ nın nitelikli oy çokluğu ile karar alınmasını hükme bağlayan III-270-271, III- 273, III-276, III-191 ve III-419 maddelerini Fransız anayasasına aykırı bulmuştur.
- Anayasal Antlaşma’ nın III-269 ve I-40 maddelerinin, özellikle ortak dış politika ve güvenlik politikası ve aile hukuku konularına ilişkin konuların oybirliği ile karara bağlanması ilkesinin değiştirilmesine neden olacak şekilde AB Avrupa Konseyi veya Bakanlar Konseyine oybirliğinden oyçokluğuna geçebilme imkânını tanıması Fransız anayasasına aykırı bulunmuştur.
- Nihayet Konsey, Anayasal Antlaşmanın IV-444 maddesinde düzenlenen genel amaçlı geçit normunu anayasaya aykırı bulmuştur. Bu maddeye göre, AB Avrupa Konseyi, savunma dışındaki tüm alanlarda, Bakanlar Konseyini nitelikli oy nisabı ile karar alması için

²⁰⁹ 19 Kasım 2004 tarih ve 2004-505 sayılı Fransız Anayasa Konseyi kararı.
<http://www.conseilconstitutionnel.fr/decision/2004/2004505/eng.htm>

yetkilendirebilir veya özel yasama usulünün öngörüldüğü herhangi bir konuda, basit yasama usulüne geçilebilir.

Konsey, bu denli geniş bir alanda karar nisabında Fransız devletinin etkisiz bırakılmasını ve ulusal anayasal onay usullerinin denetiminin saf dışı bırakılmasını Fransız anayasasına aykırı bulmuştur.²¹⁰

Avusturya, 1995 yılında AB' ye katılırken Anayasa'nın 9/II maddesi doğrultusunda bunu basit bir egemenlik devri değil, federal anayasanın toptan değiştirilme nedeni olarak değerlendirilmiş ve buna uygun usul uygulanmıştır. Öncelikle madde 44/III' e göre, Federal Meclis' te ve Federal Konsey'de üçte ikilik çoğunluk aranmış, ertesinde de bir halk oylaması yapılmıştır. Anayasanın 9. maddesi genel olarak, devletler hukukunun genel ilkelerinin federal hukukun parçası olduğunu (fıkra I) ve bir yasa ya da antlaşmayla Federasyonun bazı egemenlik yetkilerinin uluslar arası bir kuruluşa devredilebileceğini düzenlemektedir. Anayasanın Birinci Kısımında düzenlenen "Genel Hükümler" in ikinci alt başlığı ise tamamen Avrupa Birliği' ne ayrılmıştır. 23a ila 23f maddeleri arasında çok ayrıntılı biçimde Avusturya'nın AB ile ilişkisi düzenlenmektedir. Ancak bu maddeler arasında AB' nin birincil ve ikincil normlarının iç hukuktaki yerine, özellikle anayasa ile çatışması halinde uygulanacak norma ya da uygulama önceliğine ilişkin genel bir kural yer almamaktadır. Bunun ötesinde egemenlik yetkilerinin AB' ye devri ve bunun maddî koşulları hakkında da Almanya örneğinde görüldüğü gibi, herhangi bir düzenleme Avusturya Anayasasında öngörülmemiştir.²¹¹

AB üyesi devletler arasında 296 maddesiyle en uzun anayasalardan birisine sahip olan **Portekiz**'e bakıldığında 3. maddenin birinci fıkrasında tek, bölünmez ve haklatan kaynaklanan bir egemenlikten söz edilmektedir. Madde 7/V ise Portekiz'in, Avrupa kimliğinin geliştirilmesinde, Avrupa

²¹⁰ 19 Kasım 2004 tarih ve 2004-505 sayılı Fransız Anayasa Konseyi kararı.
<http://www.conseilconstitutionnel.fr/decision/2004/2004505/eng.htm>

²¹¹ Ece Göztepe, a.g.e. s.151

devletlerinin halklar arasında demokrasi, barış, ekonomik kalkınma ve adaletin güçlendirilmesi amacının gerçekleştirilmesinde her türlü çabayı göstereceğini belirtmektedir. İzleyen fıkrada ise Portekiz' in AB üyesi olarak üstleneceği yükümlülüklerin hangi amaç ve hedefler çerçevesinde kabul edildiği, Alman Anayasası'nın 23. maddesindeki benzer şekilde açıklanmaktadır. Buna göre Portekiz, karşılıklılık, hukuk devleti ilkesine dayanan demokratik devletin temel ilkelerine saygı, ikincillik ilkesi, özgürlük, güvenlik ve adalet alanının getirdiği ekonomik, sosyal ve bölgesel bütünlüğün kazanımları ışığında ortak dış politika, güvenlik ve savunma politikalarına, AB' yle işbirliği içinde veya AB kurumları aracılığıyla Avrupa Birliği'nin oluşturulmasına ve derinleştirilmesine katılır.²¹²

1967- 1974 arasında yaşanan askeri diktatörlük sonrasında **Yunanistan**'da kabul edilen 1975 Anayasası, devletler hukukuna öncelik tanıyan hükümler öngörmüştür. 28. maddenin birinci fıkrasına göre, devletler hukukunun genel ilkeleri ile bir yasayla onaylanmış uluslar arası antlaşmalar iç hukukun parçası kabul edilmiştir. Bunların bir yasa normuyla çalıştığı durumlarda ise bu ilke ve antlaşma hükümlerine yasa normları karşısında üstünlük tanınmıştır. Ama bu normlar yasaların üstünde anayasanın altında yer almaktadır. AT/AB üyeliğinin dayanağını, 1968 ve 1973 tarihli iki anayasal belgedeki, (madde 53/V) “uluslar arası organlara anayasaya uygun yetkilerin tanınması” maddeleri oluşturur. Ayrıca 1975 Anayasasının 28. maddesi uluslararası hukuk başlığı altında Avrupa siyasal bütünleşmesine de kaynaklık eden II. Ve III. Fıkra hükümlerini içermektedir. 28/II maddesine göre, “ Önemli ulusal çıkarlara hizmet etmek ve diğer devletlerle işbirliğini geliştirmek amacıyla, anayasal yetkiler, antlaşma yoluyla uluslararası bir kuruluşun organlarına tanınabilir.” 28/III ise belli koşullar altında “ulusal egemenliğin sınırlandırılmasının koşullarını” öngörmektedir: “Önemli bir ulusal çıkarın gerektirdiği hallerde, insan hakları ve demokratik devlet düzeninin ihlâl edilmemesi, eşitlik ve karşılıklılık ilkesine uyulması koşuluyla

²¹² Ece Göztepe, a.g.e. s.151–152

Yunanistan, üye tamsayısının mutlak çoğunluğuyla ulusal egemenliğin kullanılmasının sınırlandırılmasına bir kanunla serbestçe karar verebilir.”²¹³

AB'ye katılma ve üyelikle ilgili düzenlemeler içeren 28. maddeye rağmen, ne genel olarak Topluluk hukukunun iç hukukla ilişkisini (anayasa-altı normlar bakımından), ne de anayasal normlar karşısındaki statüsünü düzenleyen bir hüküm mevcut değildir. Şimdiye dek Yunan mahkemeleri sorunu Avrupa hukukuna uygun yorum ya da pratik uyum ilkesi çerçevesinde çözmeye çalışmışlardır.²¹⁴

İrlanda Anayasası, Yunanistan Anayasasıyla karşılaştırıldığında, anayasa karşısında Topluluk hukukuna dolaylı da olsa üstünlük sağlamaktadır. Bu biçimiyle anayasa-Topluluk hukuku çatışmasını düzenleyen tek AB üyesi devlet anayasası olma özelliğine sahiptir. Anayasanın madde 29/IV 10. bendine göre, “Bu anayasanın hiçbir hükmü AB ya da AT’ ye üyelikten kaynaklanan yükümlülükler açısından gerekli olan yasa, eylem ya da tedbirleri hükümsüz kılmaz veya AB’nin, AT’nin organlarının ya da antlaşmalarla kurulmuş kuruluşların kabul ettiği norm, eylem ya da tedbirlerin İrlanda iç hukukunda bağlayıcı olmasına engel oluşturmaz.”²¹⁵

İsveç Anayasası dört temel anayasal belgeden oluşmaktadır. Bu belgelerden birisi olan ve iktidarı düzenleyen belgenin 10. bölümünün 5. maddesi, Parlâmentonun bazı karar alma yetkilerinin Avrupa Birliği’ndeki işbirliği çerçevesinde devredilebileceğini öngörmektedir. Yetkilerin devredilmesinin koşulu, AİHS’ dekine ve İsveç Anayasası’ndakine eşdeğer biçimde temel hak ve özgürlüklerin korunmasıdır.²¹⁶

²¹³ Serap Yazıcı, **Yunan Anayasası**, İstanbul Bilgi Üni. Yay,2005, s.32

²¹⁴ Ece Göztepe, e.g.e. s.154

²¹⁵ Ece Göztepe, a.g.e. s.155

²¹⁶ Ece Göztepe, a.g.e. s.155

İtalyan Anayasası Mahkemesinin egemenlik sınırlanması ve yetki devri konusundaki içtihadı üç önemli noktaya dayanmaktadır. Ülkeler arasındaki barışı ve adaleti temin amacı ile kurulan örgütler lehine bu amacın sağlanması için İtalya'nın egemenliğini sınırlandırılabilirliğini ifade eden Anayasanın 11. maddesi ve bu maddeye göre yapılabilecek yetki devrinin sınırları, AB hukuku ile İtalyan iç hukukunun ayrı ve özerk hukuk düzenleri olduğuna yapılan vurgu ve bu ayrı ve özerk hukuk düzeni arasında çatışma halinde İtalyan Anayasa Mahkemesinin son sözü söyleme hakkını saklı tutulması.

İspanya'nın 1985 yılında Avrupa Toplulukları'na katılabilmesi için, açıkça Alman Anayasası'nın 24. maddesinden esinlenmiş olan ama Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğuyla kabul edilmesi gereken bir *organ yasa* çıkarılmasını öngören bir "entegrasyon" normu anayasa değişikliğiyle kabul edilmiştir.(Madde:93) 93. maddeye göre, uluslararası bir kuruluşa ya da kuruma anayasal yetkilerin bazılarının kullanılması yetkisi devredilebilir. Usulüne göre yürürlüğe girmiş olan uluslar arası antlaşmalar iç hukukun bir parçası sayılmakla birlikte (madde96/I), iç hukukun normlar hiyerarşisindeki yeri konusunda herhangi bir düzenleme olmamasından hareketle, düalist sistemin *lex posterior* ilkesinin normatif olarak kabul edildiği kabul edilmelidir.²¹⁷

Monist öğretinin kabul edildiği **Belçika**'da Topluluk hukukunun iç hukuk karşısında uygulama önceliği ve üstünlüğü ilkesi fiilen uygulanmaktadır. Anayasa'nın 34. maddesi bazı egemenlik yetkilerinin bir yasa ya da antlaşmayla uluslararası kuruluşlara devredilebileceğini öngörmektedir.²¹⁸

Danimarka Anayasası'nın 2. maddesinin birinci fıkrasına göre, Danimarka Krallığına ait yetkiler, uluslar arası hukuk kurallarını ve işbirliğini

²¹⁷ Ece Göztepe, a.g.e. s.157

²¹⁸ Ece Göztepe, a.g.e. s.158

desteklemek amacıyla, bir yasaya dayanılarak, başka devletlerle imzalanmış antlaşmalarla kurulmuş uluslar arası kuruluşlara devredilebilir. Danimarka Yüksek Mahkemesi, AD'nin Topluluğun işlemlerinin geçerliliği konusundaki yargı yetkisi sonucunda verdiği kararların, Danimarka mahkemeleri ve diğer kurumlar tarafından da geçerli olduğunu, ancak genel prensip bu olmakla birlikte, anayasanın 20. maddesinin ilgili özel hükmü dikkate alındığında, Danimarka mahkemelerinin AB tasarruflarının AB'ye verilen yetkilerin ötesine gidip gitmediği konusunda karar verme yetkilerinin ortadan kalkmadığını açıkça belirtmiştir.²¹⁹

Lüksemburg Anayasası'nın "uluslar arası kuruluşlar" başlıklı 49bis maddesinde, anayasayla yasama, yürütme ve yargı organlarına verilmiş yetkilerin kullanılmasının geçici olarak bir antlaşma yoluyla uluslar arası hukuk kurallarına tabi kuruluşlara verilebileceği öngörülmektedir.²²⁰

Hollânda, AT hukukunun doğrudan uygulanması ve üstünlüğü ilkelerini, maddi bir egemenlik tartışması yaşamaksızın iç hukukunda kolaylıkla uygulayabilmiştir.²²¹

AB'ye üyeliğin, egemenlik ve yetki devrine ilişkin yönü, 2001 yılında **Çek** Anayasasına yeni bir madde eklenmek sureti ile ele alınmıştır. Anayasanın bu yeni 10a maddesi 'Çek Cumhuriyetinin kurumlarının bazı yetkileri, bir uluslar arası antlaşma ile, uluslararası bir organizasyona veya kuruma devredilebilir' hükmünü getirmiştir. Tamamlayıcı bir hüküm olarak madde 87/2, Çek Anayasa Mahkemesinin, yetki devrinin anayasal düzene uygun olup olmadığı hakkında ön denetim yapmasını hükme bağlamıştır; Anayasa Mahkemesi uygun görüş vermedikçe veya uygunsuzluk görüşüne

²¹⁹Trevor C. Hartley, (1999) a.g.e. s.158

²²⁰ Ece Göztepe, a.g.e. s.158

²²¹ Neil Walker, **Sovereignty in Transition**, Hart Publishing & OUP, 2006 s.351.

binaen anayasa değiştirilmedikçe yetki devri yapılamaz. Getirilen bu usul Fransa'daki öndenetim aynısıdır.²²²

Egemenlikten kaynaklanan tüm yetkilerin ulusa ait olduğu ve bunların devletin kurumları ile kullanıldığı prensibine göre hareket eden **Slovenya** Meclisi, anayasaya 2003 yılında ulusal meclisin üçte iki çoğunluğu ile Slovenya egemen haklarının bir kısmını kullanımını, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye ve insan hakları ve temel özgürlüklere dayanan kurumlara devredebilir ve aynı değerlere dayanan devletlerle savunma ittifaklarına girebilir' hükmünü eklemiştir. Anayasanın 160/2 maddesi, uluslararası antlaşmaların anayasaya uygunluk ön denetimini sağlanmasını, 153/2 maddesi de yasaların onaylanmış uluslar arası antlaşmalara uygun olması zorunluluğunu hüküm altına almıştır. Bu ikinci durum AB kurumlarının tasarruflarının, bazı uluslararası antlaşmalara uygunluğunun denetimi yolunu açabilme potansiyeline sahiptir.²²³

Slovakya Anayasasında AB üyeliği ile ilgili olarak yapılan en önemli değişiklik 7. maddede gerçekleştirilmiştir. Buna göre: "Slovak Cumhuriyeti, usulüne göre onaylanmış ve yürürlüğe konmuş bir uluslar arası antlaşmayla ya da böyle bir antlaşmaya dayanarak, yetkilerinin bir kısmının kullanılmasını Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği'ne devredebilir." Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği'nin bağlayıcı normları, Slovak hukuku karşısında uygulama önceliğine sahiptir.²²⁴

Romanya AB üyeliğinin temelini "*Eureo-Atlantic-Integration*" (*Avro-Atlantik Bütünleşme*) başlığını taşıyan ve AB' nin yanı sıra NATO üyeliğinin de düzenlendiği VI: bölümdeki 148. madde oluşturmaktadır. Daha önce egemenliğin devri ya da paylaşımıyla ilgili özel bir madde içermeyen

²²² Anneli, Albi, **EU Enlargement and the Constitutions of Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press, 2005,s.67.

²²³ Sibel İnçeoğlu, "Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı", **Anayasa Yargısı Dergisi** C: 22,2005 s.231

²²⁴ Anneli, Albi a.g.e(2005) s. 68

anayasaya bu madde eklenerek, Romanya'nın Avrupa Toplulukları'na bazı yetkiler devredilebileceği ya da bu yetkileri diğer üye ülkelerle birlikte ortaklaşa kullanabileceği belirtilmiştir.²²⁵

1997 yılındaki yapılan yeni anayasasının 90. maddesinin ilk fıkrasına göre, **Polonya**, bir uluslararası antlaşma ile belirli konularda, devlet organlarının yetkilerini uluslararası kurumlara verebilir.²²⁶ Polonya Anayasası'na göre bir onay işlemiyle kabul edilen uluslararası antlaşmalar iç hukukun parçası haline gelir ancak bunlar normlar hiyerarşisinde anayasanın altında yer alır. Anayasanın 8/1 maddesi açıkça, Polonya'daki en üst hukuk normunun anayasa olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla AB hukukunun birincil ve ikincil normlarının anayasa karşısında uygulama önceliği bu madde kapsamında değerlendirilmemektedir.²²⁷

2002 yılında **Macaristan** anayasasına eklenen 2A maddesi 'ortaklaşa yetki kullanımı' ifadesi ile ve 'minimalist yaklaşım'ı nedeniyle tartışma yaratan bir madde olmuştur. Doğrudan AB'yi zikreden maddenin birinci fıkrasına göre, 'Bir uluslararası antlaşma akdederek AB'ye tam üye olmak amacıyla olan Macaristan Cumhuriyeti, AB ve AT antlaşmalarından doğan hak ve yükümlülüklerinin gerektirdiği ölçüde belli anayasal yetkilerini diğer Üye Devletler ile ortaklaşa kullanabilir. Bu ortak kullanım münferiden AB kurumları vasıtası ile de gerçekleştirilebilir.'²²⁸

1991 tarihli **Bulgaristan** Anayasası, Doğu Blokunun yıkılmasında sonra Doğu Avrupa' da tamamen yeniden yazılan ilk anayasa olma özelliğine sahiptir. Monist sistemi benimseyen Bulgaristan Anayasası'nın 5. maddesinin dördüncü fıkrası, sadece onaylanarak iç hukukun parçası haline gelmiş, uluslararası antlaşmaları düzenlemesine ve yasalarla çatışması halinde antlaşma hükümlerine üstünlük tanınmasına rağmen, AB hukukunun ikincil

²²⁵ Anneli, Albi a.g.e (2005) s.106

²²⁶ Anneli, Albi, a.g.e.(2005) s.180

²²⁷ Ece Göztepe, a.g.e. s.165

²²⁸ Anneli, Albi, a.g.e. s.243

normlarının uygulama önceliğinin ve üstünlüğünün kabul edilmesi için yeterli dayanak oluşturulmaması eleştirilmektedir.²²⁹

Letonya, AB üyeliği önceliğinde Anayasa'nın 68. maddesini değiştirerek, demokrasinin güçlendirilmesi amacına hizmet etmek için, bazı devlet yetkilerinin uluslar arası kuruluşlara devredilebileceğini kabul etmiştir.²³⁰

Litvanya, olabilecek en az anayasa değişikliği ile AB üyelik sürecine girmiştir. Anayasası büyük oranda AB hukukuna uyumlu hale getirilmişse de, hala AB hukukuyla çatışan anayasa hükümleri mevcuttur. AB üyeliğini olanaklı kılan çok genel bir hüküm olan 136. madde, devletin bağımsızlığına ve çıkarlarına aykırı olmamak koşuluyla Litvanya'nın uluslararası kuruluşlara üye olabileceğini düzenlemektedir.²³¹

Estonya Anayasası'nın AB üyeliği perspektifinde bir Komisyon tarafından değerlendirilmesi sonucunda, anayasanın mevcut halinin AB üyeliğine izin vermediği sonucuna varılmıştır. Komisyon' a göre temel sorun, Estonya'nın bağımsızlık ve egemenliğinin süresiz ve devredilemez olduğunu belirten 1. maddesi ile anayasaya aykırı uluslararası antlaşmalara taraf olunamayacağını düzenleyen 123. maddesinde somutlaşmaktadır. Estonya Anayasası'nda AB hukukuna aykırı nitelikteki bazı hükümler ve ek yasa değiştirilmeyi beklemektedir.²³²

Finlândia, Malta ve Güney Kıbrıs Anayasaları'nda hemen hiçbir değişiklik yapılmadan AB üyelik süreçlerini tamamlamışlardır.²³³

²²⁹ Anneli, Albi, a.g.e. s.109

²³⁰ Anneli, Albi, a.g.e. s.95

²³¹ Ece Göztepe, a.g.e. s.169

²³² Ece Göztepe, a.g.e s.170–171

²³³ Ece Göztepe, a.g.e. s.171

AD da, Topluluk hukuk düzeninin farklı bir hukuk düzeni olduğunu ilk kararlarından itibaren benzer gerekçelerle ortaya koymuştur. Bu hukuk düzeninin kendi kurumlarına sahip olmasını AD, Üye Devletlerden yapılan egemenlik devrinin ve bağımsız bir hukuk düzeninin en önemli kanıtı olarak görmüştür. Dahası, ATA m. 249/2 de AD'nin içtihadını tam olarak desteklemektedir. Buna göre “ Tüzük genel kapsamlıdır. Bütün unsurları ile bağlayıcıdır ve bütün Üye Devletler'de doğrudan uygulanır.” Bu hüküm AB hukukunu uluslar arası hukuktan farklı kılar; çünkü AB hukukunun iç hukuka geçirilmesi herhangi bir iç düzenlemeye tabi değildir.

AB hukuk düzeninde egemenlik sorununu açıklayan temel iki yaklaşım bu aşamadan sonra- AD ve Üye Devlet Anayasa Mahkemelerinin farklı pozisyonları ile etkileşim içinde- birbirinden ayrılmaktadır. Ayrışma yaratan nokta, AB hukuk düzeninin kendini yeniden yorumlaması ve yaratması ile ilgilidir. Daha açık bir şekilde ortaya koymak gerekir ise, mesele, farklı, ayrı ve diğer hukuk sistemlerinden bağımsızlaşan Birlik hukuk düzeninin, Üye Devlet hukuk düzenleri veya uluslararası hukuk düzenini ile çatıştığında, bu çatışmayı, egemen bir hukuk düzeni gibi kendi hukuk düzeni içinde ve kendi organlarının kararıyla çözüp çözemeyeceğidir. AB'ye anayasal otonom bir düzen atfeden görüşler ve AD kararları bunun mümkün olduğunu, Üye Devletlerin biricik meşru anayasal egemenliğe sahip olduğunu ileri süren ve bunu ulusal anayasal sistemlere ve Anayasa Mahkemeleri kararlarına dayandıran görüşler ise mümkün olmadığını ileri sürer. Telif edici görüşe göre ise, mesele, egemenlik ve yetki düzleminde, farklı, ayrı ve bağımsız anayasal düzenlerin nasıl birlikte var olacağıdır.²³⁴

²³⁴ Trevor C. Hartley, a.g.e. s.136-137, 167-168;

3.2.2. Adalet Divanı Kararları ve Üye Devlet Mahkemelerinin İçtihadı

AD verdiği bir dizi kararda, antlaşmaları yorumlamak suretiyle hukukî niteliklerini açıklamış ve böylece onlardan kaynaklanan hukuk düzenini ve bu hukuk düzeninin egemenliğini kurmuştur.

AD, AB'nin egemen hukuk düzenini açıklarken, klâsik egemenlik kavramının yanında kendi kararları ile oluşturduğu kavramları da kullanmıştır. Bu önemli kararlarından ilki **Van Gend en Loos** kararıdır. Konusu AET Antlaşmasının bazı hükümlerinin değerinin tespit edilmesi olan ve bu antlaşmanın yarattığı hukuk düzeninin niteliğinin irdelendiği bu kararda, AD önemli tespitler yapmıştır. AD'nin bu kararından, yeni hukuk düzeninin egemen bir hukuk düzeni olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında AD, antlaşmalarda öngörülmeyen bu egemenliği, antlaşmaları bahsi geçen noktalara vurgu yapmak suretiyle **anayasallaştırarak** sağlamıştır. Bu anayasallaştırmanın dayanaklarından biri olan vatandaşların da Topluluk hukuk düzeninin bir süjesi olması durumu, kararın alıntı yaptığımız kısmının son cümlesinde, AD tarafından bilinçli olarak vurgulanmıştır. Buna göre, antlaşmanın bireylere sağladığı haklar, bazen **bilhassa** antlaşmanın maddelerinde öngörülebileceği gibi, bazı durumlarda da, gerek Üye Devletler ve Topluluk kurumları için ve gerekse de bireyler için **açıkça** tanımlanmış yükümlülükler konulması şeklinde ortaya çıkar.

Van Gend en Loos Kararı; AET Antlaşmasının hükümlerinin etkili olup olmadıklarını değerlendirmek, antlaşmanın bu hükümlerinin ruhununun, genel düzenlenişinin ve lafzınının dikkate alınmasını gerektirir. AET Antlaşmasının amacının, işleyişi Topluluk içindeki tüm ilgili tarafları doğrudan ilgilendiren bir Ortak Pazarın kurulması olusu, bu Antlaşmanın yalnızca taraf devletler arasında karşılıklı yükümlülükler doğuran bir antlaşmadan daha öte bir antlaşma olduğunu göstermektedir. Bu durum, Antlaşmanın sadece devletlere değil halklara da atıfta bulunan önsözünde de doğrulanmaktadır. Bu anlayış, daha açık bir biçimde, egemen yetkilerle donatılmış ve bu

yetkilerin kullanılması vasıtası ile sadece Üye Devletleri değil aynı zamanda onların vatandaşlarını da etkileyen ve bağlayan organların kurulması ile de doğrulanmıştır. Dahası, Topluluk çatısı altında bir araya gelen Üye Devletlerin vatandaşlarının, bu Topluluğun işleyişinde Avrupa Parlâmentosu ve Ekonomik ve Sosyal Komite vasıtası ile işbirliğine çağrıldığı da dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. 234. maddeye göre AD' ye, antlaşmanın Üye Devletlerin mahkemelerinde aynı şekilde yorumlanmasını teminat altına almak amacı ile verilen görev de, Üye Devletlerin, Topluluk hukukunu, kendi vatandaşları tarafından ulusal mahkemelerde ileri sürülebilecek bir otorite olarak kabul ettiklerini teyit etmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, Topluluğun, Üye Devletlerin kendisi lehine, sınırlı alanlarda da olsa, egemen yetkilerini sınırladıkları ve sùjeleri sadece Üye Devletlerden değil, aynı zamanda onların vatandaşlarından da oluşan, uluslar arası hukukun içinde yeni bir hukuk düzenine varlık kazandırmış olduğudur. Bu yüzden, Üye Devletlerin hukuk mevzuatından bağımsız olan Topluluk hukuku, bireylere sadece yükümlülük getirmekle kalmaz, aynı zamanda onlara hukuki miraslarına (legal heritage) dâhil olan haklar da tanır. Söz konusu haklar sadece Antlaşma' da bilhassa öngörülen hallerde değil, aynı zamanda Antlaşmanın Üye Devletler ve Topluluk kurumlarının yanı sıra bireyler için açıkça tanımlanmış yükümlülükler öngörmesi halinde de doğar.²³⁵

Ortak Pazar'ın oluşturulması sürecinde, Üye Devletler arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve ticarî nitelik taşıyan ulusal tekeller vasıtası ile bu anlamda ayrımcılık yapılmamasını düzenleyen AET antlaşmasının 37. maddesinin, yerleşme serbestisini düzenleyen 53. maddesinin ve devlet yardımlarının Komisyon tarafından denetim altında tutulmasını hükme bağlayan 93. maddesinin, iç hukukun bazı hükümleri ile çelişmesi üzerine İtalyan yerel mahkemesinin AET antlaşmasının 234. maddesi gereğince AD önüne getirdiği ve **Costa-Enel** kararı diye anılan bu karara göre:

²³⁵ <http://eur-lex.europa.eu>

“Alelâde uluslararası antlaşmaların aksine, AET antlaşması, yürürlüğe girdiği andan itibaren, Üye Devletlerin hukuk düzenlerinin bir parçası olmak suretiyle onlarla bütünlesin ve Üye Devlet mahkemelerince uygulanması zorunlu olan kendi hukuk düzenini yaratmıştır. Sınırsız bir süreyle, kendine ait kurumlara, hukukî kişiliğe, hukukî ehliyete ve uluslararası alanda temsil yeteneğine ve özellikle de Üye Devletlerin egemenlik sınırlamalarından veya yetkilerinin transferinden meydana gelen gerçek yetkilere sahip bir Topluluk kurarak Üye Devletler, belirli alanlarda da olsa, egemenlikten gelen yetkilerini sınırlamış ve kendilerini ve vatandaşlarını bağlayan bir hukuk düzeni yaratmışlardır. Topluluk kurallarının Üye Devlet hukukları ile bütünleşmesi ve genel olarak Antlaşmanın lâfzı ve ruhu, Üye Devletlerin tek taraflı olarak sonraki bir tasarrufa, karşılıklılık temelinde kabul ettikleri bir hukuk düzenine nazaran öncelik tanımlarına imkân vermez. Böyle bir tasarruf bu sebeple bu hukuk düzeni ile bağdaşmaz. Topluluk hukuku, sonraki tasarrufa riayet etme adına ve Antlaşmanın 7. maddesindeki ayrımcılık yasağına aykırı olarak ve 5. maddenin 2. paragrafındaki amaçlarını başarmayı tehlikeye atarak, bir devletten diğerine değişiklik göstererek uygulanamaz. Yukarıda açıklanan nedenlerle, özel ve orijinal doğası gereği, bağımsız bir hukuk kaynağı olarak Antlaşmadan kaynaklanan hukuk, Topluluk hukuku karakterini kaybettirecek ve bu hukukun hukukî temelini ortadan kaldıracak şekilde, iç hukuk hükümleri tarafından geçersiz kılınmaz. Devletlerin, Antlaşma hükümleri ile ilgili hak ve yükümlülüklerini, iç hukuk düzenlerinden Topluluk hukuk düzenine devretmeleri, Topluluk kavramı ile bağdaşmayan tek taraflı sonraki tasarrufun üstün gelmesini önleyecek şekilde, egemenlik haklarının kalıcı olarak sınırlanması sonucunu doğurur.²³⁶

AD bu kararında amaçsal yorumun tüm sınırlarını zorlamış ve antlaşma metninden daha ziyade, Topluluk hukuk düzeninin egemenliğine, antlaşmanın ruhu, amacı ve hedeflerinin altını çizerek yaklaşmıştır. Kararda ilk dikkat çeken nokta Van Gend en Loos davasındaki değerlendirmesini

²³⁶ <http://eur-lex.europa.eu>

daha da geliştirerek, AD' nin, Topluluk hukuk düzeninin uluslararası hukuk düzeninin bir parçası olmadığı, Topluluğun kendi özgün hukuk düzeninin varlığı ile ilgili tespitidir. AD, AET antlaşmasını, Üye Devletlerin aralarında uluslararası hukuk düzeni kurallarına göre yaptıkları diğer antlaşmalardan ayırarak, bu antlaşmanın kendi yeni hukuk düzenini kurduğunu belirtmiştir. Böylece AD Topluluk hukuk düzeninin uluslararası hukuk düzeninden farklı ve bağımsız olduğunun ilk işaretlerini de vermiş olmaktadır. İkinci olarak, AD, egemenlik sınırlaması veya egemenlikten doğan yetkilerin transferinin altını çizmiş ancak bu defa daha da ileri giderek bu sınırlamanın ya da transferin kalıcı olduğunu vurgulamıştır.

Topluluk hukuk düzeninin egemenliğini, AD'nin bu kararlar zinciri içinde önemli bir yeri olan **Simmenthal** kararı sağlamlaştırmıştır. Topluluk hukukunun üstünlüğü gereği, Antlaşmanın hükümleri ve (Topluluk) kurumlarının tasarrufları, Üye Devlet iç hukukunu, sadece yürürlüğe girdikleri andan itibaren uygulanmaz kılmakla kalmaz, ama Topluluk hukuku ile bağdaşmadıkları sürece yeni yasama işlemlerinin oluşumunu da engeller. Bu nedenle her ulusal yargı yeri, önüne gelen davada, Topluluk hukukunu bütünüyle uygulamak, Topluluk hukukunun bireylere verdiği hakları korumak ve Topluluk tasarrufundan önce veya sonra vaz edilmelerini dikkate almaksızın, ulusal hukukun hükümlerini uygulamamak zorundadır. ..., ulusal mahkeme, sonraki bir tarihte oluşturulmuş olsa da, ulusal hukukun Topluluk hukuku ile çatışan hükümlerini uygulamayı reddederek ve böyle hükümlerin ulusal hukuk içinde yasal veya anayasal yollar ile uygulanamaz kılınmasının sağlanmasını beklemeden veya talep etmeden, Topluluk hukukunun hükümlerinin uygulanması için bu hükümlere tam bir etkinlik sağlama görevi altındadır.²³⁷

“...Simmenthal kararının, üye devletlerin Topluluğa devrettikleri egemenlik hakları ve anayasal düzenlerin Topluluk hukuk düzenine bağımlı

²³⁷ <http://eur-lex.europa.eu>

hale gelmeleri açısından ele alınması gerekir. Üye Devletlerin Topluluk lehine egemenlik devri sonucu, söz konusu alanlarda normatif işlem yapma iktidarı Topluluğa geçmekte ve bu işlemler iç hukuk hükümleri karşısında üstünlüğe sahip olmaktadır. Bu doğrultuda, doğrudan uygulanır Topluluk hukuku işlemlerine aykırı önceki iç hukuk hükümlerinin 'uygulanmaz' nitelikte oldukları ortaya çıkmaktadır. Topluluk hukukuna aykırı sonraki iç hukuk hükümleri bakımından ise, uygulanmazlık değil 'yokluk' söz konusudur. Topluluk hukukunun üstünlüğünün temelini oluşturan egemenlik haklarının devletten Topluluk lehine ayrılması sonucu Topluluğa geçen alan içinde devletler yasama iktidARLARINI kaybetmişlerdir. ...diğer bir ifade ile mutlak yetkisizlik içindedirler.”²³⁸

Topluluk hukukunun bu egemen üstünlüğünden, Üye Devletlerin yargılama usulü ilkeleri de etkilenmiştir. Factortame (Factortame I) kararı bu durumun en somut örneğidir. AD, önceki kararlarına da atıf yaptığı bu kararında, Topluluk hukukunun üstünlüğünü -geçici olarak da olsa- önleme ihtimali olan iç hukuk tasarruflarının uygulanmaması gerektiğini belirterek, “Ulusal mahkemelerin, Topluluk hukukunun üstünlüğüne zarar verecek iç hukuk düzenlemelerinin durdurulmasını sağlayacak tedbirleri, yine iç hukuk gereğince engelleyen kuralları bir tarafa bırakması gerekir. Ulusal hakim, Topluluk hukukunun üstünlüğü nedeniyle doğan hakların garanti altına alınması için ihtiyati tedbirler almasını gerektiren durumlarda, bu tedbiri engelleyen iç hukuk kuralını uygulamamakla yükümlüdür.” şeklinde karar vermiştir.²³⁹

Görüldüğü gibi Topluluk hukukunun üstünlüğünü, iç hukuk yargılaması sırasında bir geçici tedbir ile sağlamak mümkün ise, ulusal yargıç, bu tedbirin alınmasını engelleyen usul hükümlerini dahi uygulamamak durumunda kalarak, egemen devletin ona verdiği iç hukuka göre yargılama yetkisini bir

²³⁸ Ayşe Işıl Karakaş, Avrupa **Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları,1993, s.93–101

²³⁹ Case C- 213/89, R. V. Secretary of State for Transport, ex parte, Factortame Ltd. And Others [1990] ECR I 243

kenara bırakmak ve bir Topluluk mahkemesi gibi Topluluk hukukunun üstünlüğünü ve egemenliğini tercih etmek zorundadır.²⁴⁰

3.3. Devlet Egemenliğinin Devri mi Paylaşımı mı?

Avrupa egemenliğinin doğuşunu açıklayan çeşitli kavramlar vardır. Bu çerçevede AB' ye egemenlik devrinden, terkenden, egemenlik haklarının kullanılmasının devrinden, egemenlik haklarını kullanmaktan feragatten, AB lehine egemenlik sınırlamasından söz edildiği gibi, anayasal yetkilerin devrinden, egemenlik yetkilerinin ortak olarak kullanımından, yetki paylaşımından da söz edilmektedir.²⁴¹

Avrupa Birliği'nin kendine özgü ve ulusal hukukların ayrılmaz bir parçası olan, doğrudan ve öncelikli bir hukuku vardır. Bu hukukun uygulanması için, Avrupa Birliği üyesi devletler, yasama, yürütme ve yargıya ilişkin egemenlik yetkilerini, anayasalarına koydukları hükümlerle veya iç hukuklarına getirdikleri yeni düzenlemelerle uluslar üstü Avrupa Birliği organlarına kısmen devretmişlerdir.²⁴²

AB' de egemenlik devri konusuna farklı açılardan yaklaşılmaktadır. Kimileri ulus-devletlerin egemenlik yetkilerinin bir bölümünü ulus-üstü bir yapılanmaya devretmelerini günümüzün meydan okumalarına karşı bir gereklilik olarak değerlendirirken, kimileri ulus-devletlerin egemenlik haklarının kullanımından vazgeçmelerini eleştirmektedir.

AB, devlet egemenliğini, daha doğru bir ifade ile AB'yi oluşturan devletlerin egemenlikten sadır olan kamu gücünün bir kısmını, en keskin bir

²⁴⁰ Ayşe Işıl Karakaş, a.g.e. s.105

²⁴¹ Füsün Arsava, "Birlik Hukuku ve Anayasa Arasındaki İlişki" **Avrupa Çalışmaları Dergisi**
http://www.anakara.edu.tr/rescenter/ataum/bulten3_5htm_

²⁴² Yusuf Uysal, Sami Selçuk Adli Yıl Açılış Konuşması(2000–2001) ,sf:14,
http://www.yargitay.gov.t/tarihce/tarihce_aak/2000–2201.htm.549k

biçimde daraltan ve bu alanlarda kendi egemenlik alanını oluşturan bir yapıdır. Birçok alanda üye devletlerin iç veya dış egemenlikleri bir bütün olarak AB'ye devredilmiştir (*transfer of sovereignty*). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, egemenliğin işlevsel anlamından doğan yasama, yürütme ve yargı yetkileri ayrımından bakılacak olursa, AB'nin yürütme ile ilgili yetkileri -çok istisna birkaç nokta hariç- yoktur; bu açıdan AB anayasal düzeni yürütme yetkisinden yoksun bir düzendir. AB'de yürütme yetkisi üye devletlere aittir.²⁴³

Egemenlik bağlamında AB'ye olumlu yaklaşanlar, AB'yi egemen devletler arasındaki işbirliğine dayanan bir oluşum olarak görmektedir. Onlara göre AB üye devletleri, AB'nin dayandığı antlaşmaları şekillendirmek için tek yetkiye sahiptir. Yetkileri Avrupa düzeyine transfer etmek üye devletlerin egemenlik iddiasından vazgeçmeleri anlamına gelmemekte, egemen haklarını ortak kurumsal bir sistem içinde uygulama istekliliği anlamına gelmektedir. Üye ülkeler alt yetkileri ortaklaşa uyguladıkça, ülkeler egemenliğin sonucu olan bir sistemin merkezi birimleri olarak kalacaktır. Bununla birlikte, eğer merkezi egemenlikler federasyona geçerse, federasyon, merkezi egemen hakların sahibi olmaktadır. Buna ulaşmak için özgün egemenliğe sahip bir birlik kurulmalıdır. Egemenliğin özerk bir sahibinin olması için, AB'nin nüfusu egemenliğin sahibi olarak bir Avrupa insanını oluşturmaktadır.²⁴⁴

Egemenlik devri konusunda olumsuz görüş bildirenlere göre ise, paylaşılmış egemenlik, birleştirilmiş egemenlik ve ortak ulusal egemenlikler anlayışları bir devletin seçmediği, o devletin insanlarına karşı sorumlu olmayan ve o devletin çıkarlarından çok farklı çıkarlara sahip AB organları tarafından kararlaştırılan kanunlar ve politikalara o devletin sahip olmasına bir kamuflemdir. AB'de tek bir ülke ve kişiler için tek bir Avrupa hukuku oluşturulması ya da o hukukun değiştirilmesi mümkün değildir. Uygulamada

²⁴³ George Bermann and Kalypso Nicolaidis, **Basic Principles of Federal Allocation of Competence**, <http://users.ox.ac.uk/~ssfc0041/FV-Bermann-Nicolaidis.pdf>

²⁴⁴ <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/00fl201.html>.

egemenliklerini AB'ye teslim eden ülkeler ve insanlar diğerlerinin özellikle de AB' nin daha büyük devletlerinin kuralları ve politikalarıyla daha çok karşı karşıya gelmektedir. AB sürekli olarak küçük devletlerin karar almadaki etkilerini ulusal veto gücünü sınırlayarak ya da ortadan kaldırarak azaltmıştır. Büyük devletler kendilerini resmi veto gücünden mahrum etseler bile, politik ve ekonomik ağırlıkları kendileri için kesin olan konularda işlerin istedikleri gibi yürümesini sağlamaktadır. Olumsuz yaklaşıma sahip olanlar, yeni devletlerin AB'ye üyeliği ve onların egemenliklerini AB'ye teslim etmelerinin uygulamada onların egemenliklerini arttıracığı ifadesini de yanlış bulmaktadır. Egemenliğini bırakan ya da egemenlikten mahrum bırakılan ulus, uluslar arası politikanın bağımsız bir konusu olmaktan vazgeçmektedir. Bu uluslar bir ulustan çok bir eyalet gibi görülmektedir.²⁴⁵

Her şeyden önce Avrupa bütünleşmesine dair çok önemli sorunlardan biri, çeşitli geleneklerin, yapılan ve değerlerin üye ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir. Tespit edilmesi gereken husus, AB üyesi devletlerin birliğe egemen olan ulus-üstü (supranasyonel) hukuk düzenine uyum sağlayabilmek için üye olmadan önce ya da sonra anayasalarında yer alan "egemenlik milletindir." şeklindeki klâsik kuraldan vazgeçmeleri ve giderek egemenliklerinin bir bölümünü topluluklara tanıyan yeni bir yaklaşımı benimseyerek, anayasalarını bu yolda değiştirmiş olmalarıdır.²⁴⁶

AB hukuk düzenini egemenlik açısından açıklayan kavramlar, klasik anlamda devlet egemenliğinin açılımında kullanılan bahsi geçen kavram ve tanımlardan daha ziyade, AB hukuk düzenine ayırıcı niteliğini veren ulusal-üstülük (*supranationality*), bütünleşme hukuku (*law of integration*), birlik hukukunun doğrudan bağlayıcı etkisi (*direct application/direct effect*) ve üstünlük (*supremacy*) kavramları olmuştur. Bu kavramlar, öğretide, AD ve

²⁴⁵ Anthony Coughan, **The Nation, State Sovereignty And the EU-Some Democratic Principles**, The European Journal, May,2002, s.21

²⁴⁶ Hüseyin Pazarıcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasal Düzeni", TEB Yayınları, **Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye'nin Uyumu Semineri**,2.Baskı, İstanbul,1990,s.19-132)

Üye Devlet yüksek mahkeme kararlarında ve henüz onaylanmamış olan Anayasal Antlaşma' nın hükümlerinde – bazıları zımnen de olsa- yer alarak tanımlanmış ve AB ile Üye Devletleri arasındaki egemenlik ilişkisi belirgin ve net bir şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır.

AB hukuk düzeni kurallar kademelenmesinde en üst seviyede bulunan hukuk kaynakları, kurucu antlaşmalar ve onları değiştiren sonraki antlaşmalardır. İkinci seviyedeki kaynaklar ise AB yasama organlarının yasama faaliyeti ile meydana gelen, tüzükler, direktifler ve kararlardır. Söz konusu antlaşmaların egemenlik açısından iki önemli özelliği vardır. İlk özellik, bu antlaşmaların hükümlerinin, klâsik üst norm ya da Anayasa dediğimiz belgelerde görülen başlangıç hükümlerinden maddelere, oradan da son hükümlere kadar, tümüyle temel bağlayıcı kural olmamalarıdır. İkinci özellikleri ise, yine klâsik üst norm ya da Anayasa dediğimiz belgelerde, egemenlik konusu açık ve kesin hükümlerle ortaya konmuş iken, AB hukuk sisteminde en üst seviyede bulunan bu antlaşmalarda egemenlik konusu kesin ve açık bir şekilde ortaya konmamıştır. Birinci özellikten başlayacak olursak, kurucu antlaşmalardaki hükümlerden birçoğu, hukukî açıdan bağlayıcı olacak kadar açık ve kesin iken, başka bazıları sadece programatik, hedef gösteren veya niyet belirten hükümlerdir.

AB kurucu antlaşmalarının egemenlik açısından ikinci önemli özelliğine yakından bakacak olursak, bu antlaşmalarda AB'nin egemenliği veya Üye Devletler ile AB arasındaki egemenlik ilişkisi açısından hiç bir hüküm bulunmaz. Ne AET antlaşmasında ne de sonraki dört önemli değişiklik ile meydana gelen sonraki antlaşmalarda, egemenliği düzenleyen hükümler yoktur. Bu sorun AB hukukunda AD kararları ile Üye Devlet yüksek mahkemeleri kararları arasındaki karşılıklı içtihat geliştirme ve etkileşim ve AB hukuku öğretisinde konuya belli baslı bazı yaklaşımları savunan yazarların görüşleri ile çözülmeye çalışılmıştır. Bunun dışında, AB ile üye ülkeleri arasındaki egemenlik paylaşımı meselesi Anayasal Antlaşma'da

getirilen bazı hükümler ile -düzenlemelerin eksik olduğu eleştirisi yoğun olarak yapılmakta ise de -, ancak kısmen düzenlenebilmiştir.²⁴⁷

Egemen yetkilerin kullanımının topluluğa kısmen devri olgusunu bütünleşme hukukunun doğal bir sonucu sayan Pescatore' a göre, "ortak organların kurulması ve objektif biçimde işlemesi, bütünleşme hukukundan kaynaklanan bir sisteme katılma, ulusal egemenliğe getirilen kısıtlamaları kabul edilebilir ya da katlanılabilir kılmaktadır. Egemen yetkilerin devri ile bu devir olgusu sonucunda ulaşılmak istenen "siyasal hedef" arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bu amaca ulaşmayı olanaksız kılan ya da zorlaştıran kısıtlayıcı unsurları ortadan kaldırmak gerekir. Avrupa Birliği yolundaki en önemli hukuksal engel, "ulusal egemenlik" kavramıdır.²⁴⁸

Bir başka bakış açısı da AB' yi oluşturan vatandaşların farklı ulusal kimliklere sahip olmasını, üye devletlerin geçmişte yaşadığı düşmanlıkları ve birlik düzeyinde pek çok ortak politika geliştirilse de ulusal düzeyde üye devlet çıkarlarının çakışmasını AB' de tam olarak egemenlik devrinin gerçekleşmesini engelleyecek olan unsurlar olarak değerlendirmektedir. Bu bakış açısına sahip olanlara göre, milliyetçiliğin, geleneksel ulusal nefretin ve farklı ulusal çıkarların Avrupa entegrasyonuna hala çok zarar vermemesinin nedeni, birleşme sürecinin henüz yeni başlamış olmasındandır. Yüzyıl boyunca kimse tarafından sorgulanmayan ulusal egemenliklerinin temel sembollerini yitirmemiş olan ulus-devletlerin hala AB' ye egemen olduğu açıktır.²⁴⁹

Avrupa bütünleşmesi, üyelerin egemenliklerinden kaynaklanan yetkileri kaybetmeleriyle sonuçlansa da, bu bütünleşme hareketinden yeni bir devlet ortaya çıkmamıştır. Kurucu antlaşmalarla belli alanlarda birbirlerine

²⁴⁷ W H Roobol, *Federalism, Sovereignty, etc.*, Cambridge Uni. Pres, Cilt 1,2005, s.87

²⁴⁸ Haluk Günuğur, *AB' nin Hukuk Düzeni*, Ankara,2007 sf:20

²⁴⁹ Jiri Weigle, "The Concealed Risks of European Integration", *The European Journal*, May 2002,s:23-24

bağlanmış görünseler de üye devletler halen uluslar arası hukuk bakımından egemen devletlerdir. Ayrıca dikkat edilecek olursa devlet olarak nitelendirilemeyecek AB' nin her şeyden önce, egemenliğin kaynağı olarak gösterebileceği bir ulusu yoktur. Bunun yanında AB' nin, kurumların yapısı, yetkilerini kullanım biçimleri incelendiğinde egemenliği kullanacak organı ya da organları bulunmamaktadır.²⁵⁰

Topluluk son hedef olarak belirlediği, federal yapıdaki “Avrupa Birleşik Devletleri”ne dönüşse bile üye devletlerin ulusal hukukları varlığını sürdürecektir. Topluluk düzeyinde yetkili organlar tarafından kullanılan hukuk kuralı yaratma yetkisi, bir üye devlet için egemenliğinin tamamen yitirilmesi anlamına gelmemektedir. Burada daha çok “egemenliğin kullanım alanının bölüşülmesinden” söz etmek olasıdır. Üye devletler, topluluğa devredilen yetkilere saygılı olmak koşuluyla, ulusal düzenlemeleri yapmakta özgürdür. Bir başka deyişle, “yetki devri sınırsız değildir” ve antlaşmalarla bu olgu belirlenmiştir. Topluluk kurumları ise, antlaşmalar tarafından kendilerine bırakılan yetkilerin sınırları içinde hareket etmek durumundadırlar.²⁵¹

AB oluşumu ile birlikte geleneksel egemenlik anlayışının bir değişime uğradığı çok açıktır. Mutlak otoritenin varlığının söz konusu olmadığı bu yeni egemenlik anlayışı kapsamında egemenliğin, yerel, bölgesel, ulusal ve Birlik düzeyinde paylaşıldığı görülmektedir. Bu yeni anlayış kimi zaman demokrasi açığının var olduğu şüphelerine maruz kalsa da üye devletler pek çok alanda ortak çıkarlar doğrultusunda egemenlik yetkilerini diğer üye devletlerle paylaşmaktan geri durmamışlardır. Mevcut anayasal egemenlik uygulamalarını AB sistemiyle uyumlu hale getirmek için de düzenleme yapma gereği duymuşlardır. Birbirine benzeyen bu düzenlemeler, egemenlik kısıtlaması ya da egemenlik devri şeklinde gerçekleşmiştir. Egemenlik kısıtlamasında ülkeler, kendi egemenlik yetkilerinde kısıtlamaya gidip

²⁵⁰ Atilla Nalbant, a.g.e s.322–324

²⁵¹ Haluk Günuğur, g.e. s.24

kısıtlanan egemenliği yine kendileri kullanmaktadır. Bununla birlikte yetki devrinde bir kısıtlama yerine yetkinin kullanılmasının devri de söz konusudur.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın birinci bölümünde üzerinde durulan devlet, ulus-devlet ve egemenlik kavramları günümüzde bir dönüşüm yaşamaktadır. Küreselleşmeyle birlikte değişen, dönüşüm yaşayan dünya sistemi yeni bir sisteme doğru evrilmiş geleneksel kavramlar, yerini yeni oluşumlara bırakmıştır. Devletlerin, yeni dünya sisteminde çeşitli ulus – üstü örgütlenmelere üyelikleri ve bu çeşitli üyeliklerin sonuçlarında egemenlik yapılarının değiştiği gözlenmekte, geleneksel mutlak egemenliğin, kayıtlı egemenliğe ve karşılıklı bağımlılığa dönüştüğü sonucuna varılmıştır. Klâsik egemenlik teorileri ve yaklaşımlarına göre egemenlik mutlak, en üstün, bölünmez ve devredilemez bir yapıya sahiptir. Ancak çağdaş anlamda egemenlik kavramına bakıldığında, devletin egemenlik anlayışının teorik olarak değerini koruduğu ama pek çok hukukî ve fiili sınırlamalara uğrayarak klâsik anlamından uzaklaşıp mutlak, bölünmez ve en üstün olma özelliklerini yitirdiği görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve siyasal birlik fikriyle kurulmuş olan Avrupa Birliği, kuruluşundan bu yana yaptığı antlaşmalarla siyasal perspektifini genişletmiştir. Birlik belirlenen hedeflere ulaşırken hükümetler arası girişimler yerine, oluşturulan yapısal (anayasal) ve sürekli organlarıyla diğer ulus – üstü örgütlenmelerden farklılık göstermektedir.

AB tam anlamıyla devletin ana öğelerini bünyesinde bire bir barındırmamakla beraber birçok özelliği ile hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi gibi günümüze kadar devletlere özgü çok temel ilkeleri benimseyerek anayasal bir hukuk düzeni teşkil ettiğini göstermiş bu noktada, üniter devlete benzeyerek anayasaya da sahip olan birtakım devletlerden daha anayasal bir oluşum olduğunu göstermiştir. Üyesi bulunan devletler ile yetki paylaşımı yaparak bunu anayasa metnine dâhil etmiştir. Münhasır yetkisinde bulunmayan hallerde ikincillik yetkisini kullanabilmekte, yargı organı ile hukuk koyabilmektedir.

Egemenlik devrinin antlaşmalarda açıkça düzenlenmemiş oluşu, antlaşmaların bazı hükümlerinin bu devrin yapıldığı sonucuna varılmasını engelleyemediği gibi, AD'nin, antlaşmaların diğer bazı hükümlerini yorumlayarak ve spesifik bir maddeye dayanmaksızın, antlaşmaların uluslarüstü niteliğini vurguladığı AB hukukunun üstünlüğü gibi doktrinlerle, egemenlik devrinin yapıldığı sonucuna varmasını da önleyememiştir.

AB kurumlarının, ekonomi ile ilgili alanların dışında veya ekonomi ile ilgili alanları kullanmak sureti ile başka alanlarda yetki kullanarak sonuçları egemenlik devrine bağlamaya başlayan bütünleşmeci (integrationist) aktivitesi, Üye Devletlerin reaksiyonuna neden olmuştur. Üye Devlet mahkemeleri, özellikle Anayasa Mahkemeleri, antlaşmalardan açıkça veya yorum yolu ile çıkartılan egemenlik devrinin, ulusal anayasal kimlik ve ulusal anayasal ilkelere konu olan bazı hassas alanlarda hukuki ve meşru olmadığını ileri sürmüş ve AB'nin hukuki ve meşru olmayan bir egemenlik devrine dayanan kontrolsüz bir yetkiye sahip olmasını önleyici anayasal bir koruma yaratmıştır. Bu anayasal korumalar, Üye Devletler ile yetki paylaşımının her antlaşma değişikliği sonrasında yeniden gündeme gelmesini önleyememiştir. Bununla beraber Üye Devletler mevcut anayasal egemenlik uygulamalarını AB sistemiyle uyumlu hale getirmek için düzenleme yapma gereği duymuşlardır. Birbirine benzeyen bu düzenlemeler, egemenlik kısıtlaması ya da egemenlik devri şeklinde gerçekleşmiştir.

Ulus – üstü örgütlenmelerden Avrupa Birliği'nin, hukukî ve siyasî sınırları halen tartışılmaktadır. AT kapsamlı yetkilerle donatılmış olarak kurulmuş olmasına karşın Topluluğun organları tarafından kullanılan bu yetkiler, sınırsız değildir. Avrupa Birliği'nin sınırlı da olsa üye devletlerin egemenliğine yönelik tehditleri, hukuksal - kurumsal yapısı ve örgütlenmesi AB ile ilgi tartışmaların odağı olmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali –KÖKER Levent, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000

AKMAN Vedat, **Gelecek Yüzyılın Gündemi**, İstanbul, Rota Yayınevi, 1999

ALBİ Anneli, **EU Enlargement and the Constitutions of Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press, 2005

ARAL Vecdi, **Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri**, İstanbul, 1978

ARAT Tuğrul, **Topluluk Hukuku Sempozyumu, Avrupa Birliği El Kitabı**, TCMB yay, Ankara, 1995

ATİK Cihan, DURA Hariye, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara 2003

AYDIN Sabir, **Siyasî ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği**, Ankara, Asil Yayınevi, 2008

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Doğuşum Matbaacılık, Ankara, 1999

BAYKAL Bekir Sıtkı, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi**, 2.C, 1.kitap, TTK, 1. Baskı, 1998, Ankara

BERMANN George and NİCOLAİDİS Kalypso, **Basic Principles of Federal Allocation of Competence**, <http://users.ox.ac.uk/~ssfc0041/FV-Bermann-Nicolaidis.pdf>

BORATAV Korkut, Ed. Işık Kansu, **Ekonomi ve Küreselleşme, Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ankara, İmge Kitabevi 1997

BOZKURT Enver, ÖZCAN Mehmet, KÖKTAŞ Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, 2006 Ankara, 3.baskı

C. HARTLEY Trevor , **The Foundations of European Community Law**, 5. Baskı, Oxford, 2003,

C. HARTLEY Trevor, **Constitutional Problems of the European Union**, Hart Publishing, 1999

COŞKUN Enis **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta yay. ,İst.2001

COŞKUN İsmail, **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul, Der Yayınları, 1997

CRONE Patricia, **Pre-Industrial Societies : Anatomy of the Modern World**, One World Yay, 2003

CROSS E.D., **Pre-Emption of Member State Law in the EEC: A Framework for Analysis**, CMLRev., Cilt 29, 1992,

ÇAKMAK Haydar, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Plâtin Yayınları, Ankara, 2005

D. KRASNER Stephen, **Sovercignty Organized Hypocrisy**, 1999

DAHL Robert, **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara Yetkin Yayınevi,1993

DEDEOĞLU Beril **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar yayınları, İstanbul,1996

GIDDENS Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, Çev:Ersin Kuşdil,Aytıntı Kitabevi, 2004

GÖZE Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta, 9. Baskı,2000

GÖZTEPE Ece, **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu**, Seçkin Yay. Ankara,2008

GÜNUĞUR Haluk, **AB' nin Hukuk Düzeni**, Ankara,2007

GÜRİZ Adnan, **Hukuk Felsefesi**, 4.Baskı Ankara, AÜHF yayınları, 1996

HALL John A. ve IKENBERRY G. John, **Devlet**, Çev. Yeşeren Olgu Alibeygil-Murat Şipal, Ankara Doruk Yayınevi 2000

İLHAN Atilla, **Hangi Küreselleşme**, Ankara, Bilgi Yay,1997

KACZOROWSKA Alina, **EU Law Today**, Old Barley Press, London,1998

KAPANİ Münci, Politika **Bilimine Giriş**, Seçkin Yayınevi,2002, Ankara

KARAKAŞ Ayşe Işıl, Avrupa **Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları,1993

KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yay. 7. Baskı, İstanbul., 2003

KOÇAK Mustafa, **Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik**, Ankara, Seçkin Yayınevi 2006

KONGAR Emre, **Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington,11: Eylül**, Remzi Kitabevi 3.basım,2002

LOUGHLIN Martin, **Sword and Scales anExaminationof the RelationshipBetween Law and Politics**,2000

NALBANT Atilla, **Üniter Devlet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997

ORAN Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj yayınevi, 2001

PAZARCI Hüseyin, "Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasal Düzeni", TEB Yayınları, **Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye'nin Uyumu Semineri**,2.Baskı, İstanbul,1990

PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi 5. Baskı, Ankara 2007

PFAFF William, **spite Global Changes, National Sovereignty Remains King**, 2000

POGGI Gianfranco, **Çağdaş Devletin Gelişimi**, Çev:Ş.Kut, B.Toprak, Hürriyet Vakfı Yay.,1991

ROBERTSON Roland, **Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, 1999

ROOBOL W. H.,**Fedaralism, Sovereignty, etc.**, Cambridge Uni. Pres, Cilt 1,2005

S. CANBOLAT, İbrahim, **Avrupa Birliği: Uluslar üstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal ve Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, Alfa Yayınları, İstanbul,2002

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi,2005

ŞENEL Alaaddin, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Kısaltılmış 6. Baskı, Ankara, 1996

TCMB Avrupa Birliği El Kitabı, Ankara,1996

TEKİNALP Ünal, TEKİNALP Gülören **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınevi 2000

TEMİZEL Zekeriya, **Ombudsman**, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Yayınları, İstanbul 1997,Cilt: 38

TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**,5.Baskı, Beta yayınları, İstanbul 1998

THOMPSON Paul, HIRST Grahame **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Yayınevi, Ankara 1996

TONNIES Ferdinand , **Community and Society**, N.J.1998

ÜNAL Şeref, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Kitabevi, Ankara 2005

WALKER Neil, **Sovereignty in Transition**, Hart Publishing & OUP, 2006

YAZICI Serap, **Yunan Anayasası**, İstanbul Bilgi Üni. Yay,2005,

MAKALELER

AKÇAM Zekeriya, “Avrupa Anayasal Antlaşması’nda Milli Meclislerin Rolü ve İkincilik ve Oransallık İlkeleri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**,(çevirimiçi)
,www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/zekeriya.pdf

AKIN Bahadır, “21.Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler”,
Finans Dünyası Dergisi, 1998

ALBI Anneli , “Avrupa Anayasası: Ulusal Anayasal Üzerindeki Etkileri Nelerdir?” Anayasa Mahkemesi’nin 43. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen “Türk Anayasası’nın Avrupa Anayasası’na Uyum Sorunu” Konulu Bilimsel Toplantı, **Anayasa Yargısı Dergisi**

ARSAVA Füsün, “Amsterdam Antlaşmasının AB Hukukuna Katkıları” **AÜSBF Yay.** No: 589

ARSAVA Füsün,” Kurucu Antlaşmalar ve Antlaşmaların Anayasa Hukuku Karakteri” **Avrupa Çalışmaları Dergisi**

ARSAVA Füsün,”Birlik Hukuku ve Anayasa Arasındaki İlişki” **Avrupa Çalışmaları Dergisi**

http://www.anakara.edu.tr/rescenter/ataum/bulten3_5htm_

B. RICHARDSON John “Sovereignty: EU Experience and EU Policy”,
Chicago Journal of International Law, October 2000

BAKER Randell “Challenges To Traditional Concepts of Sovereignty”,
Western Report, 1998

BAYKAL Sanem, "Avrupa Birliği' nin Geleceği, Meşruiyet Sorunu, Anayasalaşma Süreci, Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Bahar 2004, Ankara

BERİŞ Emrah, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme" **AÜSBF Dergisi**,63–1

BERKSOY Taner – IŞIK A.Kadir, "Avrupa Birliği Üzerine Yazılar", **SPK Yayınları**, No 77,Ankara,2006

BOGDANDY Armin Von & BAST Jürgen, **The European Union's Vertical Order of Competences: The Current Law and Proposals for its Reform**, CMLRev., Cilt 39, Sayı 2, 2002

COUGHAN Anthony, "The Nation, State Sovereignty And the EU-Some Democratic Principles", **The European Journal**, May,2002

ÇAHA Ömer,"İdeoloji İle Hukuk Arasında Devlet" **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:13,Ankara, Kasım-Ocak 2000–2001

DAVUTOĞLU Ahmet "Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C:20,Ankara

DEMİR Gülten, "Küreselleşme Üzerine", **AÜSBF Dergisi**,2001–1,C56

GÖZTEPE Ece, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve "Göçmen" Forumu Örnekleri" **AÜSBF Dergisi**,2003–4 C.52

GRILLER Stefan , "EU Membership and Constitutional Transformation in Accession Countries, the Example of Austria, Finland and Sweden (1995)", **Vlth World Congress of the International Association of Constitutional**

Law Santiago de Chile 12 - 16 January 2004, Constitutionalism - Old Concepts, New Worlds

GÜRAN Sait, "Egemenlik Ulus' undur Üstünlük Anayasa'dadır", **Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi' nin 38. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler**, C:17,Ankara,2000

GÜRSEL Özkan"Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri", **ASÜHFD**, Cilt 11,sayı3-4, 2003

İNCEOĞLU Sibel, "Türkiye: AB'nin Yetkileri Karşısında Nasıl Bir Egemenlik Anlayışı", **Anayasa Yargısı Dergisi** C: 22,2005

KABOĞLU İbrahim, "2001 Anayasa Değişiklikleri: Ulusal Üstü Etkiden Ulusal Tepkiye", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 19, 2002

KAYA A.Kadir, "Avrupa Birliği ve Geleceği", **Türk İdare Dergisi**
KELEŞ Ruşen," Uluslar Arası Yerel yönetimler Semineri, Yerel yönetimlerde Yeniden Yapılanma", **Türk Belediyecilik Derneği Yayınları**, Ankara,1994

MAHMUTOĞLU A.Kadir, "Küreselleşme Ve Yerelleşme Boyutunda Modern Devletin Değişimi", **Türk İdare Dergisi**, C:447,2005

ORAN Baskın," Kemalizm, İslâmcılık, Küreselleşme", **AÜSBF Dergisi**, Nisan-Haziran 1999-2

ÖZER Atilla, "Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C:20 2003

PUSTU Yusuf, "Ulus Devletin Geleceği Kent Devleti mi?", **Karınca Dergisi**,2005,sayı 825

TOPAL Emre, "Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nde Yasama Niteliğindeki İşlemler ve Yasa Yapım Süreçlerine Getirilecek Değişikliklere Genel Bir Bakış", **Yasama Dergisi**, Sayı: 9, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2008

TÜRKBAĞ Ahmet Ulvi, "Pasta Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Küreselleşme ve Adalet", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, sayı:18 Ankara, Şubat-Mart-Nisan 2002

WEIGLE Jiri, "The Concealed Risks of European Integration", **The European Journal**, May 2002

WOLF Martin, "Ulus Devlet Küreselleşmeye Karşı Durabilecek mi?" **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, sayı:5

YÜCEL Nazlı, PUSTU Yusuf: "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Alternatifi Kent Devlet Olabilir mi?", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 450, Mart 2006

TEZLER

AKAYA Rukiye, **Küreselleşme Oflusu Karşısında Ulus Sorunu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul,2002

ATATÜRE Süha, **Küreselleşme Sürecinin Ulus Devlet Üzerindeki Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2001

TUNCEL Mehmet, **A Literature Survey On The Interaction Between Globalization And Nation-State**, ODTU SB Enstitüsü, Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara 1995

İNTERNET

UYSAL Yusuf, Sami Selçuk Adli Yıl Açılış Konuşması(2000–2001) ,sf: 14,
http://www.yargitay.gov.t/tarihce/tarihce_aak/2000–2201.htm.549k

19 Kasım 2004 tarih ve 2004–505 sayılı Fransız Anayasa Konseyi kararı.
<http://www.conseilconstitutionnel.fr/decision/2004/2004505/eng.htm>

19 Kasım 2004 tarih ve 2004–505 sayılı Fransız Anayasa Konseyi kararı.
<http://www.conseilconstitutionnel.fr/decision/2004/2004505/eng.htm>

MERİH Kutlu, "Kopenhag Kapitülasyonları ve Egemenlik
 Paradoksu", (çevirimiçi) [http://www.turkab.net\)ab\)ab/wkopkritre.htm.sh.4](http://www.turkab.net)ab)ab/wkopkritre.htm.sh.4)

www.eureptr.org.tr/ Avrupa İçin Yeni Bir Antlaşma Yurttaş Kılavuzu

Türkiye-AB İlişkileri, Kopenhag Kriterleri, Belgenet (Çevirimiçi)
[http://www.belgenet.com/arsiv/ab\)kopenhagkri.html](http://www.belgenet.com/arsiv/ab)kopenhagkri.html).

www.ikv.org.tr/pdf/kronoloji1.pdf

<http://www.ikv.org.tr/sozluk3.php?ID=1260>

Treaty Establishing the European Atomic Energy Community

<http://eib.eu.int/>

<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/00fl201.html>.

www.euro-ombudsman.eu.int

<http://eur-lex.europa.eu>